

**UCHWAŁA NR XX/191/2017
RADY GMINY KURÓW**

z dnia 28 czerwca 2017 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Kurów na lata 2017 - 2021

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446, z późn. zmianami), art.87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz.1446, z późn. zmianami), **RADA GMINY KURÓW**, po zaopiniowaniu Lubelskiego Konserwatora Zabytków w Lublinie, uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Kurów lata 2017 - 2021, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kurów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Kurów

Władysław Chabros

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURÓW 2017-2021

SPIS TREŚCI

WSTĘP

I. PODSTAWA PRAWNA I UWARUNKOWANIA PROGRAMU

1. Podstawa prawna programu
2. Uwarunkowania programu
 - 2.1 Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 2.2 Uwarunkowania zewnętrzne
 - 2.3 Uwarunkowania wewnętrzne

II. DZIEDZICTWO KULTUROWE

1. Środowisko naturalne
2. Osadnictwo pradziejowe
3. Rys historyczny
4. Osadnictwo współczesne i krajobraz kulturowy
5. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
 - 5.1 Zespół kościelny w Kurowie
 - 5.2 Zespół kościelny w Klementowicach
 - 5.3 Zespół pałacowo-parkowy w Olesinie
 - 5.4 Cmentarz żydowski – kirkut w Kurowie
 - 5.5 Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Olesinie
6. Zabytki nieruchome – nie wpisane do rejestru zabytków – włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków

7. Zabytki nieruchome archeologiczne – tj. stanowiska archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków – włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków na podstawie ewidencji AZP
8. Zabytki nieruchome włączone do gminnej ewidencji zabytków
 - 8.1. Zabytki nieruchome architektoniczne włączone do gminnej ewidencji zabytków
 - 8.2. Zabytki nieruchome archeologiczne włączone do gminnej ewidencji zabytków
9. Zabytki ruchome
10. Dziedzictwo niematerialne
11. Miejsca pamięci narodowej
 - 11.1 Związane z pochówkiem osób
 - 11.2 Nie związane z pochówkiem osób
12. Muzeum ks. Grzegorza Piramowicza

III. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SWOT

1. Mocne strony
2. Szanse
3. Słabe strony
4. Zagrożenia

IV. ZAŁOŻENIA PROGRAMU

1. Cel generalny programu
2. Cele strategiczne programu /priorytety programu/, kierunki działań i zadania
 - 2.1. Cel strategiczny priorytet I programu
 - 2.2. Cel strategiczny priorytet II programu

V. REALIZACJA I FINANSOWANIE PROGRAMU

1. Monitoring i ewaluacja programu
2. Finansowanie programu

VI. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

1. Zespół pałacowo-parkowy w Olesinie
2. Zespół kościelny w Kurowie
3. Zespół kościelny w Klementowicach
4. Cmentarz wojenny w Olesinie
5. Cmentarze parafialne w Kurowie i Klementowicach

6. Synagoga, stary i nowy kirkut
7. Zabytkowy układ urbanistyczny Kurowa
8. Inne obiekty dziedzictwa kulturowego
9. Obiekty małej architektury
10. Miejsca pamięci narodowej

VII. BIBLIOGRAFIA

Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowania jest **program opieki nad zabytkami gminy** stanowiącymi zasadniczy element jej dziedzictwa kulturowego tj. „*zasobu rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra ludzi i ich rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej*”.

Określa on kompleksową i wieloletnią strategię ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy, realizowaną w czteroletnich cyklach. Wskazuje kierunki podejmowanych działań, mających na celu szeroko pojętą ochronę dziedzictwa kulturowego poprzez zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków i ustalenie zadań, jakie winny być realizowane w latach 2017-2020, przy uwzględnieniu planów i możliwości organizacyjno-finansowych właścicieli zabytków. Program przedstawia stan pożądaný, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami na terenie gminy.

Zgodnie z przyjętymi ustawami oraz programami wyższego szczebla, **celem** niniejszego opracowania jest dążenie do osiągnięcia poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Jest ono bowiem podstawowym czynnikiem wpływającym na kształtowanie się tożsamości gminy jako lokalnej wspólnoty samorządowej.

Wskazane w *Programie* zadania do realizacji i proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom ochrony zabytków w Polsce.

Opracowanie programu polegało na:

- analizie dokumentów strategicznych i planistycznych opracowanych na poziomie kraju, województwa, powiatu i gminy pod kątem zachowania dziedzictwa kulturowego gminy;
- analizie stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz określenie szans i zagrożeń celem jego zachowania;
- przyjęciu założeń strategicznych realizacji programu, wskazaniu źródeł jego finansowania oraz opracowaniu systemu monitoringu i ewaluacji.

Program przygotował Wójt Gminy Kurów.

I. PODSTAWA PRAWNA I UWARUNKOWANIA PROGRAMU

1. Podstawa prawna programu

Obowiązek opracowania programu wynika z art. 87 ust. 1 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. 2016 poz. 116). Program opieki nad zabytkami nie ma charakteru aktu prawnego, lecz jest elementem polityki strategicznej, służącej poprawie stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy.

Podstawę prawną ochrony zabytków w Polsce stanowi wyżej cytowana ustawa, która wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Do **obowiązków wójta** wynikających z w/w ustawy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami należą w szczególności:

Gminny program opieki nad zabytkami

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy */w której powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków/* (art.22);
- sporządzanie (na okres 4 lat) programu opieki nad zabytkami (art. 87); uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 18 i 19), które służą celom określonym w ustawie. Program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, po czym jest on ogłaszany w dzienniku urzędowym województwa. Z realizacji programu wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Zgodnie z art. 6 ustawy z 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2016 poz. 446) do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. Natomiast art. 7 ust. 1 pkt. 9 cyt. wyżej ustawy stanowi, że wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków stanowi ustawowe zadanie gminy.

2. Uwarunkowania programu

2.1 Uwarunkowania prawne

Ochrona zabytków została określona jako obowiązek państwa i obywatela w art. 5, art. 6 ust. 1, art. 86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 2009 r. Nr 114, poz. 946). W trakcie sporządzania niniejszego Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla gminy Kurów wykorzystano m.in. następujące **akty prawne** krajowe i międzynarodowe:

- *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jednolity Dz. U. 2016 poz. 446);
- *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (tekst jednolity Dz. U. z 2015 poz. 199);

Gminny program opieki nad zabytkami

- *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (tekst jednolity Dz. U. z 2016 poz. 2134),
- *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska* (tekst jednolity Dz. U. z 2016 poz. 672);
- *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (tekst jednolity Dz. U. z 2015 poz. 782);
- *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane* (tekst jednolity Dz. U. z 2013 poz. 1409);
- *Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (tekst jednolity Dz. U. z 2012 poz. 406);
- *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (tekst jednolity Dz. U. z 2016 poz. 446);
- *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach* (Dz. U. z 2012 poz. 987);
- *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* (Dz. U. z 2012 poz. 642);
- *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (tekst jednolity Dz. U. z 2016 poz. 1506);
- *Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych* (Dz. U. Nr 39 poz. 311, z późn. zm.)
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. Nr 113/2011, poz. 661);
- **Międzynarodowe konwencje** ratyfikowane przez Polskę:
 - Konwencja o ochronie dóbr kulturowych w razie konfliktu zbrojnego z 14 maja 1954 r., przyjęta na Konferencji Międzynarodowej w Hadze oraz Drugi Protokół z 26 marca 1999 r, o ochronie i poszanowaniu dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych (błękitna tarcza).
 - Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r., zobowiązująca do ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom swojego dziedzictwa kulturowego.

- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 16 stycznia 1972 r., stanowiąca, że dziedzictwo archeologiczne stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument działań historycznych i naukowych”.
- Europejska konwencja krajobrazowa z 22 października 2000 r., dotycząca wdrażania polityki ochrony krajobrazu jako dziedzictwa kulturowego, zwracająca uwagę na współpracę na szczeblu regionalnym i lokalnym dotyczącą m.in. krajobrazu transgranicznego.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 20 października 2005 r., dotycząca ochrony różnorodności form wyrazu kulturowego, tworzenia warunków rozwoju kultur i swobodnego oddziaływania na płaszczyźnie lokalnej, krajowej, międzynarodowej.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z października 2003 r., ratyfikowana przez Polskę 8 lutego 2011 r.

2.2 Uwarunkowania zewnętrzne

Gminny program opieki nad zabytkami jest zgodny z dokumentami strategicznymi szczebla krajowego, wojewódzkiego i powiatowego. Cele zostały wskazane w wyszczególnionych poniżej dokumentach.

▪ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017*

Jednym z jego strategicznych założeń ma być wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Jest to wyrazem przekonania, iż jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić jedynie dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków. W dokumencie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce oraz analizy SWOT, na podstawie których określono cel główny krajowego programu: *wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków*. Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,*
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,*

Gminny program opieki nad zabytkami

-tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji, na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Jako zagadnienia priorytetowe w obszarze ochrony zabytków wskazano:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych,
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych,
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków,
- zwrócenie uwagi na kształtowanie krajobrazu kulturowego,
- zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta 24 czerwca 2013 r. to najważniejszy dokument programowy województwa określający wizję, cele i kierunki rozwoju regionu. W dokumencie wyznaczono dziedziny o szczególnych potencjałach rozwojowych oraz obszary strategicznej interwencji.

Jako istotny potencjał województwa lubelskiego wskazano: nie w pełni wykorzystane wielokulturowe tradycje dziedzictwa kulturowego. Najważniejszym celem operacyjnym wyznaczonym w strategii jest wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej.

W programie operacyjnym *Dziedzictwo kulturowe* jako priorytety wskazano: rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych. Do głównych celów operacyjnych należą m.in.: poprawa stanu zachowania, rewaloryzacja i zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego przyjęty dnia 30.X.2015 r. Jest dokumentem o charakterze długookresowym i określa zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa. Jako jedno z uwarunkowań wewnętrznych rozwoju zagospodarowania województwa lubelskiego wskazano środowisko kulturowe. Na potencjał kulturowy województwa składają się: zabytkowe zasoby

Gminny program opieki nad zabytkami

urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe, cmentarze różnych wyznań oraz stanowiska archeologiczne.

Jednym z wyzwań rozwojowych województwa jest poprawa ładu przestrzennego i harmonizacja zagospodarowania z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Działania ochronne dotyczyć będą objęcia ochroną prawną krajobrazów przyrodniczych i kulturowych. Celem wiodącym jest zrównoważony rozwój przestrzenny regionu prowadzący do podniesienia konkurencyjności województwa i poprawy warunków życia. Odnosnie środowiska kulturowego jako cel główny wyznaczono wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi.

Główne kierunki i priorytety działań w zakresie ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego:

- prowadzenie ochrony konserwatorskiej;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego;
- utrzymanie ciągłości tradycji i tożsamości lokalnej poprzez identyfikację z miejscem zamieszkania.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015-2018 został przyjęty 26 czerwca 2015 r. Jego głównym celem jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie 4 lat.

Wyznaczono w nim cele strategiczne, operacyjne oraz powiązane z nimi działania:

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Działania
Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu	Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu. 2. Działania na rzecz powstrzymania na obszarach województwa lubelskiego degradacji krajobrazu kulturowego i jego zachowania, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego. 3. Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych i planistycznych jednostek samorządu terytorialnego 4. Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami. 5. Aktualizowanie gminnych ewidencji zabytków. 6. Stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych na obszarze województwa lubelskiego. 7. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojennych oraz obiektów archeologicznych. 8. Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki. 9. Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego. 10. Promocja instytucji muzeum, jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. 11. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów, w celu przyciągnięcia odbiorcy. 12. Podnoszenie poziomu świadomości o wartości krajobrazu kulturowego, w tym parku kulturowego, jako przestrzeni niezbędnej do rozwoju ekonomicznego, w tym przemysłów czasu wolnego. 13. Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury.
	Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny. 2. Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. 3. Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości i znaczenia opieki nad tym dziedzictwem. 4. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne oraz włączanie jego ochrony do różnych programów edukacyjnych. 5. Tworzenie możliwości przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu. 6. Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. 7. Inicjowanie organizacji imprez kultywujących regionalne dziedzictwo kultury niematerialnej. 8. Stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy. 9. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych na terenach wiejskich, nie objętych do tej pory takimi programami. 10. Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa. 11. Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny, jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny	Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej. 2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego, do wzmacniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny. 3. Edukacja użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie zasad konserwatorskich: profilaktyki, etyki, i zabezpieczeń obiektów zabytkowych przed kradzieżą, pożarami, powodzią itp. 4. Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego. 5. Wspieranie organizowania praktyk studenckich i staży, mających na celu dokumentowanie zasobu dziedzictwa kulturowego województwa. 6. Edukacja na rzecz dialogu międzykulturowego w oparciu o dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny.
	Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa, wykorzystujących bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej. 2. Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia, jako istotnych działań dla promocji regionu. 3. Promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych. 4. Wzmacnianie współpracy transgranicznej województwa lubelskiego z partnerami białoruskimi i ukraińskimi w zakresie wspólnej promocji. 5. Promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych. 6. Promocja wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego. 7. Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego, jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej.

Źródło: Opracowanie własne

Gminny program opieki nad zabytkami

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego /RPOWL/ na lata 2014-2020 jest jednym z 16 regionalnych programów operacyjnych służących realizacji Umowy Partnerstwa w zakresie polityki spójności. RPOWL 2014-2020 został zaakceptowany przez Komisję Europejską 12-II-2015 r. oraz przyjęty przez Zarząd Województwa Lubelskiego 10-III-2015 r. Jego celem jest podniesienie konkurencyjności regionu w oparciu o wewnętrzne potencjały sprzyjające zwiększeniu spójności społecznej i terytorialnej. W programie sprawy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami będą realizowane w ramach osi priorytetowej 7 *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego*. Wsparcie jest kierowane na zachowanie zasobów kulturowych regionu i ich wykorzystanie w procesach rozwojowych. W ramach osi wyznaczono cele szczegółowe:

- zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu,*
- wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie.*

Środki na realizację projektów pochodzą z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Strategia Rozwoju Powiatu Puławskiego do 2020 roku z perspektywą do roku 2030 przyjęta w czerwcu 2016 r. koncentruje się w ramach trzech obszarów strategicznych:

- gospodarka przestrzenna, infrastruktura techniczna i komunikacja,*
- społeczeństwo i gospodarka,*
- promocja i współpraca ponadlokalna.*

W części diagnostycznej jako jedną z mocnych stron wskazano bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne powiatu, które nie jest w sposób dostateczny wykorzystane, podobnie jak bogactwo przyrodniczo-krajobrazowe. Ochrona zabytków jest ujęta w ramach obszaru strategicznego I - *Gospodarka przestrzenna, infrastruktura techniczna i komunikacyjna*, którego nadrzędnym celem strategicznym jest poprawa stanu środowiska. Osiągnięcie tego celu jest możliwe dzięki realizacji zadań w ramach pięciu celów operacyjnych, wśród których znajduje się cel operacyjny *ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego*. Dbłość o dziedzictwo kulturowe powiatu uważana jest za jeden z najważniejszych czynników rozwoju turystyki. W ramach celu operacyjnego wskazano na konieczność prac konserwatorskich a także promowanie walorów krajobrazu kulturowego.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Puławskiego na lata 2014-2017

z perspektywą do roku 2024 przyjęty 25.02.2015 r. jest strategią zarządzania środowiskiem. W diagnozie wskazano, że powiat puławski należy do najatrakcyjniejszych w kraju pod względem oferty turystycznej. Turystyka może się stać jednym z głównych czynników jego rozwoju i znakiem rozpoznawczym. Program wyznacza 5 priorytetów. Dziedzictwo kulturowe jest określone w ramach priorytetu III *Ochrona przyrody oraz priorytetu V Agroturystyka i ekoturystyka*. Określono katalog zadań w ramach dziewięciu grup. Zadania związane z ochroną zabytków są zawarte w grupie ochrony przyrody i poprawy ładu przestrzennego oraz turystyki i rozwoju agroturystyki.

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023, Lokalnej Grupy Działania „Zielony Pierścień” przyjęta 24.01.2017 r. obejmująca obszar 11 gmin: Baranów, Janowiec, Kazimierz Dolny, Końskowola, Kurów, Markuszów, Nałęczów, Puławy, Wąwolnica, Wojciechów i Żyrzyn.

Obszar LSR stanowi szczególny subregion w przestrzeni kulturowej Lubelszczyzny. Ma on znaczenie krajowe gdyż obejmuje miasto Kazimierz Dolny uznane za pomnik historii oraz znaczenie ponadregionalne bowiem obejmuje tereny, które są czynnikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i kulturowych. Znajduje się tutaj 306 obiektów zabytkowych. Jest tu również dziedzictwo kultury ludowej. Istotnym elementem kulturowym obszaru LSR są produkty lokalne i tradycyjne wytworzone przez mieszkańców.

W oparciu o diagnozę i analizę SWOT zidentyfikowano dwa główne obszary problemowe dotyczące lokalnej gospodarki i rynku pracy oraz aktywności i integracji społecznej. W oparciu o to określono cele ogólne: *rozwój lokalnej gospodarki na obszarze wsparcia i budowa kapitału społecznego w oparciu o partnerską współpracę i wykorzystanie dziedzictwa lokalnego*.

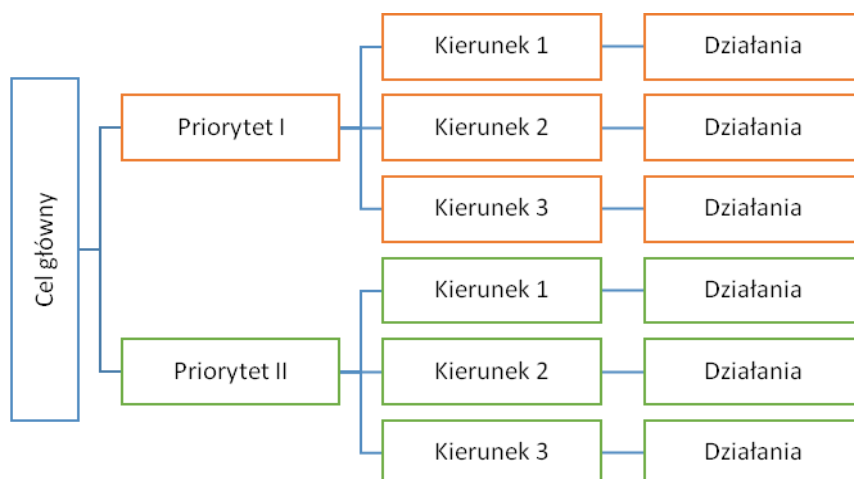
Program Opieki Nad Zabytkami dla Powiatu Puławskiego na lata 2017-2020 przyjęty dnia 29 III 2017 r.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy oraz analizy SWOT, biorąc pod uwagę bogate dziedzictwo kulturowe powiatu oraz jego stan, a także mając świadomość niedostatecznego wykorzystania potencjału płynącego z posiadanych zasobów dziedzictwa, wyznaczono **cel główny**, którym jest: *„Ochrona dziedzictwa kulturowego powiatu puławskiego, poprawa jego*

Gminny program opieki nad zabytkami

atrakcyjności oraz popularyzacja i promocja”.

Rysunek 1. Schemat założeń Programu Opieki nad Zabytkami

Źródło. Opracowanie własne

W celu jego realizacji wyznaczono dwa priorytety, dla których opracowano kierunki działań i wyznaczono działania. **Priorytet pierwszy:** „Rewaloryzacja elementów dziedzictwa kulturowego i kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu”, wiąże się z realizacją twardych działań inwestycyjnych (często kosztownych) oraz prawno-instytucjonalnych, mających na celu ochronę, oraz poprawę stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. W ramach tego priorytetu wyznaczono **trzy kierunki działań**:

- integrowana ochrona dziedzictwa kulturowego,
- poprawa atrakcyjności zabytków,
- ochrona krajobrazu kulturowego.

Kierunki te oraz zaplanowane w ich ramach **działania**, stanowią odpowiedź na zidentyfikowane w analizie SWOT słabe strony m.in.: zły stan techniczny części obiektów, niewystarczająca inwentaryzacja dziedzictwa, postępujący proces niszczenia obiektów zabytkowych. Realizacja wyznaczonych działań przyczyni się do poprawy atrakcyjności zabytków powiatu, zapobiegnie ich degradacji oraz pozwoli na zapewnienie im należytej ochrony. Na przeszkodzie realizacji działań w ramach tego priorytetu mogą stanąć ograniczone środki finansowe powiatu, gmin wchodzących w jego skład jak i innych właścicieli zabytków.

Tabela 1. Założenia strategiczne Programu w zakresie **priorytetu I**

Priorytet I: Rewaloryzacja elementów dziedzictwa kulturowego i kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu	
Kierunki działań	Działania
1. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> - inwentaryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu - prowadzenie monitoringu stanu zachowania obiektów zabytkowych będących własnością powiatu - prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkach - poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych, będących własnością powiatu, poprzez prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich - uwzględnienie dziedzictwa kulturowego przy planowaniu programów i zadań inwestycyjnych
2. Poprawa atrakcyjności zabytków	<ul style="list-style-type: none"> - poprawa dostępności do obiektów zabytkowych (dla osób starszych i niepełnosprawnych) oraz informacji o nich za pomocą różnych środków przekazu - przygotowanie mechanizmu wspierania prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych nie będących własnością powiatu - informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwych źródłach finansowania prac remontowo-konserwatorskich
3. Ochrona krajobrazu kulturowego	<ul style="list-style-type: none"> - współpraca z gminami przy opracowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie uwzględnienia ochrony zasobów zabytkowych i walorów przyrodniczych - monitorowanie prowadzenia działalności inwestycyjnej na terenach objętych ochroną konserwatorską

Źródło: Opracowanie własne

Priorytet drugi: „Budowanie tożsamości kulturowej mieszkańców powiatu i promocja zasobów dziedzictwa kulturowego” skupia się przede wszystkim na: realizacji działań promocyjno-edukacyjnych oraz organizacyjnych, mających na celu wzrost świadomości mieszkańców na temat istotności dziedzictwa kulturowego, budowaniu tożsamości lokalnej oraz kreowaniu produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe powiatu.

W ramach priorytetu wyznaczono **trzy kierunki działań:**

- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w tworzeniu oferty turystycznej powiatu,*
- popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu,*
- poprawa dostępności do informacji o zabytkach znajdujących się na terenie powiatu.*

Zaplanowane w ramach tych kierunków **działania** oparte są na istniejącym bogatym i unikalnym dziedzictwie kulturowym powiatu, które ciągle nie jest wystarczająco wypromowane, zarówno wśród jego mieszkańców, jak i wśród potencjalnych odwiedzających. Ważne jest więc podjęcie działań mających na celu edukację dzieci i młodzieży w zakresie dziedzictwa, ale także wzmocnienie działań promocyjnych skierowanych „na zewnątrz”, które to, jeśli zostaną dobrze przeprowadzone, dadzą efekty w postaci zwiększenia liczby turystów odwiedzających obszar powiatu. Istotna jest ponadto integracja działań związanych z promocją dziedzictwa kulturowego z bogatymi zasobami przyrodniczo-krajobrazowymi terenu powiatu. W kontekście realizacji zaplanowanych w ramach tego priorytetu działań, niezwykle istotna jest współpraca pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego, ich jednostkami organizacyjnymi, organizacjami pozarządowymi, oraz przedsiębiorcami.

Tabela 2. Założenia strategiczne Programu w zakresie priorytetu II

Priorytet II: Budowanie tożsamości kulturowej mieszkańców powiatu i promocja zasobów dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działań	Działania
1. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w tworzeniu oferty turystycznej powiatu	<ul style="list-style-type: none"> - wydawanie publikacji popularyzujących wiedzę o zasobach dziedzictwa kulturowego powiatu oraz jego walorach turystycznych - utworzenie systemu identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych, walorów przyrodniczych i szlaków turystycznych - promowanie tematycznych szlaków turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe powiatu
2. Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym powiatu	<ul style="list-style-type: none"> - współpraca z jednostkami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami w zakresie upowszechnienia wiedzy i organizacji wydarzeń edukacyjnych, dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu - współpraca z mediami w celu promocji dziedzictwa kulturowego - opracowywanie i wydawanie publikacji popularyzujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego powiatu
3. Poprawa dostępności do informacji o zabytkach znajdujących się na terenie powiatu	<ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie warunków do badania i dokumentowania obiektów zabytkowych - popularyzacja realizacji konserwatorskich o wysokiej jakości - oznakowanie zabytków prawnie chronionych

Źródło: Opracowanie własne

2.3 Uwarunkowania wewnętrzne

Zadania i kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określone są w *ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2016 poz. 446).

Zgodnie z zapisami ww. ustawy **gmina prowadzi działania związane z ochroną zabytków wobec całego zasobu obiektów na jej terenie. Natomiast opiekę sprawuje nad zabytkami, do których posiada tytuł własności.**

Gminny program opieki nad zabytkami

Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Kurów jest spójny ze:

-**Strategią Rozwoju Gminy Kurów do roku 2020 z perspektywą do roku 2030** przyjętą dnia 29 XII 2016 r. Określono w niej wizję gminy czyli pożądany stan przyszłości gminy na koniec założonego horyzontu czasowego zgodny z oczekiwaniami mieszkańców i władz gminy. Brzmi ona następująco „*Gmina Kurów korzystając ze swego położenia i dziedzictwa kulturowego oraz poprzez trwałą i zrównoważony rozwój zharmonizowany z naturalnym środowiskiem zapewnia bezpieczne i dostatnie życie mieszkańcom*”. Aby wizja ta została osiągnięta określono w strategii misję gminy. *Dalsza poprawa jakości życia mieszkańców poprzez dalszą trwałą i zrównoważony rozwój gminy*. Natomiast cel strategiczny: *Dalszy trwały i zrównoważony rozwój gminy będzie między innymi realizowany przez cel operacyjny zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego oraz wspieranie rozwoju turystyki i rekreacji*.

-**Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kurów** przyjęty dnia 23.06.2003 r. z dalszymi zmianami (26.06.2007 r., 30.05.2012 r.) Studium nie jest aktem prawa miejscowego. Jego celem jest określenie polityki zagospodarowania przestrzennego gminy szczegółowo ustalonej w planach zagospodarowania przestrzennego gminy. Gminny program opieki nad zabytkami jest zgodny z założeniami studium dotyczącymi dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. Studium uwzględnia uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia oraz istniejącego zagospodarowania terenów, występowania terenów i obiektów chronionych, stanu i warunków funkcjonowania środowiska przyrodniczego i kulturowego. Na obszarze gminy nie występują walory krajobrazu ani cechy indywidualnej tożsamości krajobrazowej charakterystyczne tylko dla tej gminy. Z przestrzennego i klimatycznego punktu widzenia istotne znaczenie ma utrzymanie i rozszerzenie powierzchni leśnych. Największym zagrożeniem krajobrazu jest rozpraszanie zabudowy oraz wprowadzanie jej nowych form kolidujących z lokalną tradycją budowlaną. Studium to dokument koordynujący działania związane z zagospodarowaniem terenów gminy. Celem jego jest kreowanie i określanie polityki przestrzennej gminy. W studium przyjęto nadrzędny cel rozwoju gminy „*Poprawa jakości życia mieszkańców poprzez zrównoważony rozwój gospodarczy i przestrzenny*”. Ma on być osiągnięty między innymi realizacją celów strategicznych „*Zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez ochronę i dbałość o stan obiektów zabytkowych oraz ochronę środowiska przyrodniczego poprzez objęcie ochroną prawną obszarów i obiektów o najwyższych walorach przyrodniczych*”.

Gminny program opieki nad zabytkami

Studium określiło również *zasady i kierunki rozwoju gminy*:

- zasady i kierunki rozwoju przestrzennego w aspekcie uwarunkowań przyrodniczych;
- strefowanie konserwatorskie oraz zasady ochrony i kształtowanie środowiska kulturowego;
- zasady ochrony i kształtowania krajobrazu;
- kierunki zmian i modernizacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej;
- zasady rozwoju funkcji rekreacyjnej i turystycznej;
- zasady rozwoju funkcji osadniczej;
- zasady i kierunki rozwoju systemu transportowego;
- zasady i kierunki rozwoju infrastruktury technicznej.

-Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kurów przyjęty dnia 21.06.2001 r. (*Zmiany: 28-X-2008 r., 25-XI-2008 r., 30-III-2016 r.*)

-Miejscowy Plan Ogólny Zagospodarowania Przestrzennego Kurów-Centrum przyjęty dnia 23.06.2003 r. (*Zmiany: 28-X-2008 r., 25-VIII-2014 r., 13-VIII-2015 r.*)

Gminny program opieki nad zabytkami jest zgodny z założeniami planów zagospodarowania przestrzennego gminy i Kurów-Centrum dotyczącymi dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. Plany te będące aktami prawa miejscowego są podstawowymi dokumentami planistycznymi ustalającymi przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu. Jednocześnie określając szczególne warunki wynikające z potrzeb ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego i zasobów wodnych. Plan mocno artykułuje wartości dziedzictwa kulturowego i konieczność ich ochrony jako przesłankę do aktywizacji społecznej i gospodarczej gminy, a także jako istotny czynnik zachowania kulturowej odrębności i tożsamości gminy. Określa on, że gmina posiada zróżnicowane pod względem genezy pochodzenia, form funkcjonalnych, przestrzennych i budowlano-architektonicznych zespoły i obiekty zabytkowe objęte ochroną planistyczną i konserwatorską. Kierunki polityki przestrzennej zawarte w planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju gminy celami strategicznymi, operacyjnymi i kierunkami działań. Za najważniejsze uznać należy zapisy planu zawarte w przepisach dotyczących „ochrony wartości kulturowych”, w których scharakteryzowano wszystkie istotne kulturowe składniki przestrzeni podlegające ochronie, ocenie zagrożeń oraz rewaloryzacji, a także reaktywacji turystycznej. Za wyjątkowo istotne uznać należy zapisy dotyczące *miejsz pamięci narodowej związanej z walką o niepodległość*. Kierunki polityki przestrzennej powiązane zostały zgodnie ze strategią rozwoju gminy z działaniami na rzecz rozwoju zachowania, ochrony dziedzictwa kulturowego, krajobrazu

Gminny program opieki nad zabytkami

kulturowego i walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy.

Zgodnie z wyżej wymienionymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony wartości kulturowych w gminie Kurów obowiązują następujące zasady:

-plan ogólny gminy – wszelkie zmiany w sposobie zagospodarowania, działalność inwestycyjna, podziały działek oraz dokonywanie rozbiórek obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagają zezwolenia konserwatora zabytków. Natomiast wpisanych do ewidencji zabytków województwa lubelskiego wymagają uzyskania opinii konserwatora zabytków. Dla terenów położonych w strefie obserwacji archeologicznej przy podejmowaniu działalności inwestycyjnej oraz zmianie sposobu użytkowania i zagospodarowania terenu obligatoryjne jest uzyskanie warunków konserwatora zabytków.

-plan Kurów-Centrum – w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków wszelkie zamierzenia inwestycyjne i prace remontowe prowadzone przy tych obiektach i w najbliższym ich otoczeniu wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich oraz zezwolenia konserwatora zabytków. Wszelkie prace prowadzone przy obiektach figurujących w ewidencji zabytków województwa lubelskiego oraz w najbliższym ich otoczeniu wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich na etapie ustalania warunków realizacji inwestycji. Ponadto plan ten ustala strefę „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej dla zespołu kościelnego w Kurowie. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne i prace remontowe prowadzone w granicach tej strefy wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich oraz zezwolenia konserwatora zabytków na prace realizacyjne. Ustala strefę „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej dla układu urbanistycznego Kurowa w granicach od zachodu wyznaczoną rzeką Kurówką na odcinku ok. 400 m */od mostu przy młynie w stronę północną/*, od północy ciągiem pieszym do ul. Kowalskiej, ul. Partyzantów, północnymi granicami terenów zabudowy przyległymi do ul. Lubelskiej, ulicą Lubelską na odcinku od komisariatu policji do wjazdu do miejscowości, od wschodu ul. Piramowicza, ul. Ciasną, od południa ul. Żabią, ul. Nową i dojazdową przy młynie.

W obrębie tego układu ochronie podlegają:

a/ całość rozplanowania urbanistycznego i skala zabudowy z następującymi ustaleniami:

- wymóg zachowania istniejącego układu ulic;
- zakazuje się lokalizacji obiektów przemysłowych i zabudowy wielorodzinnej;
- zaleca się wykonanie nawierzchni brukowych ulic i ciągów pieszych;
- dopuszcza się zabudowę gospodarczą w głębi posesji;

- dopuszcza się zabudowę mieszkalną w głębi działek, których tyły przylegają do ulic w celu utworzenia pierzei przyulicznych;

b/ formy zabudowy z następującymi ustaleniami:

- ustala się max. wysokość zabudowy 2 kondygnacje;
- rzut budynków winien być zakładany na prostokącie;
- dachy o symetrycznych spadkach w układzie kalenicowym i szczytowym;
- pokrycie dachów z blachy płaskiej, blachy dachówkowej, dachówki ceramicznej i bitumicznej z wykluczeniem blachy trapezowej;
- elewacje tradycyjne /tynki/ z wykluczeniem okładzin typu „siding”.

c/ zachowanie ciągów starodrzewu wzdłuż traktów komunikacyjnych.

d/ układ kompozycyjny Starego i Nowego Rynku:

- zakazuje się lokalizowania na Rynkach obiektów kubaturowych;
- należy dążyć do likwidacji zieleni wysokiej na placach rynkowych z pozostawieniem szpaleru drzew przed fasadą pawilonu handlowego na Starym Rynku.

Ustala strefy „OW” obserwacji archeologicznych dla śladów osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego odkryte podczas badań powierzchniowych Archeologicznego Zdjęcia Polski /AZP/.

Wszelka działalność inwestycyjna prowadzona w obrębie oznaczonego stanowiska oraz w jego sąsiedztwie, łącząca się z pracami ziemnymi /tj. inwestycje liniowe, kubaturowe, melioracje, budowa dróg, pobór surowców/, powinna być uzgadniana z konserwatorem zabytków, w celu uzyskania warunków archeologicznych prowadzenia inwestycji, które mogą określać że w/w prace ziemne powinny być prowadzone pod nadzorem archeologicznym po uprzednim uzyskaniu zezwolenia konserwatora zabytków na prowadzenie prac archeologicznych.

W uzasadnionych przypadkach konserwator zabytków może zlecić przeprowadzenie przedinwestycyjnych, wyprzedzających badań wykopaliskowych lub odstąpić od warunków nadzoru archeologicznego.

II. DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY KURÓW

1. Środowisko naturalne

Gmina Kurów leży w środkowo-zachodniej części województwa lubelskiego na pograniczu dwóch krain fizjograficznych Wyżyny Lubelskiej reprezentowanej na omawianym terenie przez Płaskowyż Nałęczowski oraz Równinę Lubartowską.

Płaskowyż Nałęczowski występuje w południowej części gminy. Tworzy on pofalowane ukształtowanie terenu z dużą ilością wąwozów lessowych w Klementowicach, Buchałowicach i Płonkach. Niewielki fragment południowej części gminy wchodzi w skład otuliny Kazimierskiego Parku Krajobrazowego oraz objęta jest strefą ochrony uzdrowskiej Uzdrowiska Nałęczów. Na północ od Klementowic w Lesie Klementowickim występuje użytk ekologiczny „Torfowisko Niskie”. Natomiast między Płonkami i Olesinem występuje stanowisko dokumentacyjne – odkryta ściana lessu wysokości ok. 10 m. U podstaw ściany widoczna warstwa rudawca. Najwyższe punkty w gminie występują na pograniczu Klementowic, Łopatek gm, Wąwolnica i Kol. Drzewce gm. Nałęczów – 228,7 m n.p.m. oraz na pograniczu Buchałowic i Płonek – 228,4 m n.p.m. Ta część gminy charakteryzuje się prawie zupełnym brakiem powierzchniowych zjawisk wodnych poza jedynym lewostronnym dopływem rzeki Kurówki – Strugą Kurów /Garbówką/. Natomiast w środkowo-północnej części gminy leżącej na lekko falistej, częściowo zalesionej nizinie morenowej – Równinie Lubartowskiej umiejscowione są płynące ze wschodu ku zachodowi rzeki Kurówka i jej prawostronny dopływ Białka /Bielkowa, Syroczańka/. Najniższe tereny w gminie położone w dolinie Kurówki w pobliżu Wygody i Wólki Nowodworskiej wynoszą 140,8 m n.p.m. Strop kredy k. Kurowa wznosi się na wysokość 130-150 m p.p.g. Utwory kredy zalegają pod kilkunastometrową warstwą utworów gliniastych i piaszczystych. Fragment północnej części gminy wchodzi w skład Obszaru Chronionego Krajobrazu „Kozi Bór” gdzie występują użytki ekologiczne „Torfowisko Wysokie” i „Zabagniony Łęg”. W gminie lasy zajmują powierzchnię 18%.

2. Osadnictwo pradziejowe

Mapa gminy Kurów z zaznaczonymi granicami obszarów AZP

powody aby pradziejowy człowiek unikał osiedlenia się na tym terenie. Co ciekawe nieznane są stamtąd także żadne znaczące odkrycia przypadkowe tak powszechne na innych obszarach gminy. Obszar gminy Kurów niestety nie miał szczęścia do zakrojonych na szeroką skalę badań wykopaliskowych. Prowadzone były one w zasadzie jedynie w okolicach Klementowic, w tym na stanowisku z okresu paleolitu schyłkowego (kultura magdaleńska) i stanowiskach z okresu neolitu (kultura malicka, kultura pucharów lejkowatych, kultura amfor kulistych). Stanowiska datowane na epokę brązu i żelaza są nieliczne i do niedawna znane były jedynie z badań powierzchniowych. Dopiero w 2007 r. w związku z planowaną budową drogi S17 przeprowadzono weryfikacyjne badania powierzchniowe oraz wykopaliskowe badania sondażowe. W ich trakcie odkryto obiekty kultury łużyckiej, kultury przeworskiej z okresu rzymskiego.

Początek **paleolitu** wiązany jest z pojawieniem się pierwszych ludzi. Zsynchronizować go można z epoką lodową, nazywaną też plejstocenem. Sam okres paleolitu dzieli się na kilka etapów – paleolit dolny, środkowy i górny. Granice pomiędzy tymi okresami wyznaczają

Największe zagęszczenie stanowisk osadnictwa pradziejowego obejmuje okolice Klementowic i Buchałowic. Wynika to przede wszystkim z panujących tam, sprzyjających człowiekowi warunków przyrodniczych – łatwy dostęp do wody, urozmaicona rzeźba terenu, wysokość nad poziomem morza, żyzne gleby. Natomiast na północnych terenach gminy znana jest bardzo mała ilość stanowisk archeologicznych i są one rozproszone. Rzutują na nie niedogodne warunki panujące na równinnej i nisko położonej części gminy. Słabe gleby, podmokłość terenu i duże zalesienie to wystarczające

kolejne zlodowacenia. Sam podział nawiązuje też do poszczególnych etapów ewolucji człowieka (antropogenezy). Paleolit górny na naszych terenach rozpoczyna się około 40 tysięcy lat temu, a wraz z nim zaczyna się trwające do dziś panowanie homo sapiens (*człowiek rozumny współczesny*). Dotychczasowe badania archeologiczne ujawniły, że najstarszym śladem pobytu człowieka w obecnych granicach gminy Kurów, są znaleziska z Klementowic. Odkryto tam obozowisko wędrownych grup łowców ze schyłku epoki lodowej, związanych z tzw. kulturą magdaleńską. Kultura magdaleńska rozwijała się w zachodniej i środkowo-wschodniej Europie w okresie od około 18 000 do 11 000 lat temu. Za jej kolebkę uznaje się tereny południowo-zachodniej Francji i Kantabrii (Hiszpania). Twórcom kultury magdaleńskiej przypisuje się powstanie malowideł naskalnych w jaskiniach tego regionu (np. Lascaux i Altamira). W ciągu kilku tysiącleci ludność kultury magdaleńskiej opanowała tereny Europy, docierając aż do jej środkowo-wschodniej części, w tym również do Klementowic. Jest to najdalej na północny-wschód wysunięta enklawa osadnicza tej kultury nie tylko w Polsce, ale i w całej Europie.

Obozowisko w Klementowicach zostało założone około 13 000 lat temu. Jego pozostałości odkryte zostały w 1981 roku. Niestety już w roku następnym przerwano badania archeologiczne, które wznowiono dopiero w 2007 roku pod kierunkiem mgr. Tadeusza Wiśniewskiego z Instytutu Archeologii UMCS w Lublinie. Do tej pory, w efekcie prowadzonych prac pozyskano ponad 11 000 zabytków, głównie wykonanych z różnego rodzaju krzemieni. Są wśród nich narzędzia służące do wykonywania rozmaitych czynności. Do ich uformowania używano specjalnej i skomplikowanej techniki obróbki. Wymagała ona ogromnego zaangażowania i nakładu pracy oraz niezłomnej cierpliwości. W Klementowicach szczególnie owocnym okazał się rok 2010, w którym podczas wykopalisk odkryto szczątki kostne fauny plejstoceńskiej – bardzo dobrze zachowane kości i zęby końskie. Zidentyfikowano trzy osobniki, z których dwa określone zostały jako dorosłe a jeden jako młody.

Początek **mezolitu**, czyli środkowej epoki kamienia przypadł na koniec epoki lodowej i początek holocenu, czyli na czasy około 10 tysięcy lat temu. Nie są znane ślady pobytu grup mezolitycznych na terenie gminy.

Neolit to okres wielkich zmian w historii ludzkości, które miały swój początek na Bliskim Wschodzie już około 10 tysięcy lat temu. Podstawową zdobyczą ludzkości w okresie neolitu była zmiana typu gospodarki, polegająca na przejściu od łowiectwa i zbieractwa do

rolnictwa. W neolicie zaczęto uprawiać głównie zboża wyselekcjonowane z dziko rosnących traw, takie jak pszenica, jęczmień i proso, a nieco później żyto. Poza tym uprawiano len, mak i konopie oraz rośliny strączkowe takie jak groch czy soczewicę. Równolegle z rolnictwem upowszechniła się także hodowla oparta na udomowieniu dziko żyjących zwierząt. Hodowano przede wszystkim kozy i owce oraz bydło i świnie. Rolnictwo wymagało wprowadzenia w życie nowych rodzajów narzędzi potrzebnych do karczowania lasów celem pozyskania terenów pod uprawę, spulchniania gleby, a w końcu zbierania płodów rolnych i ich obróbki. Tym samym wynaleziono takie narzędzia jak krzemienne siekiery, kamienne topory, krzemienne dłuta, kamienne i rogowe motyki, krzemienne wióry, które po umieszczeniu w drewnianych lub rógowych oprawach wykorzystywane były jako sierpy oraz kamienne żarna i rozcieracze. Nową zdobyczą była też umiejętność gładzenia narzędzi kamiennych i krzemienianych oraz wiercenia otworów w kamiennych toporach. Uprawa lnu i konopi wiązała się zaś z rozwojem tkactwa. Kolejną wielką zdobyczą neolitu było opanowanie umiejętności produkcji ceramiki. Początek neolitu na ziemiach polskich datuje się na około 5400 lat przed Chr. Około 4600 lat przed Chr. na Lubelszczyźnie rozwijała się kultura malicka. Ślady pobytu jej ludności odkryto na stanowisku VII w Klementowicach, gdzie zbadano fragment tak datowanej osady. Około połowy IV tysiąclecia przed Chr. na Płaskowyżu Nałęczowskim pojawiła się ludność kultury lubelsko-wołyńskiej ceramiki malowanej (KLWCM). Jej nazwa bezpośrednio wiąże się z faktem zdobienia naczyń białą malowanymi ornamentami. Ślady tej kultury znane są z Klementowic i Szumowa. Niestety są to jedynie znaleziska powierzchniowe. Najbardziej znaną kulturą z okresu neolitu, rozwijającą się głównie w jego późnym okresie eneolicie, jest tak zwana kultura pucharów lejkowatych (KPL). Uformowała się ona około 4100/3900 lat przed Chr. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała także teren całego Płaskowyżu Nałęczowskiego. Jej długotrwała i „intensywna” obecność na tym terenie prawdopodobnie doprowadziła do swoistego rodzaju klęski ekologicznej. Duże zagęszczenie osadnictwa wymuszało pozyskiwanie coraz większej ilości pól uprawnych pozwalających wyżywić tak dużą rzeszę ludzi. Stosując technikę wypaleniskową odlesiano więc coraz większe połacie terenu, przyczyniając się tym samym do coraz większej erozji gruntów. Potęgował ją jeszcze wypas bydła, kóz i owiec. W efekcie działania te doprowadziły do zniszczenia środowiska i przekształcenia krajobrazu, głównie w związku z rozwojem gęstej sieci wąwozów. Ślady obecności ludności kultury pucharów lejkowatych widoczne są na terenie Klementowic, skąd

pochodzi co najmniej 35 stanowisk tej kultury, w tym 8 cmentarzysk. Niektóre z nich badane były wykopaliskowo, pozostałe znane są jedynie z badań powierzchniowych. Pojedyncze zabytki kultury pucharów lejkowatych, w tym najczęściej fragmenty naczyń i narzędzia krzemienne odkryto także z badań powierzchniowych na terenie Barłogów, Buchałowic, Kurowa, Płonek i Szumowa. W Klementowicach pozostałości osad kultury pucharów lejkowatych odkryto na stanowiskach II, V i VIII. Dużo informacji dostarczają cmentarzyska tej kultury. Najczęściej spotykaną formą grobów były owalne lub prostokątne jamy, które po złożeniu w nich zmarłych nakrywano kilkoma warstwami wapiennych kamieni. Niekiedy kamieniami wykładano także dna grobów. Kilka cmentarzysk kultury pucharów lejkowatych z grobami o konstrukcjach kamiennych odkryto i częściowo zbadano wykopaliskowo w Klementowicach (między innymi stanowisko IV (D), V, VI, VII, XII, XIII, XIV, XV). Na cmentarzyskach kultury pucharów lejkowatych przeważają groby jednostkowe. Sporadycznie odkrywano groby zbiorowe, czego przykładem może być grób nr 4 ze stanowiska XII w Klementowicach, zbadany w 1964 r. Dużą ilość grobów podwójnych odkryto także w Klementowicach na stanowisku XIV. Ludność kultury pucharów lejkowatych konstruowała także grobowce megalityczne. Były to ogromne groby, do budowy których wykorzystywano kamień. Do budowy takich grobów, ze względu na brak głazów narzutowych, wykorzystywano kamienie wapienne. Groby miały kształt zbliżony do wydłużonego prostokąta i w całości przykryte były brukiem kamiennym. Ich długość dochodziła do 20 m, przy szerokości około 2-3 m. Pod kamieniami z reguły kryły się zwłoki jednego lub kilku zmarłych, choć w niektórych z nich znaleziono nawet kilkanaście pochówków. W 1964 r. podobna konstrukcja zbadana została także w Klementowicach (stanowisko VI). Grób miał kształt wydłużonego prostokąta o wymiarach 19,7 x 4,2 m i tworzyło go kilka warstw kamieni wapiennych. Groby kultury pucharów lejkowatych były stosunkowo ubogo wyposażane lub nie umieszczano w nich żadnych przedmiotów. Do najczęstszych darów grobowych należą naczynia, a wśród nich puchary lejkowate, amfory i bardzo często niewielkie naczynka nazywane flaszami z kryzą, kształtem nieznacznie przypominające makówki. Ponadto częstym elementem wyposażenia były narzędzia krzemienne, a niekiedy także kamienne toporki i sztylety kościane. Bardzo rzadko spotykane są w grobach tej kultury ozdoby bursztynowe. Duży paciorek z bursztynu odkryto w grobie kultury pucharów lejkowatych w 1966 r. na stanowisku XIII w Klementowicach. Kolejną wielką kulturą neolityczną była kultura amfor kulistych (KAK). Pojawiła się ona około połowy III

tysiąclecia przed Chr. Znamy ją głównie z cmentarzysk co bezpośrednio wiąże się z faktem, że ludność tej kultury trudniła się wędrownym pasterstwem. Hodowano głównie bydło i trzodę chlewną. Dużą rolę z życia ludności tej kultury odegrało wprowadzenie do użytku i hodowli konia. Kultura amfor kulistych do konstrukcji grobów bardzo często wykorzystywała kamień. Były to groby skrzynkowe ułożone z dużych płyt kamiennych oraz groby w obstawach kamiennych lub przykryte brukami. Występują one również w Klementowicach. W kulturze amfor kulistych dominował obrządek szkieletowy. Dość często natrafia się także na ślady użycia ognia. Są to najczęściej pozostałości ognisk w obrębie jam grobowych, manifestujące się obecnością placów ciemnej, przepalanej ziemi, węgla drzewnych i śladów opalenia na niektórych kościach. W kulturze amfor kulistych zmarłych z reguły składano do grobu w pozycji skurzonej, na boku. Dużo jest grobów zbiorowych. Razem ze zmarłymi składano do grobów także zwierzęta domowe, bydło, kozy, owce i świnie. Zmarli byli z reguły bogato wyposażeni na życie pozagrobowe. W grobach często znajdowane są w większości bogato zdobione naczynia, amulety (zawieszki) z kłów dzika, gładzone siekiery z krzemienia pasiastego oraz ozdoby bursztynowe.

W Klementowicach odkryto kilkanaście grobów kultury amfor kulistych. Pojedyncze, luźne zabytki tej kultury pochodzą także z Barłogów, Buchałowic i Płonek. Ostatnią kulturą neolityczną była kultura ceramiki sznurowej (KCSz), ornamentująca swoje naczynia odciskami sznura. Ludność tej kultury, szczególnie we wczesnej fazie jej rozwoju, prowadziła koczowniczy tryb życia, stąd też znamy głównie jej groby. Cechą charakterystyczną obrządku pogrzebowego opisywanej kultury są kurhany, usypywane nad jednym lub kilkoma pochówkami. W kulturze ceramiki sznurowej dominował obrządek szkieletowy, a zmarłych z reguły składano na boku w pozycji skurzonej, choć stosunkowo często spotykane są groby ciałopalne lub ślady ognia w grobach, w tym też nadpalone kości zmarłych. Pozostałości ognisk często znajdowane są także w nasypach kurhanów. Zmarłych wyposażano najczęściej w naczynia, kamienne topory, krzemienne siekiery i noże oraz krzemienne grociki strzał. Odkryto w trakcie badań powierzchniowych w Klementowicach, gdzie być może funkcjonowały jej krótkotrwałe osady lub obozowiska. Siekierka krzemienista kultury ceramiki sznurowej znaleziona została przypadkowo także w Łakoci, a fragment ceramiki i odłupek krzemienisty w trakcie badań powierzchniowych w Buchałowicach.

Największą zdobyczą ludzkości w epoce **brązu** i wczesnej epoce **żelaza** (okres halszacki i starszy okres przedrzymski) było pozyskanie umiejętności produkcji przedmiotów

brązowych, czyli wykonanych ze stopu miedzi z cyną. Nie oznaczało to jednak, że zaprzestano wytwórczości narzędzi krzemiennych i kościanych, które w dalszym ciągu, szczególnie na ziemiach wschodniej Polski, były bardzo liczne i powszechnie wykorzystywane. Epoka brązu na ziemiach polskich rozpoczyna się około 2200/2100 lat przed Chr. We wczesnej epoce brązu na obszarze Polski Wschodniej rozwijały się kultury mierzanowicka, strzyżowska i trzciniecka. Znany jest tylko jeden zabytek, który być może wiązać można z kulturą mierzanowicką. Jest to przypadkowe znalezisko płoszcza wykonanego z krzemienia, pochodzące z Łąkoci. Kulturę trzciniecką tworzyła ludność zajmująca się hodowlą zwierząt domowych i uprawą roli. Choć z obrębu tej kultury znane są zabytki wykonane z brązu, w dalszym ciągu to krzemień był najważniejszym surowcem do produkcji narzędzi, doskonale zastępując wyroby brązowe. Stanowiska tej kultury są nieliczne i w większości znane z badań powierzchniowych. Odkryto je w Barłogach, Klementowicach, Kłodzie, Posiołku, Szumowie i Wólce Nowodworskiej. Z badań wykopaliskowych pochodzą jedynie pojedyncze fragmenty naczyń tej kultury odkryte podczas prac na magdaleńskim stanowisku w Klementowicach. Są to jednak znaleziska z warstwy i nie odkryto tam żadnego obiektu tej kultury. Skupisko ułamków ceramiki kultury trzcinieckiej odkryto także w trakcie prac wykopaliskowych na cmentarzysku II (B) w Klementowicach. Natomiast kultura łużycka powstała w środkowym okresie epoki brązu i występowała jeszcze we wczesnej epoce żelaza (okres halszacki i początek okresu przedrzymskiego). Kultura łużycka należy do tak zwanego kręgu kultur pól popielnicowych, obejmującego swoim zasięgiem niemal całą Europę. Wszystkie tworzące go kultury łączyło stosowanie obrządku ciałopalnego, stającego się dominującym sposobem grzebania zmarłych. Nazwa „pola popielnicowe” wzięła się stąd, że przepalone kości ludzkie umieszczano w naczyniu nazywanym popielnicą, które następnie zakopywano w ziemi. Ślady osadnictwa kultury łużyckiej znane są między innymi z Klementowic, Kurowa i Wólki Nowodworskiej. W okresie halszackim na Pomorzu z kultury łużyckiej powstała tak zwana kultura pomorska i rozprzestrzeniła się na inne ziemie polskie. Ludność kultury pomorskiej w dalszym ciągu kultywowała obrządek ciałopalny, a szczątki swoich zmarłych wsypywała do dużych naczyń – popielnic. Z terenu Lubelszczyzny znany jest natomiast zwyczaj pogrzebowy polegający na tym, że szczątki ludzkie wsypywano do naczynia, które nakrywano misą. Następnie po wstawieniu go do jamy wykopanej w ziemi przykrywano je dużym naczyniem, tak zwanym kloszem, ustawionym do góry dnem. Pod tym kloszem umieszczano niekiedy także inne małe

naczynka z pożywieniem. Znalezione są ślady osadnictwa kultury pomorskiej odkryte podczas badań powierzchniowych w Kurowie i Szumowie.

Okres przedrzymski nazywany inaczej lateńskim, to czasy dominacji **Celtów**, którzy w źródłach pisanych pojawili się w VI wieku przed Chr., a od V w. przed Chr. stopniowo opanowywali rozległe tereny Europy. Na początku IV w. przed Chr. pojawili się także na terenie ziem polskich. Na przełomie III i II wieku przed Chr. na ziemiach polskich powstała tak zwana kultura przeworska, której ludność na Lubelszczyznę dotarła w II w. przed Chr. Wraz z początkiem kultury przeworskiej na ziemiach polskich rozpoczyna się tzw. młodszy okres przedrzymski. W kulturze przeworskiej dominował obrządek ciałopalny popielnicowy. Jej ludność wykorzystywała i produkowała liczne przedmioty z żelaza, brązu i metali szlachetnych, takich jak srebro czy złoto. Były to zarówno narzędzia, broń i przedmioty codziennego użytku, jak i ozdoby, czy elementy stroju. Dzięki kontaktom z Imperium Rzymskim i funkcjonowaniu szlaku bursztynowego, na tereny zajęte przez ludność kultury przeworskiej docierała duża ilość przedmiotów importowanych, głównie szklanych i metalowych, pochodzących z obrębu prowincji rzymskich. Nieliczne ślady pobytu ludności kultury przeworskiej odkryto podczas badań powierzchniowych w Kurowie i Szumowie. Na ziemiach polskich kultura przeworska przetrwała do pierwszej połowy V w. po Chr., czyli funkcjonowała nieprzerwanie od młodszego okresu przedrzymskiego przez okres rzymski aż po wczesną fazę okresu wędrówek ludów. Jej twórcami byli przede wszystkim germańscy **Wandalowie**. Kres osadnictwa przeworskiego na terenie Lubelszczyzny nastąpił jednak pod koniec II w. po Chr., kiedy to jej tereny stopniowo zasiedlała ludność kultury wielbarskiej, identyfikowanej z **Gotami**, wędrującymi od Pomorza Gdańskiego w kierunku stepów nad Morzem Czarnym. Z terenu gminy Kurów brak jest śladów pozostawionych przez ludność kultury wielbarskiej.

Na obszarze położonym w centralnej części gminy w rejonie Kurowa, Wólki Nowodworskiej i Wygody przeważa osadnictwo z okresu **wczesnego średniowiecza** /osadnictwo słowiańskie koniec V w./ Natomiast w północnej części gminy – Choszczów, Dęba, Marianka z okresu **przedpaństwowego** /VIII-IX w. kiedy związki rodowe są stopniowo zastępowane przez organizacje wyższego rzędu plemiona/ ustalono jedynie rozproszone i sporadyczne osadnictwo. W rejonie Bronisławki znajdują się ślady osadnictwa z VIII w. Na okres **wczesnopiastowski** przypada kilkanaście punktów niestałego osadnictwa. Większość punktów osadniczych datuje się na okres **nowożytny**.

3. Rys historyczny

Podstawą egzystencji plemion słowiańskich, które w V-VI w. przywędrowały ze wschodu na ziemię w dorzeczu Wisły i Odry, było rolnictwo, zatem osiedlali się oni w rejonach mających urodzajne i łatwe w uprawie gleby, bezpieczny dostęp do wody, walory komunikacyjne sprzyjające współdziałaniu sąsiednich osad. Warunki do uprawy rolnej spełniał teren nad rzeką dziś noszącą nazwę Kurówka, która rozdziela obszar żyznych gleb wytworzonych na lessie, charakterystycznych dla Wyżyny Lubelskiej, od mniej atrakcyjnych gleb Niziny Mazowieckiej. Już we wczesnym średniowieczu w południowej, bardziej urodzajnej części dzisiejszej gminy Kurów, mogły być miejsca w sposób trwały zasiedlone przez rolników, wywodzących się z bliżej nieznanego plemienia Słowian Zachodnich, zajmującego obszar między Wisłą a Wieprzem. Być może utworzyli wspólnotę sąsiedzką zwaną opolem, polem lub osadą.

Plemię to zostało podbite w końcu X w. przez państwo wielkopolskich Piastów. Według archeologów Mieszko I wkroczył na te ziemie w latach 70. co wiązało się nie tylko ze zmianą podległości politycznej, ale i z poddaniem miejscowej, pogańskiej dotąd, ludności misji chrystianizacyjnej i wprowadzeniem nowych wzorców kulturowych. Chrześcijańskie ośrodki duchowne reprezentowały bowiem zachodnią łacińską kulturę piśmienną. Nie zachowały się jednak żadne pisane świadectwa sprzed XIV w. informujące bezpośrednio o dziejach obecnego terenu gminy. Przyczyną tego jest niewątpliwie niewielka rola pisma w dokumentowaniu ówczesnej rzeczywistości, zwłaszcza w odniesieniu do rejonów oddalonych od centrów politycznych i kulturowych jakim były niewątpliwie te tereny jak i cała ziemia lubelska. Brak wcześniejszych źródeł historycznych wynika też z jej burzliwych dziejów – można przypuszczać, że dokumenty i zapiski uległy zniszczeniu w czasie dramatycznych wydarzeń dotyczących Lubelszczyznę w tamtym czasie. Ziemie te we wczesnym średniowieczu stanowiły peryferia państwa i były odległe od centrów politycznych mieszczących się za pierwszych Piastów w dalekiej Wielkopolsce (Poznaniu, Gnieźnie). Przez długi czas niekorzystnie odbiegały od reszty ziem piastowskich pod względem organizacji administracji mającej m.in. zapewnić mieszkańcom bezpieczeństwo. Sprawniejszy zarząd pojawił się w okresie rozbicia dzielnicowego (po 1138 r.) w ramach księstwa krakowsko-sandomierskiego, ale i wówczas tereny leżące za Wisłą (w stosunku do Krakowa i Sandomierza), będące północno-wschodnimi kresami księstwa, padały łupem

najeźdźców z północy i wschodu: Jaćwingów, Rusinów, Tatarów i Litwinów. Tereny obecnej gminy położone były przy drodze biegnącej od przeprawy przez Bystrycę w rejonie Lublina do przeprawy przez Wisłę w Gołębiu. Było to odgałęzienie szlaku o zasięgu międzydzielnicowym, wiodącego znad Morza Czarnego i z ziem południowo-zachodniej Rusi na północ, przez przeprawę przez Wieprz i Wisłę w rejonie Sieciechowa na Mazowsze i nad Bałtyk. Znaczenie drogi biegnącej przez okolice Kurowa wzrosło w XII w., gdy wskutek nasilających się powodzi upadła przeprawa w rejonie Sieciechowa i cały ruch na wspomnianym szlaku skierował się do Gołębia. Sprzyjało to powstawaniu osad obsługujących podróżnych i korzystających z opieki państwa zainteresowanego utrzymaniem dobrych warunków komunikacji dla potrzeb handlu i wojska. Jednak wykorzystywane były też przez wrogów, co narażało osadników na zniszczenia, rabunki dorobku i uprowadzenie w niewolę celem pozyskania jeńców. Ziemia lubelska przestała być niebezpiecznym pograniczem dopiero w momencie zawarcia unii z Litwą w końcu XIV w., ale jeszcze na przełomie XV i XVI w. dotknęły ją bardzo niszczące najazdy tatarskie. W związku z brakiem źródeł pisanych z wczesnego średniowiecza jesteśmy zdani na wnioskowanie o osadnictwie obecnego terenu gminy z danych późniejszych. W Archiwum Watykańskim zachowały się dotyczące ziem polskich spisy poborów na rzecz papieża, notujące kościoły parafialne istniejące w XIV w. W 1325 r. taki ośrodek wymieniono w Garbowie, gdzie najprawdopodobniej od wczesnego średniowiecza mieściło się centrum osadnicze i duszpasterskie najbliższej okolicy. Podstawą domniemań o wczesnośredniowiecznym zagospodarowaniu okolic Kurowa jest sporządzony w l. 1470-1480 przez Jana Długosza spis dochodów instytucji duchownych z diecezji krakowskiej, do której aż do początku XIX w. należała ziemia lubelska. Opisując należne klasztorowi benedyktynów z Łysej Góry dziesięciny, nasz największy kronikarz wskazał, że mnisi ci mieli prawo do dziesięciny plonów zbóż m.in. w Garbowie, **Plonkach, Brzozowej Gaci, Klementowicach** i Markuszowicach. Prawa do dziesięcin także ze starych łanów w Kaleniu udowodnił opat tego klasztoru w 1442 r. Pozwala to sądzić, że ziemia na terenach tych wsi była uprawiana w XII w., tj. w momencie tworzenia i uposażania klasztoru u schyłku panowania księcia Bolesława Krzywoustego i w początkach rozbicia dzielnicowego Polski. Nadanie dziesięcin z wsi w ziemi lubelskiej benedyktynom uważa się za ślad prowadzonej przez ten zakon misji na terenie położonym na wschód od środkowej Wisły, zatem chrzest i katechizacja mieszkańców wyżej wymienionych wsi mogła być dziełem najstarszego w Polsce

zgromadzenia zakonnego. Prowadzenie misji wymagało wzniesienia kościoła. Nieznane są szczegółowe dane o powstaniu pierwszych kościołów w ziemi lubelskiej, ich fundatorach i duszpasterzach. Wspomniane późniejsze zapisy pozwalają wnioskować, że w XII w. istniał kościół w Garbowie pod wezwaniem św. Wojciecha, co może wskazywać, że został zbudowany jeszcze w XI w. w apogeum kultu tego świętego. Uposażenie duchownego osadzonego przy tej świątyni stanowiły m.in. dziesięciny z plonów uzyskiwanych przez okolicznych rolników wyznaczone plebanom garbowskiemu najpóźniej w XII w. Gdy tworzone sieć okręgów parafialnych w diecezji krakowskiej, parafia garbowska objęła obszar dzisiejszych okolic Kurowa, ale w uposażeniu jej plebanów nie ma dziesięcin od rolników z tego terenu. Przyczyną było najpewniej wcześniejsze rozdysponowanie tych dochodów przez biskupa na rzecz klasztoru świętokrzyskiego, od którego w okresie XII-wiecznej reformy administracji kościelnej świątynię garbowską mógł przejąć pleban mianowany przez biskupa, pozostawiając jednak dziesięciny pobierającym je dotychczas mnichom. Wniosek płynący z powyższej analizy jest taki, że rolnicze zagospodarowanie okolic Kurowa jest poświadczane co najmniej od XI-XII w. Czy już wtedy wsie tu istniejące nosiły odnotowane dopiero w XIV w. nazwy Płonki, Brzozowa Gać, Klementowice? Tego nie jesteśmy w stanie stwierdzić w sposób pewny, gdyż najwcześniejsze osady, funkcjonujące w czasach plemiennych miały niestabilne terytorium i płynną nomenklaturę – przenoszono siedziby w związku z porzucaniem wyjałowionych pól na miejsca nowych karczunków, a że nazywano je często od cech terenu lub od położenia względem innych osad czy charakterystycznych urządzeń, to wraz ze zmianą położenia zmieniały się ich nazwy. Do powstania stałych nazw miejscowości doszło wraz z umocnieniem się służb państwowych (*zarządców grodów*), które w imieniu książąt pobierały świadczenia od jego poddanych, co wymagało stałej identyfikacji ich siedzib. Nazwy Płonek, Brzozowej Gaci i Kalenia nie zawierają żadnej wskazówki pozwalającej choćby w przybliżeniu określić czas ich powstania (*płonka to dzika jabłoń; gać to umocnienie brzegu lub grobla na rzece z faszyny, tj. gałęzi w naszym przypadku brzozowych; kaleń to miejsce podmokłe*). Jedynie powstanie nazwy Klementowice (w zapiskach z XIV-XV w. *Klimuntowice, Klimontowice, Klimontow*) nawiązujące do chrześcijańskiego imienia Klemens można bardzo nieprecyzyjnie datować po chrystianizacji, co jednak nie wyklucza wcześniejszego istnienia tych osad pod inną nazwą. We wczesnośredniowiecznej monarchii cała ziemia uznawana była za własność władcy, który dysponował nią m.in. czyniąc nadania na rzecz fundowanych przez siebie klasztorów

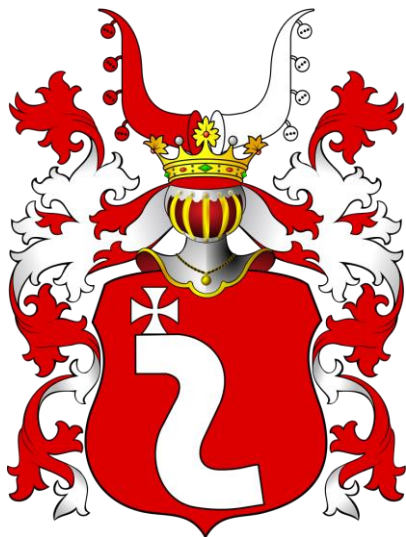
i kościołów, a także zasłużonych rycerzy. Proces przechodzenia ziemi w ręce prywatne obserwować możemy w XII w., gdy Bolesław Krzywousty zwalczał swego brata Zbigniewa i gdy jego synowie toczyli walki o zwierzchność w podzielonym na dzielnice państwie. Brak źródeł nie pozwala poznać okoliczności przejęcia wsi z okolic Kurowa przez jakiegoś rycerza, wiadomo jedynie, że musiało się to dokonać przed początkiem XIV w., kiedy były to już domeny rodu Lewartów. W 1317 r. bowiem książę Władysław Łokietek w dokumencie zezwalającym braciom Ostaszowi i Dzierżkowi z Bejsc na przeniesienie ich włości na prawo niemieckie, wymienił wśród nich Markuszowice (*dzisiejszy Markuszów*) *cum villulis sibi contiguis* czyli „z wioseczkami im przynależnymi” lub graniczącymi z tymiż Markuszowicami. Nie wymieniono z nazwy tych przysiółków także w 1330 r., gdy – wówczas już król po koronacji w 1320 r. – Władysław Łokietek ponowił przywilej na prawo niemieckie dla majątków wspomnianych braci. Możemy przypuszczać, że chodziło o osiedla na terenie Płonek, Brzozowej Gaci i Kalenia, które zagospodarowane były już wcześniej, ale być może okresowo opustoszały podczas najazdów z XIII w. Zdrobniałe określenie tych osad w 1317 r. jako „wioseczki” wskazuje na niewielkie ich zasiedlenie. Dokument z 1330 r. wymienia wśród posiadłości Ostasza i Dzierżka także Klementowice, nie wspomniane w 1317 r., co można interpretować jako dowód nabycia przez Lewartów między 1317 a 1330 r. tej wsi od bliżej nieznanych poprzednich właścicieli. Kim byli wspomniani bracia, odbiorcy przywilejów od Władysława Łokietka, pierwsi znani z imienia dziedzice interesujących nas okolic. Należeli oni do rodu Lewartów – herb Lewart wyobraża wielkiego kota (*lamparta/leoparda czasem w koronie*) na czerwonym lub błękitnym tle. Eustachy (Ostasz) i Dzierżykraj (Dzierżek) piszący się z Bejsc koło Wiślicy wywodzili się najpewniej z rodziny ich imienników znanych w XIII w.: Ostasza kasztelana wiślickiego (1223-1224) i jego brata Dzierżykraj kasztelana wojnickiego w 1224 r., tożsamego prawdopodobnie z kasztelanem sądeckim o tym imieniu notowanym w 1228, a w 1231 r. kasztelana lubelskiego. Urzędy kasztelańskie piastowane w XIII w. przez Eustachego i Dzierżykraj dowodzą przynależności wspomnianych wielmożów do elity politycznej księstwa krakowsko-sandomierskiego, co sprzyjało rozwijaniu majątków. Być może posiadłości wymienione jako należące do panów z Bejsc w 1317 i 1330 r. (obejmujące ponad 20 wsi) to nabytki ich przodków jeszcze z XIII w. Bracia Ostasz i Dzierżek, żyjący w pierwszej połowie XIV w., nie należeli już do najbardziej wpływowych kręgów możnowładztwa, na co wskazują umiarkowane raczej kariery ich obu. Dzierżek był duchownym, w l. 1325-1332 notowanym jako kanonik

krakowski, prebendarz kolegiaty św. Floriana w Krakowie. Eustachy w l. 1326-1340 występował na urzędzie podstolego krakowskiego. Miał syna Mikołaja, dla którego, mimo zbyt młodego wieku i braku wykształcenia potrzebnego osobie duchownej, starał się (za protekcją biskupa Jana Grotowica, ich krewnego „po kądzieli”) o następstwo na beneficjum po zmarłym w 1332 lub na początku 1333 r. stryju Dzierżku, czyli o kanonie związaną z kolegiatą floriańską. Choć król popierał innego kandydata, biskupowi udało się osadzić Mikołaja w kapitule krakowskiej. Bliskim krewnym, być może drugim synem podstolego Ostasza był Eustachy notowany jako kasztelan lubelski w l. 1347-1359, w otoczeniu Kazimierza Wielkiego występujący w grupie zwolenników wiązania polskiej polityki z węgierskimi Andegawenami. To on odziedziczył po ojcu, zmarłym między 1340 a 1345 r., większość dóbr w Lubelskiem. Jemu też przypisać należy budowę zamku w Bochothnicy wspomnianego po raz pierwszy w źródłach w 1368 r. Prywatne zamki budowane w czasie zbliżonym do podobnych inwestycji Kazimierza Wielkiego (np. zamki w Kazimierzu Dolnym i Lublinie) miały wspierać prowadzoną przez króla akcję umacniania wschodnich rejonów państwa, zwłaszcza po rozpoczęciu w 1340 r. wojen o spadek po książętach Rusi Halicko-Włodzimierskiej. Kasztelan lubelski zmarł prawdopodobnie w 1359 r. Nie mamy wiadomości o jego spadkobiercach; tylko przypuszczeniem jest, że mógł być ojcem Piotra i Jakuba synów Eustachego (*wspomnianego w źródle bez tytułu kasztelańskiego, co nasuwa wątpliwości co do takiej identyfikacji*), którzy w 1380 r. dokonali podziału majątku. Nie można wykluczyć, że byli to synowie przyrodniego brata kasztelana, także noszącego imię Ostasz, z drugiego małżeństwa podstolego krakowskiego z Katarzyną wymienioną w 1369 r. jako wdowa z synami Ostaszem i Jarosławem dziedzicząca część dóbr Lewartów położoną nad Wieprzem (Serock i Leszkowice).

W dziale z 1380 r. Bejsce, część dóbr w ziemi radomskiej i majątki w Lubelskiem otrzymał Piotr. W dokumencie sporządzonym przy tej okazji wyliczono m.in. zamek i wieś Bochothnicę, Wierzchoniów, Stoczek, Klementowice, **Buchałowice** (*zapisane jako Boguchwałowice*), Płonki, Markuszowice, część w Drzewcach, Brzozowa Gać i Gutanów. W porównaniu z listą wsi Lewartów z 1317 i 1330 r., w tej części ich włości pojawiło się kilka nowych osad Stoczek, Buchałowice, część w Drzewcach, Gutanów. Natomiast posiadłości w niektórych z wymienionych wsi dziedzice okolic Kurowa nabyli od sąsiadów, tj. drobnej szlachty zamieszkującej w Drzewcach, Buchałowicach, Gutanowie. Piotr z Bejsce dziedziczący ten majątek w 1380 r. zmarł przed 1398 r., a jego spadkobiercy podzielili się

w ten sposób, że Jasiek z Bejsc, prawdopodobnie syn Piotra, otrzymał zamek i wsie Bochońnię, Wierzchoniów, Stok, Klementowice, Płonki i Brzozową Gać, a Andrzej, może drugi syn Piotra, wziął Markuszowice i włości koło Radomia. Podział własności spowodował, że Markuszowice stały się odrębnym centrum osadniczym i administracyjnym otaczającego je klucza dóbr, w którym w XV w. pojawiły się wsie Ostaszów (*dzisiejszy Choszczów notowany prawdopodobnie już w 1359 r.* Z dokumentów kościelnych wynika, że Kłoda w 1430 r. należała do parafii Markuszowice), Zabłocie i Kalinie /*Kaleń*/ przejęty od późniejszych dziedziców Kurowskich albo lokowany na terenie noszącym taką nazwę, podzielonym między właścicieli Markuszowic i Płonek. Przed 1433 r. zbudowano kościół i erygowano parafię w Markuszowicach obejmującą włości tamtejszych dziedziców, a w połowie XVI w. lokowano miasto o nazwie Markuszów. Tymczasem Jasiek, dziedzic Bochońnicy i wsi z okolic Kurowa, obracał się w środowisku młodych panów, którzy na przełomie XIV i XV w. upatrywali kariery w służbie nowemu władcy Władysławowi Jagielle. Wymagało to sporych wydatków. Być może to właśnie skłoniło wspomnianego dziedzica do sprzedaży posiadłości w ziemi lubelskiej. Nabyli je także należący do otoczenia króla Władysława, Kurowscy, którym w 1399 r. sprzedał Jasiek z Bejsc zamek Bochońnię i klucz przynależnych do niego wiosek, m.in. Klementowice, Płonek i Brzozową Gać.

Nabywcą był kasztelan żarnowski Klemens z Kurowa leżącego pod Krakowem koło Bochni. Ta rodzina, nosząca **herb Śreniawa** (*na czerwonym tle srebrna, wijąca się rzeka zwieńczona krzyżem; zawołanie Śreniawa lub Ocele*), zaliczana była u progu rządów Jagielly do średniej szlachty, nie wyróżniającej się specjalnie ani majątkiem, ani zasługami przodków. Wybicie się w krótkim czasie do rangi możnowładców zawdzięczali Kurowscy przede

wszystkim synowi Klemensa, Mikołajowi, człowiekowi o nieprzeciętnych zapewne zdolnościach i sprycie. Jeszcze za rządów Andegawenów (Ludwika Węgierskiego lub jego córki Jadwigi), może za ich protekcją, znalazł się Mikołaj na uniwersytecie w Pradze, gdzie zdobył magisterium sztuk wyzwolonych (w 1389 r.), czyli pełne wykształcenie humanistyczne. Po powrocie ze studiów był zatrudniony w kancelarii króla Władysława Jagielly, którą od 1393 r. kierował w zastępstwie kanclerza. Z tego tytułu był często

obecny u boku władcy. Jednocześnie spotykany był w otoczeniu królowej Jadwigi współrządzającej z mężem Królestwem Polskim. Dzięki poparciu monarchów szybko uzyskał kolejne godności kościelne: kantora gnieźnieńskiego, biskupa poznańskiego, następnie wrocławskiego i na koniec od 1402 r. arcybiskupa gnieźnieńskiego. Mikołaj Kurowski od wczesnych lat swej działalności był czynny w polityce Królestwa Polskiego zarówno dotyczącej spraw zagranicznych, jak i wewnętrznych. Zwłaszcza widoczny jest jego wkład w kształtowanie stosunków z Zakonem Krzyżackim w dobie nasilania się konfliktów po zawarciu unii polsko-litewskiej. Był obecny na dotyczących tych zagadnień naradach króla z panami i w trakcie prawie wszystkich negocjacji prowadzonych z krzyżakami. Był też na zjazdach polityków polskich i litewskich w Parczewie w lipcu 1401 r. i w Lublinie w czerwcu 1403 r., na których poruszono kwestie stosunków obu części monarchii z Zakonem. Odegrał znaczącą rolę

w wykupieniu od krzyżaków ziemi dobrzyńskiej w 1404 r. Wielokrotnie jako poseł królewski podróżował do Malborka, korespondował też z wielkimi mistrzami w sprawach wiążących się z zarządem swoich diecezji, ale i jako reprezentant władcy. To on 1 VIII 1409 r. swoją *(nieostrożną lub celowo prowokującą)* wypowiedzią przed Ulrykiem von Jungingen o udzieleniu przez Polskę pomocy Litwie w razie zaatakowania jej przez krzyżaków w konflikcie o Żmudź, dał pretekst do zerwania przez Zakon pokoju i rozpoczęciu tzw. wielkiej wojny z Królestwem Polskim i Wielkim Księstwem Litewskim. W 1410 r., gdy król z wojskiem wyruszał do Prus, powierzył arcybiskupowi Mikołajowi opiekę nad państwem, czyniąc go swoim namiestnikiem podczas nieobecności i – jak należy sądzić – regentem na wypadek śmierci. Mikołaj przyczynił się do umiejętnego zwalczania niekorzystnej dla Polski propagandy krzyżackiej na dworach Europy, ukazywania zwycięstwa pod Grunwaldem *(w którym brała udział chorągiew wystawiona przez arcybiskupa)* jako zrzędzenia Boskiej Opatrzności i dowodu słuszności polskiej polityki broniącej ochrzczonych już Litwinów przed krzywdami ze strony Zakonu. Wysokie uposażenie piastowanych przez Mikołaja urzędów, jak i umiejętność korzystania z koniunktury w handlu zbożem i mięsem, które wysyłał do Flandrii, zapewniły mu wielkie dochody, w dużym stopniu zasilające skarbiec ojca i braci. Kupno zamku i wsi w ziemi lubelskiej przez Klemensa niewątpliwie było możliwe dzięki bogactwu jego syna, który już w 1398 r. zrzekł się udziału w spadku po rodzicach. Zaangażowanie Mikołaja przy królu i w rządach kolejnymi diecezjami nie przeszkadzało mu w okazywaniu troski o właściwy status majątkowy rodziny, której był

oficjalnym opiekunem po śmierci ojca. Klemens zmarł w 1403 r. zostawiając majątek młodszemu synowi: Piotrowi i Janowi. W latach następnych bracia wspierali się w wielu działaniach związanych z funkcjonowaniem majątku. Jan syn Klemensa, w 1403 r. student w Krakowie i kanonik poznański, gnieźnieński, włocławski i krakowski wkrótce zmarł (ok. 1408 r.) i cały majątek przypadł Piotrowi. Natomiast arcybiskup Mikołaj zmarł 7 IX 1411 r.

Jego młody brat, dziedzic majątków, Piotr z Kurowa wraz z matką zmagali się początkowo z trudnościami finansowymi, wynikłymi z konieczności spłacania długów najpierw ojca Klemensa, a następnie brata Mikołaja. Przed 1414 r., najpewniej jeszcze za życia brata Mikołaja czyli przed 1411 r., ożenił się z Burnetą, córką wojewody poznańskiego Sędziwoja z Ostroroga herbu Nałęcz, czołowego przedstawiciela elity wielkopolskiej tego czasu. Posag poprawił sytuację finansową rodziny, ale wydatki związane z manifestowaniem przynależności do elity były tak duże, że zmuszały Piotra do sprzedaży części dóbr w ziemi sandomierskiej, krakowskiej i na Rusi, m.in. w 1425-1426 r. klucz rożnowski z zamkiem przejął od niego Zawisza Czarny. Jednocześnie zdecydował się na inwestycje w lubelskich włościach, gdyż w kluczu podkrakowskim nie sprzyjało rozwojowi zagęszczeniu osadnictwa uniemożliwiające pozyskanie nowych ziem uprawnych oraz konkurencja ze strony pobliskich ośrodków możnowładczych, np. Kmitów z Wiśnicza, w zabiegach o osadników. Natomiast w dobrach położonych na terenie obecnej gminy inicjował wysiłki w kierunku lepszego zagospodarowania tych posiadłości poprzez pozyskiwanie osadników, poszerzanie obszarów objętych uprawą, ewentualnie odbudowę zniszczonych i tworzenie nowych wsi. Świadczy o tym powstanie parafii przy ufundowanym w Klementowicach przez Piotra z Kurowa kościele pod wezwaniem Świętej Trójcy oraz św. Klemensa i św. Katarzyny, patronów rodziców fundatora. Budowa drewnianego kościoła w Klementowicach miała miejsce przed 12 VII 1418 r., gdy biskup krakowski Wojciech Jastrzębiec wystawił dokument erygujący parafię obejmującą Klementowice, Stoczek, Brzozową Gać, Płońską Wolę i Płonki, czyli wsie już od prawie dwudziestu lat należące do Kurowskich. Nową osadą w tym zestawieniu jest jedynie Płńska Wola, która musiała powstać po 1380 r., gdy we wspomnianym już dziale Lewartów nie notowano jej w tej włości, a na niedługą historię osady wskazuje też człon jej nazwy – Wola czyli obszar objęty zwolnieniem (*wolą/wolnizną*) od świadczeń mieszkańców na rzecz właściciela na czas zagospodarowania się na nowych ziemiach. Określenie osady jako Płńska Wola pozwala mniemać, że karczunki podjęto obok starych Płonek, może siłami ich rozradzających się mieszkańców. Biskup w akcie erekcyjnym z 1418 r. stwierdził, że

osady, które ma obejmować nowa parafia, powstały „na surowym korzeniu” czyli na ziemiach wcześniej nie uprawianych, więc ich dziesięciny nie należały do żadnego kościoła, a jedyną starą osadą były Płonki podlegające dotąd parafii w Garbowie. Wynika z tego, że osadnictwo istniejące tu już w XII w. (*dające dziesięciny mnichom świętokrzyskim*) zostało zniszczone, może w połowie XIV w., gdy ziemię lubelską dotknęły obce najazdy wywołane wszczęciem wojny o Ruś Halicko Włodzimierską (1340-1366). Rozmiar strat poniesionych wówczas przez mieszkańców tych stron spowodował, że król Kazimierz Wielki skłonił biskupa krakowskiego do zwolnienia ich w 1359 r. od dziesięcin na rzecz biskupa na 30 lat! Opustoszałe miejsce zwykle dość szybko się odradzały; od nowa karczowano zarosłe pola, budowano osiedla zachowujące ich stare nazwy, ale nie płacąc przez długi czas dziesięcin zatracano pamięć o ich adresatach lub uznano, że wygasły prawa dawnych ich odbiorców. Odzyskane pola traktowano jak „nowizny”, z których dziesięciny z mocy prawa należały do biskupów, zatem Wojciech Jastrzębiec dysponował nimi swobodnie. Jednak klasztor z Łysej Góry upomniął się o swe dawne prawa, co zrodziło konflikty, zatem powierzono sprawę sądowi polubownemu, który w 1442 r. przyznał benedyktynom dziesięciny ze starych łąnów w tej okolicy (w l. 1470-1480 mnisi pobierali je w Klementowicach z 15 łąnów, w Płonkach z 10 – choć w 1442 r. było ich 11, w Stoku z 11 i pół, w Brzozowej Gaci z 2 lub 4 – w wyroku arbitrów z 1442 r. jest mowa o 3 łąnach). Plebana z Klementowic w 1418 r. uposażono w trzy łąny roli częściowo wykarczowanej, a po części do karczunku, w dwie karczmy, staw. Ponadto należności z każdego łąnu rocznie od kmieci z Klementowic, Stoczka i Płonek, dziesięcinę od wszelkich zbóż z folwarków dziedzica w Klementowicach i Płonkach oraz z folwarku sołtysa w Płonkach. Informacje zawarte w akcie erygującym parafię w Klementowicach potwierdzają, że u progu XV w. był to teren stosunkowo gęsto zasiedlony przez kmieci oraz wykorzystywany do zintensyfikowanej produkcji w ramach folwarków czyli gospodarstw bezpośrednio zarządzanych przez właściciela lub jego służby, nastawionych na towarową produkcję głównie zboża. Z opisu uposażenia klementowickiej parafii można też wnioskować, że okoliczne wsie były osadzone na tzw. prawie niemieckim, czyli mieszkający w nich gospodarze mieli umowę z dziedzicem gwarantującą obu stronom prawa i obowiązki, a ziemia dzierżawiona przez chłopów od Kurowskich rozmiarzona była na łąny (w *Lubelskiem były to zwykle łąny miary magdeburskiej wielkości ok. 25 ha*). Zarząd wsi na prawie niemieckim powierzany był sołtysom, którzy w imieniu pana rozsądzały sprawy mieszkańców i pobierali od nich należności */czynsz, opłaty i kary sądowe/* oraz mieli monopol

na posiadanie karczmy, młyna. Zwykle sołtysami byli zasadźcy wsi czyli osoby organizujące akcję lokacyjną, którzy za swe usługi otrzymywali przywileje wyróżniające ich w społeczności wiejskiej: większe niż inni gospodarstwo na pełną dziedziczną własność. Wsie odbudowywane po zniszczeniach były lokowane w oparciu o opisane wyżej wzory. W początku XV w. sołectwa były notowane w Płonkach i Klementowicach. Należy więc sądzić, że już wcześniej były to ośrodki organizujące rozwój gospodarczy dóbr Kurowskich. Bardzo aktywnym administratorem w lubelskich majątkach Kurowskich był Janusz sołtys z Płonek. Był to drobny szlachcic, pozostający w służbie u boku Piotra od początku XV w. W 1414 i 1415 zasiadał w Sądzie Wyższym Prawa Niemieckiego na zamku lubelskim, złożonym z 8 sołtysów i wójtów (*obok niego widzimy advocatos ze Strzeszkowic, Wilkołazu, Dzierzkowic, Urzędowa, Zemborzyc, Kraśnika i Palikijów*). Sąd ten, ustanowiony przez króla Kazimierza Wielkiego, był organem jurysdykcji nad mieszczanami i sołtysami podlegającymi prawu niemieckiemu. Kurowscy powierzyli mu zamek w Bochofnicy – jako burgrabiego odnotowano go w 1420 r., ale był nim prawdopodobnie już w 1415 r., gdy w składzie sądu Wyższego Prawa Niemieckiego wystąpił Jan sołtys z Bochofnicy, tożsamy zapewne z Januszem sołtysiem z Płonek, wymienianym w tym samym czasie w innym zapisie dotyczącym wspomnianego sądu. W 1431 r. objął funkcję burgrabia zamku królewskiego w Lublinie u boku Piotra z Kurowa mianowanego wtedy starostą lubelskim. Urząd starosty lubelskiego był pierwszym uzyskanym przez Piotra Kurowskiego, co w przypadku syna kasztelana i brata arcybiskupa było dość zastanawiające i mogło mieć przyczynę we wcześniej niekorzystnych dla niego układach na polskiej scenie politycznej, lub w dłuższym pobycie poza krajem, np. *zwyczajem ówczesnej młodzieży w poszukiwaniu przygody rycerskiej w służbie u innych monarchów może na Węgrzech*. Skąd mógł przed 1415 r. przywieść swego służebnika Janusza. Około 1425 r. podjął Piotr plan podróży po Europie Zachodniej, co wymagało sporych wydatków. Wielkie podróże młodzieży szlacheckiej były w tym czasie dość częste, ale taka decyzja człowieka dojrzałego, żonatego, który miał już duże dzieci, córka Katarzyna przed 1428 r. wydana została za Abrahama Zbąskiego oraz córkę Jadwigę, późniejszą żonę Jana Pileckiego, musiała być podyktowana jakimś szczególnym, ważnym dla Piotra celem. Obok prestiżowego znaczenia wyprawy (*zakończanej przed lutym 1426 r.*) należy także uwzględnić wśród jej celów chęć poznania świata, dworów władców zachodnioeuropejskich, próby zaangażowania się w walki z poganami albo rachuby na zdobycie sławy w turniejach rycerskich połączone z osobistymi motywami natury

religijnej czyli pielgrzymką do różnych sanktuariów. Szlak jego podróży wskazuje ważny pół roku giejt wystawiony 15 VI 1425 r. w Saragossie dla Piotra z Kurowa i Krzesława z Kurozwęk przez króla hiszpańskiego Alfonsa w związku z ich podróżą po jego królestwie z 20-osobową świtą. Może wizyta w Hiszpanii wiązała się z bardzo popularnym w tym czasie odwiedzaniem grobu św. Jakuba w hiszpańskiej Composteli. Szwagier Piotra, Stanisław z Ostroroga, był w tymże 1425 r. w południowej Francji na szlaku wiodącym do tego sanktuarium. Peregrynacja Piotra mogła objąć także Burgundię, gdyż jego herb Śreniawa figuruje w spisany tam w latach 1435-1436 (*może na podstawie wcześniejszych zapisów*) herbarzu orderu Złotego Runa. Być może trafił też wtedy Piotr do Saint-Gilles w Prowansji (*południowa Francja*), gdzie znajdował się główny ośrodek kultu św. Idziego, którego wezwanie nadane zostało później fundowanemu przezeń kościołowi w Kurowie. Nasuwa się tu przypuszczenie (*nie mające wprawdzie podstawy źródłowej, ale dość prawdopodobne*), że Kurowski udał się do Saint-Gilles w celu uproszenia u świętego łaski spłodzenia syna, bowiem wiemy, że nie miał męskiego potomka, a tylko wspomniane córki, których dzieciom zostawił cały majątek. Mogło to się wiązać ze znajomością zapisanej przez Galla Anonina legendy o cudownym poczęciu i narodzeniu, za wstawiennictwem tego świętego, potomka księcia Władysława Hermana i jego żony Judyty księżniczki czeskiej, Bolesława Krzywoustego. W drugiej połowie lat 20. XV w. pojawił się Piotr Kurowski w otoczeniu królowej Zofii Holszańskiej, czwartej żony Władysława Jagiełły. Przed 11 czerwca 1431 r. Kurowski otrzymał od króla starostwo lubelskie. W drugiej połowie tego roku toczyły się walki ze zbuntowanym bratem Władysława Jagiełły, wielkim księciem litewskim Świdrygiełłą, w których Kurowski, już jako starosta lubelski, wystąpił wśród panów wypowiadających księciu wojnę. Po śmierci Jagiełły w 1434 r. Piotr z Kurowa, choć stracił starostwo lubelskie pozostał bliskim współpracownikiem dworu małoletniego Władysława III i jego matki. Prawdopodobnie brał udział w wyprawie do Czech w 1438 r. w celu osadzenia na tronie w Pradze Kazimierza Jagiellończyka, młodszego syna Zofii. Być może zasługi w tej kampanii legły u podstaw jego nominacji na kasztelanień sádecką. Po raz pierwszy z tym tytułem odnotowany jest 30 I 1439 r., a w maju znalazł się wśród 168 konfederatów, którzy pod przewodem Spytki z Melsztyna przeciwstawili się dominacji w państwie niechętnych Zofii stronników biskupa krakowskiego Zbigniewa z Oleśnicy. Wprawdzie konfederacja upadła ale ta manifestacja sił obozu dworskiego spowodowała, że jego przedstawiciele dopuszczeni zostali do urzędów. Piotr stał się w tym czasie najbardziej zaufanym

współpracownikiem monarchy i jego matki. W końcu 1439 r. to on z ramienia władzy, obok reprezentującego panów polskich Jana Koniecpolskiego, udał się do Budy, by negocjować plan koronacji Władysława III na króla Węgier. Piotr Kurowski przebywał przeważnie poza ziemią lubelską, choć niewykluczone są jego dłuższe pobyty na zamku w Bochothnicy. Jedynie w okresie sprawowania funkcji starosty lubelskiego (1431-1434), gdy rezydował na zamku w Lublinie, mógł bliżej zaangażować się w sprawy rozbudowy swoich tutejszych posiadłości. W ziemi lubelskiej widoczna była w tym czasie intensyfikacja osadnictwa będąca skutkiem unii z Litwą. Kurowscy jako jedni z pierwszych dostrzegli koniunkturę, która nastąpiła dla tych stron po 1386 r. Świadczy o tym wspomniane już nabycie włości Lewartów i ufundowanie kościoła w Klementowicach. Inwestował Piotr w dobra położone na północ od Brzozowej Gaci. Trudno wnioskować czy były to puste obszary przynależne od dawna do klucza bochothnickiego, czy ziemie zakupione od ich wcześniejszych właścicieli gdzie we wsiach Wielkie i Wola Wielicka Janusz sołtys z Płonek miał zastaw wykupiony w 1429 r. przez Piotra Kurowskiego. Można domniemywać, że była to należność za nakłady poczynione przy pozyskiwaniu nowych łąnów i osadników, czyli „zasadzenie” co najmniej Woli, jeśli nie obu wsi przez rzutkiego administratora, który w tych wsiach pełnił następnie funkcje sołtysa. W latach 1432-1434 obserwujemy szereg zapisów wskazujących, że Kurowski pożyczał różne sumy, być może w związku z inwestycjami w rejonie planowanego już miasta. Królewskie zezwolenie na lokację miasta nie zachowało się; jego wydanie musiało nastąpić między 1418 a 1442 r., kiedy w świetle aktu lokacyjnego wyznaczone już były granice miasta i rozmierzone ogrody. Wykonawcą planów Kurowskiego czyli zasadźcą miasta usytuowanego między Płonkami a Brzozową Gacią, najpewniej na gruntach Płońskiej Woli, która po 1418 r. znikła ze źródeł przemianowana prawdopodobnie na Kurów dla upamiętnienia rodzinnego gniazda tej linii Śreniawów, był Janusz, zaufany Kurowskiego, sołtys Płonek, a zarazem sołtys w Wielkim i Wielickiej Woli. Dysponował on nie tylko wiedzą potrzebną do przeprowadzenia lokacji, lecz i gotówką, którą lokował w intratne akcje osadnicze. W Płonkach było 9 łąnów dzierzonych przez kmieci. Były to zapewne łąny „stare” czyli oddające dziesięciny klasztorowi świętokrzyskiemu. W okresie późniejszym areał upraw wzrósł trzykrotnie, gdyż w l. 1470-1480 Jan Długosz zanotował w Płonkach 31 łąnów. Były też we wsi dwa folwarki (*pański i sołtysi*) wspomniane już w 1418 r. Stał też w Płonkach dwór sołtysa. Żoną Janusza była Małgorzata, siostra Jana syna Drogosława z Łubek, dziedziczka w Podgórzu. Ich córkę Katarzynę przed 1426 r. poślubił Krystyn *de Marzschow*

[Maruszów?] burgrabia w Kazimierzu [Dolnym], tenutariusz w Niebrzegowie i Wielkiem. O czterech synach pierwszego wójta Kurowa dowiadujemy się z działu majątku dokonanego przez niego w 1446 r.: Stanisław i Jan otrzymali dziedzictwa w Niezabitowie i Podgrodziu, Jakubowi zapisał Wielkie i Wolę czyli tamtejsze dobra sołeckie i urząd w tych wsiach, a dziedziczne wójtostwo w Płonkach i Kurowie Janusz przeznaczył dla Piotra. Po 1446 r. Janusz znika ze źródeł, co oznacza najpewniej, że zmarł wkrótce po rozporządzeniu niemajął, jak na drobnego szlachcica, schedą. Do czasu wybudowania kościoła w Kurowie, co nastąpiło po lokacji miasta (*uposażenie datuje się na l. 1460-1462*), ludność tej okolicy uczęszczała do kościoła w Klementowicach. Obowiązywał bowiem przymus słuchania mszy w kościele parafialnym, a więc – choć było nieco bliżej do świątyni w Markuszowicach wybudowanej na początku XV w. – wierni podlegali duszpasterzom z Klementowic (z *imienia znamy plebanów: Klemensa w 1419 r., Macieja w 1442 r., Jana w 1459, Świetosława zm. przed 1460 r.*). Wieś ta zarządzana była przez sołtysa, który najpewniej kierował karczunkami trwającymi tu w 1418 r. (*skoro pleban otrzymał 3 łany częściowo już wykarczowane, a po części do wytrzebień*) i najpewniej miały szeroki zasięg gdyż Długosz odnotował w końcu XV w. 15 łanów oddających dziesięcinę biskupowi, czyli nowych. Ze starych łanów dziesięcina należała do benedyktynów. W 1430 r. sołtysem Klementowic był niejaki Michał.

Okolice Kurowa do czasu lokacji miasta osiągnęły znaczny stopień rozwoju, głównie dzięki inicjatywom osadniczym właścicieli zaliczających się do elity majątkowej i politycznej Polski późnośredniowiecznej (XIV i XV w.). Wiele jednak wskazuje, że rolnicze zagospodarowanie tych terenów było niemałe już we wczesnym średniowieczu, lecz stare osiedla ulegały zniszczeniom podczas najazdów nękających ziemię lubelską zwłaszcza w XIII i XIV w. Na oblicze religijne i kulturowe ludności zamieszkującej wokół dzisiejszego Kurowa wpływać musiały związki z kościołami parafialnymi najpierw w Garbowie, a od 1418 r. w Klementowicach. Rozwój społeczno-gospodarczy determinowały też zachodnie wzorce wprowadzane w ramach lokacji istniejących tu wsi na prawie niemieckim będące załączkiem samorządu gminnego. Występujący w dokumentach Piotr /*Miles*/ Rycerz z Kurowa, od połowy XV w. używał nazwiska Kurowski. W XIV-XV w. Piotr Kurowski posiadał na terenie obecnego Olesina siedzibę, o czym wzmiankuje w połowie XV w. Jan Długosz wymieniając w Kurowie, „*praedium militare*” Kurowskich, wykorzystujące walory obronne miejsca oblanego wodami rzeki i jej dopływów. Siedziba mogła mieć kształt typowego *fortalitium*, wieży obronnej, bądź mieszkalno obronnej zbudowanej z kamienia

wapiennego z murem obwodowym otoczonym fosą oraz wjazdem od strony północnej i w środku z zabudową drewnianą. Nazywane było ono przez miejscową ludność „zamkiem”. Czasy panowania w Polsce dynastii Jagiellońskiej to dla Lubelszczyzny intensywny rozwój osadnictwa, a głównie ośrodków wymiany handlowej czyli miast. Sprzyjała temu sytuacja, iż znalazła się ona w centrum potężnego państwa polsko-litewskiego na ważnych szlakach handlowych. Inicjatorem lokacji Kurowa był Piotr Kurowski, kierując się względami natury ambicjonalnej i prestiżowej, spodziewanymi dochodami, dogodnym położeniem nad rzeką oraz w pobliżu przebiegającego szlaku handlowego do Małopolski i na Mazowsze, dążeniem do ustanowienia centralnego ośrodka swoich dóbr i bliską lokalizacją jego rezydencji, dla której miasto miało stanowić zaplecze gospodarcze. Dnia 6 stycznia 1442 r. Piotr Kurowski nadał dokument lokacyjny miasta **Kurowa** na prawie magdeburskim. */Prawo to miało ogromny wpływ na codzienne życie średniowiecznej Europy, w tym również Polski. Nie traciło aktualności przez kilka wieków ponieważ opierało się na powszechnie akceptowanym prawie rzymskim i kanonicznym. Magdeburg położony w Saksonii miał w sposób właściwy i wyczerpujący spisane swoje statuty. Był więc wzorem organizacyjno-prawnym dla miast przyjmujących to prawo/. Mieszkańcy zostali zwolnieni spod sądownictwa królewskiego i poddani sądom dziedzica, który sprawował je przez wójta. Nieznany jest przywilej lokacyjny zawierający zgodę króla na założenie miasta Kurowa, lecz taki dokument był wydany. Wzmianka o nim jest w dokumencie lokacyjnym. Czasem pomiędzy królewskim zezwoleniem na lokację, a dokumentem lokacyjnym dziedzica – fundatora miasta upływało kilka, a nawet kilkanaście lat. Mogło to być za panowania Władysława Jagiełły /zm. 1434 r./ lub Władysława Warneńczyka /zm. 1444 r./. Dokument ten określał status prawny i gospodarczy miasta oraz prawa i obowiązki jego mieszkańców – mieszczan i został wystawiony na prośbę: mieszczan, rady, wójta i pisarza miejskiego. Świadczy to o tym, że miasto było w trakcie organizacji. W połowie XV w. było zabudowane, a powstało na terenie wcześniej niezabudowanym w pobliżu siedziby mieszkalno obronnej Kurowskich. Wójt pełnił funkcje policyjne, oraz sądowe w sprawach cywilnych i karnych według surowego prawa magdeburskiego. W sądzie, któremu wójt przewodniczył brali udział ławnicy wybrani spośród mieszczan. Pełnił on również funkcje wojskowe - /osobistą służbę konną podczas wypraw wojennych oraz dowodzenie obroną miasta/ oraz administracyjne /zarządzał miastem/. Władzę tą sprawował w imieniu dziedzica i pobierał za to część czynszów od mieszczan oraz część pieniężnych kar sądowych. Posiadał też na uposażeniu nieruchomości.*

Cechą charakterystyczną tak lokowanych miast była regularna zabudowa z rynkiem w centrum i wychodzącymi od niego ulicami przecinającymi się pod kątem prostym. */Najprawdopodobniej po pożarze z 1553 r. wytyczono „Nowy Rynek”. Świadczy to o rozwoju urbanistycznym Kurowa. Nazwa ta występuje w księgach miejskich z 1704 r./*. Nowo lokowanemu miastu nadał Piotr Kurowski nazwę – Kurów oraz herb białego kura ze złotymi szponami i dziobem umieszczony na czerwonym polu. Ustanowił targi w każdy czwartek. Zezwolił na budowę ratusza na rynku oraz ław rzemieślniczych, kramów kupieckich i wagi. Mieszczanie otrzymali grunty uprawne ciągnące się w stronę Końskowoli. Osadnicy dostali 20 lat zwolnienia z podatków. Była to rekompensata za przesiedlenie się do Kurowa. Ponadto mieszczanie na wyprawy wojenne mieli dostarczać czterokonny wóz z wyposażeniem. Zakończenie procesu lokacji nastąpiło około 1452-1462 r., kiedy to Piotr Kurowski uposażył probostwo, co pozwoliło na utworzenie parafii, */objęła ona początkowo swym zasięgiem Kurów, a od 1470 r. Brzozową Gać, Płonki i Wolicę należące poprzednio do parafii Klementowice/* przy wzniesionym przez niego kościele p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Michała Archaniola. Prezbiterium i zakrystia były murowane, nawa drewniana na podmurówce.

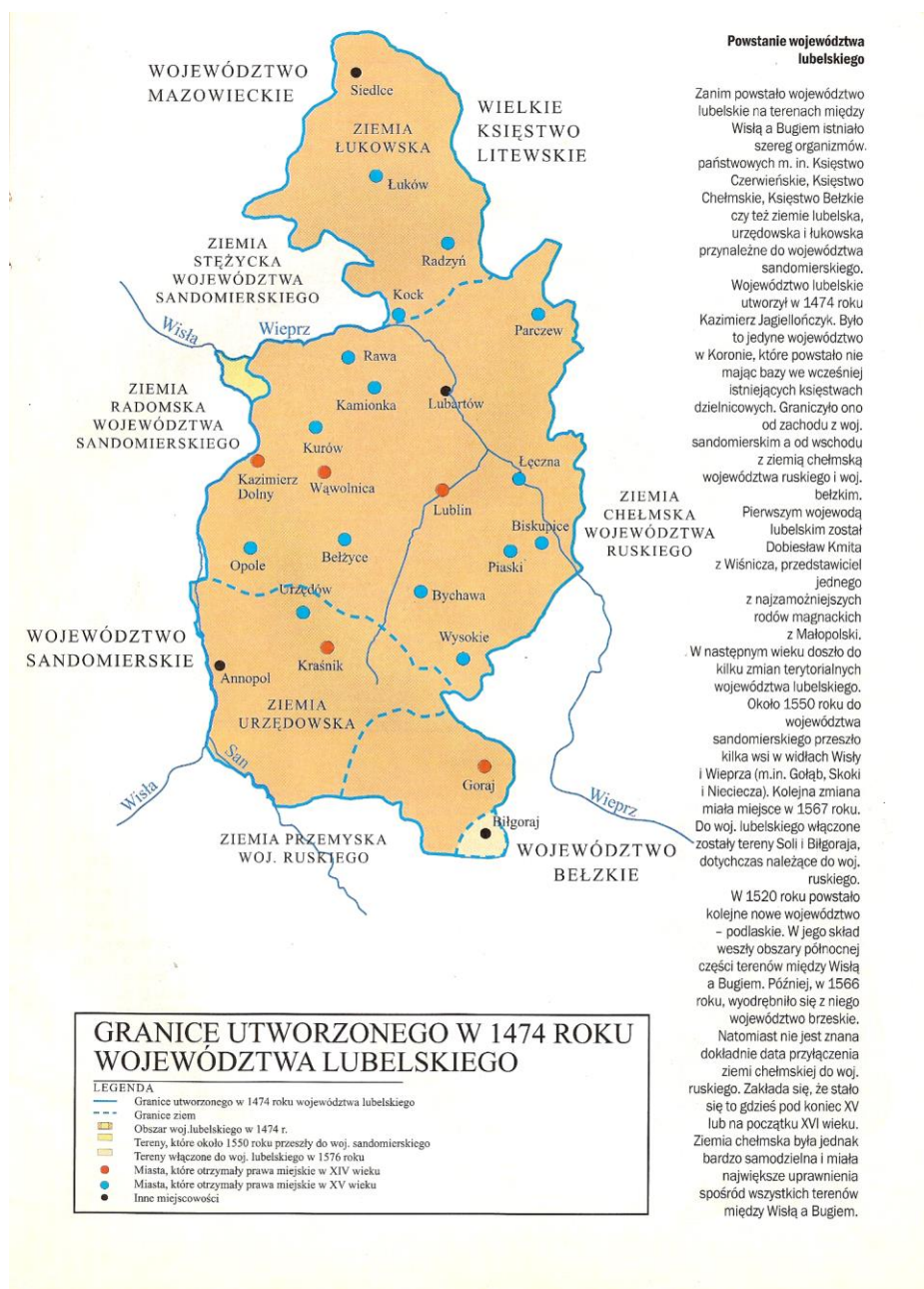
W 1462 r. w Płonkach odbyły się „roki kasztelańskie” */w dawnym prawie polskim sesja wyjazdowa sądu kasztelańskiego poza stałą jego siedzibą w Lublinie/*.

Po śmierci Piotra Kurowskiego w 1463 r. wygasła na nim męska linia rodziny Kurowskich. Kolejnymi na ponad 200 lat właścicielami dóbr Kurowa zostali Zbąscy, którzy dołączyli dodatkowy element do herbu Kurowa – nałęcz umieszczony w dziobie kura.

W latach 1456-1465 funkcjonował Powiat Kurowski „Districtus Curoviensis” i sąd ziemski. Po jego likwidacji na sejmie w Nowym Korczynie, Kurów został włączony do powiatu lubelskiego do którego należał aż do rozbiorów Polski. Na koncepcję tworzenia powiatów znaczny wpływ wywarła organizacja sądów ziemskich. W Polsce tego okresu powiat spełniał funkcję okręgu sądowego – sądu ziemskiego właściwego dla szlachty, która zamieszkiwała daną ziemię. Po koronacji Władysława Łokietka na króla Polski w 1320 r. zakończył się okres rozbicia dzielnicowego i nastąpiło zjednoczenie państwa polskiego. Z dzielnic Małopolska – Księstwo Krakowskie i Księstwo Sandomierskie z czasem wykształtowały się województwo krakowskie oraz bardzo rozległe województwo

sandomierskie z kasztelanią lubelską, na obszarze której znajdowała się obecna Gmina Kurów. Natomiast w 1474 r. król Kazimierz Jagiellończyk utworzył województwo lubelskie wydzielając go z części województwa sandomierskiego.

Dokumenty kościelne potwierdzają, że około 1510 r. **Dęba** należała do parafii Końskowola. Natomiast w 1564 r. w parafii Kurów odnotowano wieś Paluchów, /obecnie część Dęby/.

W spisie poborowych województwa lubelskiego z 1563 r. występują **Barłogi**. /Jednak osadnictwo na tym terenie było znacznie starsze o czym świadczą wzmianki dotyczące

Choszczowa/.

Najstarsza pieczęć miejska Kurowa pochodząca z 1557 r. znajduje się w Muzeum Czapskich w Krakowie. Widoczny jest na niej wizerunek kura z Nałęczem w dziobie z napisem „*Sygitillum Consules Civitas Curum – 1557 r.*”

Dwóm rodom Kurowskim i Zbąskim miasto zawdzięcza rozwój gospodarczy. Kwitło rzemiosło i handel. W 1563 r. szewcy uzyskali od Zbąskich oddzielny przywilej. Szewstwo stało się wiodącym rzemiosłem w Kurowie. W 1580 r. miasto zamieszkiwało 121 rzemieślników.

W XVI w. Żydzi tworzyli w Kurowie niewielką kolonię. Ostatni z rodu Zbąskich – Bogusław Jan przywilejem z 1668 r. zrównał Żydów w prawach z ludnością wyznania rzymskokatolickiego, Natomiast w XVII w. Żydzi byli już dobrze zorganizowani zamieszkując w południowej części miasta w okolicach stawu miejskiego, gdzie funkcjonowała synagoga.

W przeciągu XVII w. Zbąscy wybudowali poza zabudową miejską murowany mieszkalno-obronny zamek w miejscu poprzedniego drewnianego otoczonego murem z kamienia wapniowego. O znaczeniu tego ośrodka świadczy fakt, że za czasów Jana Zbąskiego /1595-1648/ podkomorzego lubelskiego podejmowano tu Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego z czterystuosobową drużyną rycerską w jego przejeździe przez Polskę.

W księgach parafii Końskowola z 1603 r. odnotowano folwark **Nowodwór**, pierwotną nazwę Wólki Nowodworskiej. Natomiast pierwsza wzmianka o **Szumowie** pochodzi z 1629 r., a Podborzu, /który obecnie wchodzi w jego skład/ z 1649 r. Pozostała część obecnego Szumowa, - **Wygoda** została wydzielona ze wsi Chrzążów podczas uwłaszczenia w 1866 r. Pierwotna nazwa **Zastawia** występuje w opisie granic posiadłości królewskiej Kąty z 1661 r.

W 1673 r. syn włościanina, który uzyskał szlachectwo Adam Kotowski dziedzic Klementowic na swój koszt wystawił regiment na wyprawę chocimską, a w 1683 r. poczet huzarski na odsiecz wiedeńską. Około 1684 r. zbudował w Klementowicach modrzewiowy kościół, projektu architekta królewskiego słynnego Holendra Tylmana z Gameren. Na jego fundamentach stoi obecny kościół zbudowany w stylu neogotyckim. W tym kościele znajdują

Gminny program opieki nad zabytkami

się zlecone przez Kotowskiego, projektu Tylmana z Gameren, a wykonawstwa warszawskiego snycerza Wilhelma Barsza: ołtarze główny i boczne, ambona, cyborium i chrzcielnica.

W wyprawie wiedeńskiej króla Jana III Sobieskiego przeciw Turkom w 1683 r. brał udział ostatni ze Zbąskich – Bogusław Jan, chorąży i podkomorzy lubelski, który zmarł w 1683 r. z odniesionych tam ran. Wcześniej jednak dnia 3 grudnia 1668 r. dokonał odnowienia dokumentu lokacyjnego miasta Kurowa. Dokument ten sporządzony na pergaminie z czarno-białym rysunkiem graficznym, który przedstawia godło Polski białego orła, herb Zbąskich – nałęcz, herb miasta Kurowa – białego kura z nałęczem w dziobie. Do tego aktu dołączona jest metalowa puszka z pieczęcią miejską. Dokument ten był przechowywany w Kurowie jeszcze w 1799 r. Obecnie znajduje się na Litwie w Wilnie. Wdowa po nim Anna ze Stanisławskich Zbąska jest autorką dziejów swoich trzech małżeństw. W 1685 r., kiedy zajmowała się zarządem dóbr kurowskich napisała utwór pod tytułem: „Transakcja albo spisanie całego życia jednej sieroty przez żalosne treny od tejże samej pisane roku 1685 po stracie dwóch mężów w wojnach z Turkami”. Tak powstał najdawniejszy romans, pierwszy w Polsce kobiecy pamiętnik. Bardzo osobisty, intymny, pełen zwierzeń, ukazujący liczne przykłady ówczesnej kultury obyczajowej. Była ona pierwszą polską pisarką.

W 1700 r. klucz kurowski */Kurów, Klementowice/* nabył Stanisław Szczuka */1654-1710/*, referendarz koronny, marszałek sejmu, podkanclerzy litewski i starosta lubelski. Po jego śmierci majątek przejęła jego żona Konstancja Maria, a następnie ich córka Wiktoria, która poślubiła Jana Stanisława Kąckiego. Jediną ich córką była Marianna. Poślubiła ona w 1741 r. Eustachego Potockiego. Panna młoda wniosła w posagu między innymi Kurów i Klementowice. Mieli oni córkę Cecylię oraz synów: Kajetana, Ignacego Romana, Jerzego Michała, Stanisława Kostkę, Seweryna Franciszka, Jana i Ubalda Karola. W ten sposób dobra Szczuków i Kąckich zostały włączone do majątku Potockich, który stał się jednym z największych w Rzeczypospolitej. W 1772 r. Eustachy Potocki przekazał te dobra synowi Ignacemu Potockiemu. W 1773 r. poślubił on Elżbietę Lubomirską, córkę marszałka koronnego Stanisława Lubomirskiego i Izabeli z Czartoryskich. W latach 1768-1773 powstał dla nich na południowy wschód od Kurowa klasycystyczny pałac. Stanisław Kostka Potocki młodszy brat Ignacego, żonaty z księżną Aleksandrą Lubomirską, siostrą Elżbiety założył w 1776 r. w pobliżu Kurowa zespół rezydencjalno-krajobrazowy nazywany przez niego

„Olesinem” na cześć żony Aleksandry i syna Aleksandra. Położony był on na zachód od budynku pałacu. Olesin Potockich był wybitnym dziełem sztuki ogrodowej i z rozmachem pomyślanym sentymentalno-romantycznym zespołem rezydencjalnym. Zachwycił się nim podobnie jak Klementowiczami odwiedzający Ignacego Potockiego poeta Julian Ursyn Niemcewicz co upamiętnił w swoich utworach. Natomiast Zygmunt Vogel na akwarelach zilustrował ogród olesiński. Obszar ten został w 1793 r. wyłączony z dóbr kurowskich najpewniej wskutek podupadania tego majątku. Z czasem powstawać zaczęła najpierw jako topograficzna nazwa własna, a następnie urzędowa „**Olesin**” dając nazwę rozlokowanej w pobliżu zespołu pałacowo-parkowego osadzie. Ignacy Potocki /1750-1809/ był marszałkiem wielkim litewskim, politykiem, pisarzem, twórcą nowatorskiej myśli politycznej, współtwórcą Konstytucji 3 Maja 1791 r., reformatorem oświaty, członkiem Komisji Edukacji Narodowej, przewodniczącym Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, przywódcą Stronnictwa Patriotycznego na Sejmie Wielkim Czteroletnim. Uczestniczył w przygotowaniach powstania kościuszkowskiego 1794 r. Był też członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, współautorem publikacji „O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 Maja 1791 r.” Pochowany w Wilanowie. Jego brat Stanisław Kostka Potocki /1752-1821/ był również politykiem, pisarzem, publicystą, kolekcjonerem i mecenasem sztuki, reformatorem oświaty, działaczem Stronnictwa Patriotycznego na Sejmie Wielkim Czteroletnim /1788-1792/, współzałożycielem i członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Pochowany w Wilanowie.

Położenie Kurowa sprawiało, że był często areną ważnych wydarzeń historycznych XVII i XVIII w. Postanie kozackie i „potop szwedzki” oraz związane z tym przemarsze wojsk i epidemie spowodowały w Kurowie znaczne zmniejszenie liczby ludności. Podczas wojny północnej /1702-1721 r./ przez Kurów przemieszczały się wojska rosyjskie i szwedzkie. Tak było również podczas wojny polsko-rosyjskiej /1792 r./. Po bitwie pod Dubienką, /22 lipca 1792 r./ w Kurowie /24 lipca 1792 r./ zatrzymali się ze swoimi wojskami ks. J. Poniatowski i gen. T. Kościuszko. Tu otrzymali informację o zdradzie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i przejściu do „Targowicy”. Podczas insurekcji kościuszkowskiej /w maju 1794 r./ w Kurowie zatrzymał się korpus gen. Józefa Zajączka. W 1809 r. przez Kurów przemieszczały się wojska Księstwa Warszawskiego podczas wojny z Austriakami. Natomiast w 1812 r. wojska Napoleona w marszu na Moskwę.

W 1799 r. pożar strawił znaczną część zabudowań w Kurowie.

Na początku XIX w. dominującym rzemiosłem w Kurowie nadal było szewstwo. W tym czasie obserwujemy jednak dynamiczny rozwój kuśnierstwa.

W dobie Księstwa Warszawskiego /1807-1815/ zniesiono poddaństwo i potwierdzono wolność osobistą chłopów, ale użytkowane przez nich gospodarstwa pozostały własnością dziedziczą. Wprowadzono wtedy na wzór francuski gminę. Miasta i gminy określone zostały wtedy jako podmioty prawa publicznego z pewną zależnością od właścicieli ziemskich. Powstała gmina wiejska Kurów obejmująca tereny wokół miasta Kurowa. Od 1809 r. do 1870 r. funkcjonowały jako niezależne od siebie jednostki administracyjne miasto Kurów i gmina Kurów.

W 1806 r. zrujnowany i zadłużony majątek Kurów został poddany przez zaborcę austriackiego licytacji. Nabył go Antoni Kuczyński. Następnie dobra te odziedziczyła Barbara Moraczewska. Po śmierci Barbary z Moraczewskich Zbyszewskiej i jej męża właścicielem majątku w latach 1855-1865 była rodzina Iżyckich. Natomiast Klementowice nabył Jan Kochanowski jako wiano dla córki, która poślubiła Leona Dembowskiego właściciela Bronic i Pożoga. Był on działaczem politycznym i niepodległościowym czasów powstania listopadowego 1830/31 r. Miał pasję hodowli kwiatów oraz uprawy owoców i warzyw. Tradycje ogrodnicze są żywe do dziś w Klementowicach oraz Buchałowicach i Płonkach. Jego syn Edward Dembowski zwany „czerwonym kasztelanem” znany był z działalności rewolucyjnej. W 1858 r. pochłonięty życiem politycznym sprzedał majątek Hermanowskiemu.

W latach 1820-1836 wytyczono i budowano drogi Lublin – Warszawa i Lublin – Radom, gdzie Kurów stanowił ich istotny punkt i ważną stację pocztową. Zlikwidowane więc zostały dawne szlaki handlowe z Lublina na Mazowsze do Warszawy i do Małopolski.

Mapa topograficzna Królestwa Polskiego opracowana przez Kwatermistrzostwo Generalne Wojska Polskiego w latach 1822-1831, a wykończona przez Rosyjski Korpus Topografów w latach 1832-1843 przedstawia układ obecnego osadnictwa gminy za wyjątkiem: Łakoci, Bronisławki, Posiołka, Marianki i Olesina. Osady te w tym czasie nie istniały. W dokumentach z wizytacji parafii Kurów z 1803 r. wymieniana jest **Łakoć**. Zapisy te prawdopodobnie dotyczyły dworu Łakoć. W dokumentach uwłaszczeniowych carskich z 1864 r. wieś nie występuje. Jej powstanie podobnie jak wsi **Marianka** datowane jest na późniejsze lata XIX w. **Posiołek** powstał po uwłaszczeniu carskim włościan według tabeli nadawczej gruntów 25 września 1869 r. Natomiast dla pozostałych wyżej wymienionych miejscowości tabel nadawczych nie sporządzono, a więc w czasie uwłaszczenia w 1864 r. nie

funkcjonowały. Pierwsza wzmianka o **Bronisławce** pochodzi z mapy powiatu nowoaleksandryjskiego /*puławskiego*/ z 1870 r., a następna informuje, że wieś została włączona do parafii Kurów jako nowopowstała dnia 3 września 1876 r.

W okresie powstania listopadowego w Kurowie dnia 3 marca 1831 r. doszło do zwycięskiej bitwy wojsk polskich gen. Józefa Dwernickiego nad korpusem wojsk rosyjskich. Miejsce to upamiętnia figura przy ul. Lubelskiej /*powstała przed 1788 r.*/ Przy niej zostało pochowanych, poległych w tej bitwie 14 polskich ułanów. W 1837 r. na mocy ukazu cara Mikołaja I województwa zostały zastąpione guberniami. W czasie powstania styczniowego pod Kurowem dnia 24 stycznia 1863 r. powstańcy dokonali zasadzki na carski konwój pocztowy. Po zwycięskiej potyczce zarekwirowali przewożone przesyłki w tym czterdzieści osiem tysięcy rubli. Dnia 2 marca 1864 r. na mocy uwłaszczeniowych ukazów carskich własność gruntów przeszła na mieszczan i włościan, a miasta i wsie uzyskały statusy niezależne od dotychczasowych dziedziców. W tym czasie właścicielem okrojonego uwłaszczeniami majątku kurowskiego została rodzina Baczyńskich /1865-1918/. Natomiast kolaborujący z władzami carskimi przeciwko powstańcom Ludwik Klemensowski – syn Jana, który również za współpracę z caratem przejął skonfiskowany Czartoryskim Celejów – nabył Klementowice na licytacji po Hermanowskich. W 1866 r. gubernie podzielono na powiaty. Dnia 19 marca 1870 r. miasto Kurów w ramach restrykcji za udział jego mieszkańców w powstaniu styczniowym zostało przekształcone w osadę gminną.

W 1877 r. przez Klementowice przeprowadzono linię kolei nadwiślańskiej.

Podczas I wojny światowej Kurów i inne osady nie uległy wielkim zniszczeniom. Początkowo znajdowały się pod okupacją rosyjską. W dniach 31 lipiec – 3 sierpień 1915 r. przez teren gminy w kierunku północno-zachodnim przesunął się front działań wojennych. Cofające się rosyjskie pułki z korpusu Grenadierów były ścigane przez 217, 218, 219 pułk piechoty niemieckiej śląskiego Korpusu Landwehry oraz 62 i 2 dywizję austriacką. Pozostałością tego tragicznego epizodu jest cmentarz wojenny w Olesinie, na którym są pochowani głównie żołnierze niemieccy, ale prawdopodobnie również austriacy i rosyjscy, oraz samotna mogiła żołnierzy Leopolda Jarosika i Henryka Zetnika na skraju Lasu Klementowskiego od strony Pożoga. Do odzyskania niepodległości Kurów znajdował się pod okupacją austriacką. Po przejściu frontu werbowano ochotników do Legionów J. Piłsudskiego. Działała również w konspiracji Polska Organizacja Wojskowa /*POW*/. W styczniu i lutym 1918 r. odbyły się w Kurowie manifestacje przeciwko okupantowi

austriackiemu. Dnia 14 lutego 1918 r. podczas manifestacji w Kurowie od kul austriackiego żandarma zginął Stanisław Dybalski członek POW. W listopadzie 1918 r. Kurów został opanowany przez grupę POW, na czele której stał Jan Kamiński. Rozpoczął się proces unifikacji i odbudowy niepodległego państwa. W latach 1918-1933 dobra ziemskie kurowskie, w tym Olesin były własnością Marii Konstancji Orssetti. W latach 1918-1925 były zarządzane przez Władysława Jaruzelskiego, ojca gen Wojciecha Jaruzelskiego Prezydenta PRL 1989-1990. Jego metryka chrztu znajduje się w archiwum parafialnym w Kurowie. Ojciec prezydenta był synem powstańca z 1863 r. Jako oficer kawalerii wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. Po uzyskaniu dyplomu wyższej szkoły rolniczej został administratorem majątku Kurów. W 1925 r. Jaruzelscy wyprowadzili się do Trzecian nad Bugiem.

W 1929 r. nastąpił hipoteczny podział majątku Klementowice. W 1936 r. Bank Rolny z racji prowadzonej reformy rolnej przejął większość dóbr ziemskich Klementowice. Utworzono filię Instytutu Rolnego w Puławach. Administrator majątku Skrzycki wykupił pozostałą część majątku Klementowice będącą własnością spadkobierców Józefa Klemensowskiego.

W 1938 r. do Klementowic z Ireny k. Dębina gdzie powiększono tereny lotniska wojskowego przeniesiono średnią szkołę rolniczą.

Początek II wojny światowej to dramatyczny okres w historii Kurowa. Dnia 8 i 10 września 1939 r. nastąpiło tragiczne w skutkach bombardowanie Kurowa i Brzozowej Gaci przez lotnictwo niemieckie. Były ofiary wśród ludności cywilnej i wojska. Spaleniu uległa zabudowa centrum Kurowa. W dniach 3-10 września 1939 r. w pałacu w Olesinie stacjonował sztab Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej pod dowództwem płk. Stefana Roweckiego późniejszego Komendanta Głównego AK. W tym czasie w „Kozim Borze” rozmieszczono oddziały odwodowe wyżej wymienionej brygady, a jej jednostki bojowe broniły odcinka frontu na Wiśle. Dnia 5 września 1939 r. do Olesina przybył gen. Tadeusz Piskor dowódca „Armii Lublin” celem uzgodnienia współdziałania między jednostkami. Natomiast w nocy z 8/9 września 1939 r. przez Kurów wycofywał się sztab i oddziały 36 Dywizji Piechoty Rezerwowej pod dowództwem płk. Bolesława Andrzeja Ostrowskiego. Dywizja została rozbita w rejonie Skarżysko-Kamienna – Szydłowiec. Również w nocy z 8/9 września 1939 r. w gajówce „Kozí Bór” zatrzymał się sztab „Armii Prusy” z gen. Stefanem Dąb Biernackim, by nad ranem opuścić to miejsce i przenieść się do dworu w Snopkowie pod

Lublinem. Od 12 września 1939 r. przez kilka dni w Barłogach stacjonował sztab 39 Dywizji Piechoty gen. Bruno Olbrychta.

Dnia 15 września od strony Klementowic do Kurowa wkroczyły wojska niemieckie, rozpoczęła się okupacja. Niemcy stosowali wobec ludności pracę przymusową, wywóz na roboty do Rzeszy, zesłania do obozów koncentracyjnych, konfiskatę majątku, egzekucje i pacyfikacje. Represje te dotknęły również mieszkańców gminy Kurów. W dniu 2 listopada 1942 r. Niemcy dokonali w Łakoci publicznej egzekucji oraz pacyfikacji wsi. Ponownie pacyfikacja Łakoci miała miejsce 14 czerwca 1944 r. Zginęli mieszkańcy, wieś zrabowano oraz spalono jej zabudowę. Podobnie było w Barłogach w dniach 9 lipca 1943 r. i 12 czerwca 1944 r. Pomimo okupacji i represji na terenie gminy Kurów bardzo aktywnie działał ruch oporu. Utworzono podziemne struktury AK i BCH, które prowadziły działalność sabotażową i dywersyjną. Akcję ich scalania prowadzono od początku 1943 r. do końca okupacji. Do 1944 r. przynależność do obydwu organizacji była powszechna. W dniu 8 kwietnia 1942 r. do obozu zagłady w Sobiborze niemiecki okupant wywiózł Żydów mieszkających w Kurowie. To tragiczne wydarzenie zamknęło kilkunastuletni okres wielokulturowości Kurowa. W dniu 6 marca 1944 r. w Kurowie hitlerowscy okupanci dokonali publicznej egzekucji więźniów zamku lubelskiego – żołnierzy AK i BCH. Była to jedna z największych egzekucji na Lubelszczyźnie. Pod koniec okupacji rozpoczęła się walka między prosowiecko ukierunkowaną AL, a podziemiem niepodległościowym reprezentowanym przez AK i BCH. W dniu 4 maja 1944 r. w Owczarni gmina Józefów n. Wisłą oddział AL „Cienia” podstępnie wymordował 18 żołnierzy z oddziału por. Mieczysława Zielińskiego wydzielonego z oddziału AK „Hektora” por. Jana Zdzisława Targosińskiego. W dniu 22 lipca 1944 r. niemieckie lotnictwo zbombardowało Kurów i Klementowice. Były ofiary wśród mieszkańców oraz zniszczenia w zabudowie. Natomiast oddziały AK i BCH w Kurowie i Klementowicach rozpoczęły akcję „Burza” – przejęcia miejscowości przed wkroczeniem Armii Czerwonej i I Armii WP.

Po wyzwoleniu z okupacji niemieckiej rozpoczęła się okupacja sowiecka. Do łagrów w głąb Związku Sowieckiego wywieziono zaangażowanych w działalność AK i BCH mieszkańców gminy. Wielu z nich poddano represjom w kraju. W walce z oddziałami UB i NKWD zginęli w dniach 15 lutego 1946 r. w Buchałowicach, 10 sierpnia 1946 r. w „Kozim Borze” oraz w Kurowie żołnierze AK-WIN.

Ostatni Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie Ryszard Kaczorowski był

rodzinnie związany z Kurowem. Jego ojciec Wacław Kaczorowski urodził się w Kurowie.

4. Osadnictwo współczesne i krajobraz kulturowy

Obecną sieć osadniczą gminy tworzy siedemnaście miejscowości: Kurów, Klementowice, Płonki, Brzozowa Gać, Olesin, Kłoda, Buchałowice, Choszczów, Dęba, Łąkoć, Szumów, Wygoda, Bronisławka, Barłogi, Wólka Nowodworska, Zastawie, Marianka, Posiołek. Siedzibą gminy jest położony w centrum Kurów – osada, która ma układ urbanistyczny charakterystyczny dla miasteczka z wyraźnie zaznaczonym centrum, siecią ulic i peryferiami. Dwanaście miejscowości */Brzozowa Gać, Wólka Nowodworska, Kłoda, Zastawie, Barłogi, Szumów, Posiołek, Dęba, Choszczów, Łąkoć, Marianka i Bronisławka/* usytuowane są w północnej, a cztery */Olesin, Płonki, Klementowice i Buchałowice/* w południowej części gminy.

Sieć osadnicza związana jest ściśle z układem wód otwartych. Najwięcej jednostek położonych jest w dolinie Kurówki */Płonki, Olesin, Kurów, Brzozowa Gać, Szumów/*. W dolinie Białki */Zastawie, Kłoda, Łąkoć i Barłogi/*. Natomiast w dolinach strug wodnych */Bronisławka, Marianka, Choszczów, Dęba, Posiołek, Wólka Nowodworska/*. Klementowice ciągną się po obu stronach Garbówki */Strugi Kurów/*. Buchałowice leżą na wododziale między tym ciekim, a Strugą Olszowiecką. Ten układ przestrzenny potwierdza znaczenie jakie w powstawaniu sieci osadniczej miał dostęp do wody.

Osadnictwo w gminie wykazuje pewne zróżnicowanie pod względem układu przestrzennego, co związane jest z warunkami topograficznymi, gruntowo-wodnymi oraz społeczno-gospodarczą genezą jego powstania. W gminie najczęściej występującym typem wsi jest ulicówka o zabudowie rozciągniętej w zwartych rzędach po obu stronach drogi i o nieregularnym układzie dróg bocznych oraz niwowym układzie pól */Choszczów, Kłoda, Łąkoć, Barłogi, Szumów, Zastawie/*. Sporadycznie zdarzają się długie rzędówki o regularnej, rozmieszczonej po jednej stronie drogi, zabudowie z łańcowym układem pól uprawnych */Dęba, Bronisławka/*. Chociaż obecnie trwa zabudowa drugiej strony. Z innych typów należy wymienić łańcuchówkę z luźniejszym od ulicówki i rzędówki układem zabudowy oraz łańcowym układem pól */Płonki, Wólka Nowodworska/*. Taki charakter uzyskały Płonki po przeprowadzonym tam scaleniu gruntów zakończonym 31 stycznia 1938 r., choć obecnie w zabudowie tej wsi dominują elementy wielodrożnicy. Pierwotnie miały charakter rzędówki

z drogą zabudowaną z jednej strony biegnącą nad Kurówką. Pozostałością tej drogi są dwie figury oraz pojedyncze budynki mieszkalne usytuowane na łąkach nad rzeką. Wielodrożnice /Brzozowa Gać, Olesin, Klementowice, Buchałowice, Płonki/ to osady z charakterystycznym nieregularnym układem: zabudowy, komunikacji i pól. Obecny charakter zabudowy wsi Buchałowice, która wcześniej miała charakter ulicówki został ukształtowany scaleniem, które zakończyło się 12 listopada 1932 r. Klementowice taki charakter uzyskały po przeprowadzonym tam scaleniu gruntów zakończonym 27 października 1949 r. Poprzednio była to wieś o charakterze ulicówki usytuowana wzdłuż drogi Klementowice – Buchałowice – Drzewce. Natomiast scalenie gruntów rolnych Brzozowej Gaci, kiedy zmieniono ukształtowanie pól z kierunku zachodniego na południowy zostało zakończone 10 grudnia 1969 r. Dnia 21 kwietnia 1980 r. zakończył się pierwszy etap scalania gruntów rolnych Kurowa obejmujący pola uprawne po obu stronach drogi Kurów – Puławy, którym zmieniono ukształtowanie pól w kierunku południowym. Natomiast drugi etap scalania gruntów rolnych Kurowa oraz Szumowa zakończył się 21 października 1982 r. Poprzedni układ pól Kurowa ukierunkowany w stronę Końskowoli został ukształtowany dokumentem lokacyjnym miasta Kurowa wydanym przez Piotra Kurowskiego 6 stycznia 1442 r. Mniejsze wsie jak Posiołek i Marianka, mają pod względem układu przestrzennego charakter ulicowych przysiółków. Układ pól jak również niejednokrotnie zabudowy w wielu miejscowościach gminy za wyjątkiem Łąkoci, Bronisławki, Marianki, Olesina został znacznie zmieniony carskimi ukazami uwłaszczeniowymi z 1864 r.

Wszystko to składa się na całość krajobrazu kulturowego, z którego wynikają dzieje tej okolicy i jej czas obecny. Krajobraz pierwotny powstał w sposób naturalny bez udziału cywilizacji i nie występuje na obszarze objętym opracowaniem. Natomiast krajobraz naturalny posiada główne elementy krajobrazu pierwotnego z udziałem zmian wprowadzonych przez cywilizację. */W omawianym obszarze dotyczy to użytku ekologicznego „Torfowisko Wysokie” oddz. Leśny 152 i 153 Obszaru Chronionego Krajobrazu „Kozi Bór” oraz użytku ekologicznego „Zabagniony Łęg” nad strugą wodną „Zagłówka” k. Wólki Nowodworskiej w „Lesie Kurowskim” i użytku ekologicznego „Torfowisko Niskie” w „Lesie Klementowskim”/*. Dominującym typem krajobrazu na terenie gminy jest krajobraz kulturowy ze znacznymi zmianami wprowadzonymi przez cywilizację człowieka. W nim wyróżnia się krajobraz kulturowy harmonijny /krajobraz rolniczy/, krajobraz kulturowy zdewastowany /znaczące zmiany w naturalnym ukształtowaniu terenu oraz we florze i faunie/, krajobraz

sztuczny /diameteralne zmiany w ww. czynnikach/.

W krajobrazie kulturowym gminy można wyróżnić szereg różnorodnych elementów dziedzictwa materialnego i niematerialnego, stanowiących o tożsamości omawianego terenu. Jednym z nich jest omówione wyżej osadnictwo składające się z 17 obrębów ewidencyjnych. Obręby ewidencyjne są tożsame z sołectwami gminy.

Wykaz obrębów ewidencyjnych – Gmina Kurów

L.p.	Nazwa obrębu ewidencyjnego obejmującego sołectwo	Ilość działek ewidencyjnych w obrębie ewidencyjnym	Powierzchnia działek
1.	Barłogi	895	385,8206
2.	Bronisławka	315	254,1908
3.	Brzozowa Gać	709	372,7982
4.	Buchałowice	392	500,6649
5.	Choszczów	704	401,8471
6.	Dęba	1367	1605,1288
7.	Kłoda	959	414,1555
8.	Klementowice	2297	1858,0336
9.	Kurów	2723	1132,9936
10.	Łąkoć	744	579,5664
11.	Marianka	109	89,7500
12.	Olesin	276	179,2971
13.	Płonki	966	1053,1247
14.	Posiołek	58	45,6100
15.	Szumów	770	419,2594
16.	Wólka Nowodworska	637	532,0730
17.	Zastawie	474	284,4702

Na terenie gminy zachowały się liczne przykłady domów mieszkalnych z początku XX w. Są to domy drewniane na planie prostokąta, ze stromym często naczółkowym dachem. Nie figurują w ewidencji zabytków. Największym zagrożeniem krajobrazu jest ewentualne

rozproszenie zabudowy oraz wprowadzanie nowych form kolidujących z lokalną tradycją budowlaną. Prawie wszystkie budynki drewniane pierwotnie pokryte strzechą mają dziś zmieniony charakter zadaszenia. Na terenie gminy zachowały się budynki szkolne drewniane z I połowy XX w.: szkoły w Kłodzie /1926 r./, Dębie /1927 r./, Klementowicach /1932 r. obecnie świetlice/, Buchałowicach /przed 1939 r. obecnie dom mieszkalny/, Bronisławce /1959 r. obecnie świetlica wiejska/.

Natomiast zespół pałacowo – parkowy w Olesinie i pozostałości dawnego zespołu dworsko-parkowego w Klementowicach w postaci oficyny i parku stanowi charakterystyczne elementy tradycyjnego krajobrazu wsi.

Historyczny układ urbanistyczny Kurowa jest zachowany do chwili obecnej /w obszarze ograniczonym w granicach od zachodu rzeką Kurówką na odcinku ok. 400 m. od mostu przy młynie w stronę północną, od północy ciągiem pieszym, do ulicy Kowalskiej ulicą Partyzantów, północnymi granicami terenów zabudowy przyległymi do ul. Lubelskiej, ulicą Lubelską na odcinku od komisariatu policji do wjazdu do miejscowości od wschodu, ul. Piramowicza i ul. Ciasną, od południa ulicą Żabią, ulicą Nową i drogą dojazdową przy młynie/, kształtował się w okresie od średniowiecza do końca XIX wieku. Zabytkowa część miasta jest ukształtowana wokół dwóch rynków, Starego i Nowego, zlokalizowanych po przeciwnych stronach części miasta. W rejonie Nowego Rynku występuje prostopadła sieć ciągów ulicznych, tworząc regularny układ o dużych kwartałach obrzeżonych zabudową parterową, najczęściej kalenicową.

Specyficznym rytem kulturowym Kurowa jest także dominujący od kilkuset lat rodzaj wytwórczości jakim jest garbarstwo i futrzarstwo. Kurów jest w kraju centrum futrzarstwa, a głównie wyrobu kozuchów. Do branży futrzarskiej należy cały szereg większych i mniejszych firm i zakładów rzemieślniczych, które w oparciu o wielowiekową tradycję i posiadaną fachową wiedzę ludzi skutecznie funkcjonują na tym specyficznym rynku, a po te wyroby przyjeżdżają mieszkańcy z całej Polski i zagranicy.

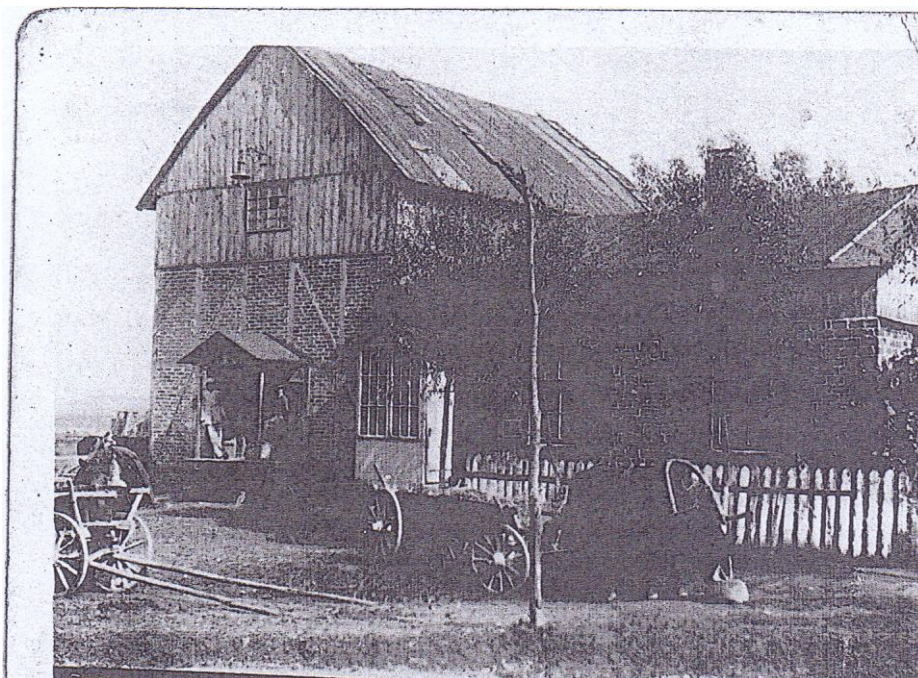
Ośrodek gminny Kurów rozwinął się w oparciu o dawny szlak handlowy wiodący ze wschodu i Lublina na Mazowsze przez Baranów i do Małopolski przez Wąwolnicę. Istniejący układ drożny powstawał w zależności od rozwijającej się sieci osadniczej. Położenie Kurowa u zbiegu tras komunikacyjnych oraz z uwagi na wykształcone przestrzenne obszary zurbanizowane lokujące się przy ośrodku gminnym – ośrodki wspomagające; Brzozowa Gać, Olesin, Szumów – skupiające łącznie z Kurowem ok. 50% mieszkańców gminy, mogą

w przyszłości pretendować go do przekształcenia w ośrodek miejski.

Obecne środowisko kulturowe gminy Kurów jest wynikiem wielowiekowych nawarstwień, przy czym największe przemiany nastąpiły w minionym stuleciu. Zawsze na tym terenie dominującym zajęciem było rolnictwo a w ośrodku gminnym Kurowie rzemiosło. Znikają bądź znikły całkowicie dość liczne w poprzednim krajobrazie młyny wodne, wiatraki i kuźnie kowalskie.

Wiatraki, tzw. „koźlaki” funkcjonowały w: Bronisławce */został rozebrany w 1952 r./*, Choszczowie */zbudowany w 1908 r., rozebrany ok. 1980 r./*, Dębie – Paluchowie */zbudowany w 1863 r./*, pod Kurowem – Wygoda */w pobliżu trasy Warszawa – Lublin, naniesiony na mapach wojskowych z 1898 r. – carskiej i 1915 r. austriackiej/*, w Kurowie */na wzniesieniu za obecnym ZUK Kurów również naniesiony na w/w mapach/*, między Kurowem a Kłodą */dawna Krupa obecnie Mała Kłoda, zbudowany ok. 1915 r., rozebrany w 1960 r./*, w Płonkach */zbudowany w okresie międzywojennym, rozebrany w latach osiemdziesiątych/*.

Młyn w Brzozowej Gaci przy ul. Warszawskiej funkcjonował początkowo na silnik spalinowy, a następnie na energię elektryczną. Zbudowany przez Oskara Urlicha, rozebrany w latach osiemdziesiątych XX w.

Nieistniejący młyn w Brzozowej Gaci obok ul. Warszawskiej

Wiatrak holenderski w Klementowicach zbudowany w latach 1917-1919 przy drodze do Karmanowic. Konstrukcji słupowo-ramowej oszalowany, posadowiony na podmurówce, złożony na planie dwunastoboku */jedyńy tego rodzaju na Lubelszczyźnie/*, dach kryty blachą mansardowy, obracany na szynach z rolkami. W 1944 r. skrzydła zdemontowano i do napędu wykorzystano silnik spalinowy umieszczony w podpiwniczeniu. Od lat sześćdziesiątych napędzany elektrycznie.

Wiatrak w Klementowicach. Fot. Zbigniew Zacharski
Gminna Ewidencja Zabytków 2016

Zabytkowe założenia zieleni – parki – w Olesinie i Klementowicach nie posiadają nawet w dostatecznym stopniu zachowanego układu. W trakcie renowacji jest aleja lipowa w Olesinie. Te systemy zieleni powstały w dobie oświecenia w końcu XVIII i na początku XIX w.

Ważnym elementem krajobrazu kulturowego jest mała architektura: kapliczki, figury i krzyże przydrożne o wielkiej różnorodności form. Stawiane często u wylotu i na rozstajach dróg. Kilka z nich zlokalizowanych jest w Kurowie: kapliczka słupowa w zespole kościelnym, kapliczka sprzed 1788 r. przy ulicy Lubelskiej, figura św. Jana Nepomucena przy

skrzyżowaniu dróg na Puławy i Klementowice. Ponadto na uwagę zasługują murowane kapliczki w Kłodzie, Choszczowie, Bronisławce, Klementowicach, Buchałowicach, Płonkach, Olesinie i Kurowie. Kapliczki są w dobrym stanie. Jednak wiele z nich, szczególnie posiadających w tle budynki wymaga obsadzenia zielenią. W znacznie gorszym stanie są drewniane krzyże, z których wiele wymaga zabezpieczenia.

Natomiast miejsca pamięci narodowej związane z pochówkiem osób bądź bez takiego pochówku występują w Kurowie, Olesinie, Klementowicach, Łakoci, Barłogach.

Architektura sakralna – zespoły kościelne w Kurowie i Klementowicach są dominującym w krajobrazie gminy elementem reprezentacyjnym.

5. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki wpisane na podstawie decyzji do rejestru zabytków prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości. Ochronie podlega forma architektoniczna, funkcja obiektu, utrzymanie otoczenia obiektu zgodnie z historycznym zagospodarowaniem.

Zabytki nieruchome – wpisane do rejestru zabytków

Miejscowość:	Obiekt:	Nr w rejestrze zabytków:
Klementowice	Kościół parafialny pw. św. Klemensa i Małgorzaty oraz dzwonnica, w granicach ogrodzenia kościelnego	A/931
Kurów	Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP i św. Michała Archaniola z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica, mur z bramkami, drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego, plebania i budynek dawnej szkoły Grzegorza Piramowicza (ul. I Armii WP)	A/409
Kurów. ul. Blich	Cmentarz żydowski, w granicach działki	A/1030
Olesin	Zespół pałacowo-parkowy: pałac, park z fragmentami małej architektury i głazami, układ wodny z groblami, ukształtowanie terenu, drzewostan, czterorzędowa aleja dojazdowa	A/789
Olesin	Cmentarz z I wojny światowej, w granicach ogrodzenia	A/1013

5.1 Zespół kościelny w Kurowie

W granicach wpisu do rejestru zabytków usytuowany na działkach nr 2574, 2575/4, 2949, których właścicielem jest Parafia Rzymskokatolicka w Kurowie – księga wieczysta – LU1P/00035284/3 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg Wieczystych. Wpisany do Rejestru Zabytków Województwa Lubelskiego pod Nr A/409, do gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie karty adresowej dobra kultury Nr A/409 oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Plebania przy kościele parafialnym Nr A/409. Budynek wikariatu i szkoły parafialnej Nr A/409. Objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Decyzją z dnia 24 stycznia 1969 r. znak: KL.V-7/132/69 Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – zespół kościelny w Kurowie – kościół parafialny wraz z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica, murem z bramkami i drzewostanem w obrębie cmentarza kościelnego jako przykład późno renesansowego kościoła trzynawowego, który w trakcie XVII-wiecznej rozbudowy zyskał bogato rozczłonkowany trójkątny szczyt, będący głównym elementem dekoracyjnym skromnej architektury zewnętrznej, został wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/409.

Decyzją z dnia 24 stycznia 1969 r. znak: KL.V-7/131/69 Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – plebania przy kościele parafialnym w Kurowie jako przykład klasycystycznej architektury mieszkalnej została wpisana do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/409.

Decyzją z dnia 24 stycznia 1969 r. KL.V-7/23/69 Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – budynek szkoły parafialnej ks. Grzegorza Piramowicza /wikariatu/ w Kurowie jako przykład klasycystycznej budowli, wzniesionej w drugiej połowie XVIII w. o prostych, rozczłonkowanych pilastrami elewacjach i wysokim łamanym dachu związany z działalnością ks. Grzegorza Piramowicza wybitnego reformatora szkolnictwa epoki Oświecenia, został wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/409.

W skład zespołu kościelnego w Kurowie wchodzi:

- *Kościół* pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny i św. Michała Archanioła. Jest on przykładem późnorenesansowego kościoła trzynawowego. Istnieją pewne przekazy

świadczące o tym jakoby już w 1185 r. istniał pierwotny kościół drewniany pod wezwaniem św. Idziego. Obecny kościół został zbudowany w kilku etapach. Początkowo wznosiła go rodzina Kurowskich. Murowane prezbiterium i zakrystia oraz nawa główna drewniana na podmurowaniu istniały już w połowie XV w. Rozbudowany – nawy boczne w połowie XVI w. Nawa główna murowana zbudowana została w II połowie XVII w. (ok. 1660 r.) – przez rodzinę Zbąskich. Renowacja naw bocznych w I połowie XVIII w. Jego forma w takim kształcie pozostała niezmieniona do obecnych czasów. Budynek murowany, trzynawowy, wewnątrz siedem ołtarzy drewnianych. W głównym mieszczą się trzy obrazy: Wniebowzięcia NMP, św. Michała Archanioła i św. Jana Nepomucena oraz drewniany krzyż z wizerunkiem Chrystusa. W prawej nawie bocznej znajdują się ołtarze św. Rodziny i Wskrzeszenie Piotrawina za wstawiennictwem św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Na pierwszym filarze po prawej stronie – ołtarz św. Franciszka z Asyżu. W nawie lewej znajdował się ołtarz z obrazem św. Tekli autorstwa Fryderyka Baumana /1765-1845/. Obecnie ołtarz z obrazem Chrystusa Miłosiernego, obok którego znajduje się figurka św. Franciszka z Asyżu. Natomiast obraz św. Tekli znajduje się w prezbiterium po lewej stronie ołtarza głównego. W lewej nawie znajduje się obraz św. Piotra Apostoła i figurka Najświętszego Serca Pana Jezusa. Na pierwszym lewym filarze obraz NMP Ostrobramskiej. Ponadto w kościele znajduje się ambona i empora chórowa z XIX w. Na chórze 10-głosowe organy przebudowane w 1939 r. W końcu prawej nawy nagrobek Stanisława Zbąskiego /1540-1585 r./ Misa chrzcielna z I poł. XIX w. przy prezbiterium po prawej stronie.

- *Dzwonnica* z pocz. XVII w. z trzema dzwonami z pierwszej połowy XVIII w.
- *Ogrodzenie murowane kościoła parafialnego* początek XVII w. w tym brama z bramkami z 1911 r. Dwie pozostałe bramki koniec XVIII w. Kapliczka słupowa murowana koniec XIX oraz drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego.
- *Plebania* murowana wybudowana w latach 1778-1782 w stylu klasycystycznym wg. projektu Stanisława Kostki Potockiego oraz architektów Chrystiana Piotra Aignera i Stanisława Zawadzkiego. Spalona podczas II wojny światowej a w 1945 r. odbudowana. Wpisana do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr A/409. Jedna z pierwszych tego typu budowli na Lubelszczyźnie.
- *Budynek szkoły parafialnej ks. Grzegorza Piramowicza /wikariatu/* z 1783 r. Jest on przykładem klasycystycznej budowli o prostych, rozczłonkowanych pilastrami elewacjach z gzymsami i wysokim łamanym dachem. Przebudowa z końca XVIII w., zbombardowana

w 1939 r. Odbudowana i rozbudowana przez nadbudowę 1953–1958 r. Wpisana do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr A/409.

5.2 Zespół kościelny w Klementowicach

W granicach wpisu do rejestru zabytków usytuowany na działce nr 692/2, której właścicielem jest Parafia Rzymskokatolicka w Klementowicach – Księga wieczysta LU1P/00024689/2 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg Wieczystych.

Decyzją z dnia 30 grudnia 1986 r. znak: KL.IV.5349/25/86 Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – kościół parafialny pod wezwaniem św. Klemensa i św. Małgorzaty wraz z dzwonnica w granicach ogrodzenia kościelnego wpisany został do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/931. Ponadto został wpisany do gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie karty adresowej dobra kultury pod Nr A/931/ oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. W skład zespołu kościelnego wchodzi:

- *Kościół parafialny* pod wezwaniem św. Klemensa i św. Małgorzaty został wybudowany w latach 1914-1927 według projektu inż. architekta W. Łaskiewicza. Murowany trzynawowy neogotycki, przy prezbiterium zakrystia, na frontonie dwie wieże. Do obecnego kościoła przeniesiono z poprzedniej świątyni trzy drewniane polichromowane ołtarze, ambonę i chrzcielnicę /projektu Tylmana z Gameren, wykonanie Wilhelm Barsz z Warszawy w 1689 r./. W ołtarzu głównym umieszczono obraz św. Małgorzaty i Matki Boskiej. Ołtarz boczny z lewej strony jest poświęcony Matce Boskiej Różańcowej zaś z prawej strony Matce Boskiej Anielskiej.

Na chórze organy 8-głosowe z 1899 r. Prawa wieża kościelna służy za dzwonnica, na niej dwa dzwony. Obecnie jest to już trzeci na tym miejscu kościół. Pierwszy kościół parafialny, ufundowany przez Kurowskich przed 1418 r. był drewniany. W okresie reformacji został on zdewastowany przez protestantów. Przez 100 lat parafia nie miała swego kościoła.

Po zwycięskiej bitwie pod Wiedniem w 1683 r. Król Jan III Sobieski nadał dobra ziemskie leżące na terenie parafii Klementowice Adamowi Kotowskiemu uczestnikowi tej bitwy.

Z jego fundacji w 1690 r. został wybudowany drewniano-modrzewiowy kościół według

projektu Holendra Tylmana z Gameren architekta króla Jana III Sobieskiego. Kościół został rozebrany z nakazu carskiej administracji gubernialnej w Lublinie.

-*Dzwonnica* z 1870 r. fundacji Ludwika Klemensowskiego na cmentarzu przykościelnym.

5.3 Zespół pałacowo-parkowy w Olesinie

Składa się z:

- zespołu pałacowo – parkowego o pow. 6,62 ha /*działki nr 148/1- pow.6,2500 m, 148/3 – pow. 0,2600, 148/4 – pow. 0,1100/*

- układu wodnego z groblami o pow. 11,34 ha /*działki nr 181 pow. 10,710, nr 182 pow. 0,6300/* Łączna powierzchnia zespołu pałacowo- parkowego oraz układu wodnego z groblami, którego właścicielem jest Gmina Kurów – 17,96 ha.

Ponadto w skład zespołu wchodzi drogi gminne, łąki stanowiące własność osób fizycznych oraz działki stanowiące własność Skarbu Państwa w użytkowaniu spółdzielni mieszkaniowej /zestawienie poniżej/.

Tytułem prawnym nieruchomości gminnej jest Decyzja Wojewody Lubelskiego AB.GT-2/8237/I/Kurów-I/92 z dnia 4 lipca 1992 r. Dla nich Sąd Rejonowy w Puławach Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgi wieczyste: KW 42618 /*zespół pałacowo-parkowy/* i KW 42729 /*stawy z groblami/*. Właściciel Gmina Kurów.

Decyzją Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 21.08.1979 r. znak: KL.IV 5349/13/79 w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – zespołu pałacowo-parkowego w Olesinie – pałac o charakterze klasycystycznym, ukształtowanie terenu, drzewostan, układ wodny z groblami, czterorzędowa aleja dojazdowa oraz fragmenty małej architektury i głazy na terenie parku zostały wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/789. Ponadto zostały wpisane do gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie karty adresowej dobra kultury pod Nr A/789 oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Zespół jest częścią wielkiego założenia ogrodowego Kurów – Olesin powstałego w połowie XVIII w. z inicjatywy braci Ignacego i Stanisława Kostki Potockich na terenie, który od XV w. stanowił siedzibę rodu Kurowskich, a następnie Zbąskich piastujących wysokie godności w województwie lubelskim.

Załącznik do decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków województwa lubelskiego

Gminny program opieki nad zabytkami

Nr KL IV 5349/13/79 z dnia 21 sierpnia 1979 r. – Schemat stanu istniejącego.

Załącznik obwieszczenia nr 3/2009 LWKZ w Lublinie: mapa ewidencyjna, obręb: Olesin Gmina Kurów ark. 1 /skala1:5000/ określa naniesione kolorem czerwonym granice ochrony konserwatorskiej zespołu pałacowo-parkowego wyznaczone wyżej wymienioną decyzją. Obejmują one następujące działki: działka nr 206 – Aleja Lipowa, księga wieczysta LU1P/00097936/1 – droga- właściciel Gmina Kurów działka nr 218 podzielona na działki 218/1, 218/2, 218/3, 218/4, 218/5, 218/6, o łącznej powierzchni 2,0548 ha – właściciel Skarb Państwa, użytkowanie wieczyste Spółdzielnia Mieszkaniowa „Los” w Kurowie księga wieczysta KW Nr 41 794, działki: nr 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 169, 170, 171, 172, 173/1, 173/2, 174, 175, 176 – własność prywatna – łąki, działki nr 202, 197 – drogi, właściciel gmina Kurów – księga wieczysta KW Nr LU1P 00097936/1, działki nr: 148/1- pow. 6,2500 ha, 148/3- pow. 0/2600 ha, 148/4- pow. 0,1100 ha- łączna powierzchnia 6,62 ha /zespół pałacowo-parkowy/ KW 42729 i działki nr: 181 pow. 10,710 ha, 182 pow. 0,6300 ha- łączna pow. 11,34 ha /układ wodny z groblami/ KW 42618.

W skład jego wchodzi:

- zespół pałacowo-parkowy założony w 1762 r.
- pałac murowany w latach 1782-1793 r. projekt Stanisława Kostki Potockiego architekt Chrystian Piotr Aigner. Obecny kształt z drugiej poł. XIX w., oficyny dobudowane w 1922 r. Bezspornie Szreniawici w XIV-XV w. posiadali tu swoją siedzibę mieszkalno-obronną, o czym wzmiankuje w połowie XV w. Jan Długosz wymieniając w Kurowie „praedium militare” Kurowskich wykorzystujące walory obronne miejsca oblanego wodami Kurówki i jej dopływami. Siedziba Kurowskich mogła mieć kształt typowego fortalitium */wieży obronnej bądź mieszkalno-obronnej – zbudowanej z kamienia wapiennego na piaskowo-wapiennej zaprawie/*. Usytuowana była na północny wschód od obecnego pałacu z murem obwodowym otoczonym fosą oraz wjazdem od strony północnej i zabudową drewnianą. Tak usytuowane fortalitium miało także duże znaczenie strategiczne. Obok niego bowiem przebiegały trakty (*szlaki handlowe*) ze wschodu i Lublina w kierunku książęcego miasta Wąwolnicy, a dalej z przeprawą przez Wisłę do prawobrzeżnej Małopolski oraz przez Baranów w kierunku Mazowsza. Dnia 6 stycznia 1442 r. za uprzednim zezwoleniem królewskim króla Piotr Kurowski syn Klemensa, kasztelan lubelski i sądecki nadał dokument lokacyjny miasta Kurowa na prawie magdeburskim. Po śmierci Piotra Kurowskiego w 1466 r. cały majątek otrzymali wnukowie po córkach wydanych za Pileckiego i Zbąskiego.

Gminny program opieki nad zabytkami

Kolejnymi, na ponad 200 lat do czasu śmierci ostatniego ze Zbąskich - Bogusława Jana w 1683 r. (do końca XVII w.), właścicielami Kurowa drogą dziedziczenia zostali Zbąscy, począwszy od Stanisława Zbąskiego. Wyżej wymienione stare fortalitium – wieża o charakterze obronnym bądź mieszkalno-obronnym datowane na XIV-XV w. – zwane było przez miejscową ludność „zamkiem”. Za czasów Jana Zbąskiego podejmowano tam Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego von Tieflego z liczącą czterysta osób drużyną rycerską w jego podróży przez Polskę.

W miejscu wyżej wymienionego obiektu w XVII w. Zbąscy wybudowali murowany dwór obronny. Dwór o wymiarach 20 m x 11 m miał cztery sklepienie piwnice. Na poziom piwnic prowadziły schody wykonane z cegły i drewna. Sklepienia i większość fundamentów wykonano z cegły na piaskowo-wapiennej zaprawie. Fundament dworu wykonany z kamienia narzutowego. Dwór usytuowany był na północny-wschód od obecnego pałacu. W 1700 r. dobra kurowskie przechodzą na własność referendarza koronnego, marszałka sejmu, podkanclerzego litewskiego Stanisława Antoniego Szczuki, jego żony Konstancji Marii, a od 1735 r. córki Wiktorii, która poślubiła Jana Stanisława Kąckiego. Jediną ich córką była Marianna. Poślubiła ona w 1741 r. Eustachego Potockiego, który wznosi w 1756 r. drewnianą oficynę oraz drewniane budynki gospodarcze. Oficyna stała na przyziemiu starszej budowli. Pewnie tej z XVII w. ponieważ jak odnotowano w 1806 r. drewniana pięćdziesięcioletnia część budynku była w stanie dobrym, a murowane piwnice „już porujnowane”. Oficyna miała dwa piece, dwie sienie i dziesięć izb. Sienie poprzedzone były gankami dostępnymi drewnianymi schodami. Tuż po 1960 r. oficyna została rozebrana. Miała ona około 30 m długości i około 10 m szerokości. Znajdowała się na północny-wschód od obecnego pałacu.

W 1772 r. dobra kurowskie przejmuje po ojcu Ignacy Potocki – marszałek wielki litewski, współtwórca Konstytucji 3 Maja 1791 r. */od 1773r. mąż Elżbiety Lubomirskiej córki marszałka koronnego Stanisława i Izabeli z Czartoryskich/, starszy brat Stanisława Kostki Potockiego /od 1776r. męża siostry Elżbiety – Aleksandry Lubomirskiej/.*

W latach 1768-1773 na południowy-wschód od miasta Kurowa na gruntach Płońskiej Woli powstaje dla Ignacego Potockiego nowy klasycystyczny pałac oraz zespół drewnianych zabudowań folwarcznych wznoszonych na podmurowaniu i krytych dachówką. W tym czasie zanika w źródłach pisanych oraz przekazywanych określenie „zamek” i „droga zamkowa”, a pojawiają się określenia „dwór” a następnie „pałac” i „droga dworska”.

W kilka lat później powstawać zaczęła nazwa „Olesin”. Topograficzna nazwa własna, a następnie urzędowa „Olesin” jako określenie obszaru, na którego części usytuowany jest zespół pałacowo-parkowy i układ wodny z ukształtowaniem terenu położony na prawym brzegu rzeki Kurówki w odległości około 1 km na południowy-wschód od Kurowa pojawia się w jego dziejach dopiero w 1776 r. kiedy to Stanisław Kostka Potocki zakłada zespół rezydencjalno-krajobrazowy w stylu angielskim. Początkowo był on zamierzeniem, które miało pozostawać w ścisłym związku ze starą rezydencją. Jednak obszar ten został w 1793 r. wyłączony z dóbr kurowskich najpewniej wskutek podupadania tego majątku. Położony był on na zachód od budynku pałacu. Założenie to w pierwotnej wersji już dziś nie istnieje. Nazwany przez niego Olesinem na cześć żony Aleksandry i syna Aleksandra. Inskrypcja na pomniku „Roku MDCCLXXVI Stanisław Potocki Mężem i Oycem zostawszy Olesin od Aleksandry Żony i Aleksandra Syna tak nazwany założył/.../”. Założona przez niego romantyczna rezydencja letnia o charakterze miejscowości kuracyjnej według projektów własnych nawiązujących do wzorów angielskich */Stow i Blenheim/*, a także według projektów architektonicznych i kompozycji ogrodowych Chrystiana Piotra Aignera oraz Karola Barthla. Oparte one były o koncepcję połączenia nowej realizacji z istniejącym od czasów średniowiecznych i wielokrotnie przekształcanym fortalitium, a następnie dworem */pałacem/* Olesin nigdy nie był w dokumentach określony w sensie prawnym ośrodkiem dóbr ziemskich. Był wybitnym dziełem sztuki ogrodowej i z rozmachem pomyślanym sentymentalno-romantycznym zespołem rezydencjonalnym przełomu XVIII i XIX w. Ogród Olesiński miał wiele budowli o różnym przeznaczeniu. Julian Ursyn Niemcewicz tak pisał o Olesinie: *„Jeden z pierwszych ogrodów założonych w Polsce w guście angielskim. Przyjemne mieszkania, zieloność trawników, wspaniałość modrzewiów i innych drzew, cienie krążących gajów, słowem – rozłożenie całe, świadczą, jaki gust w tworzeniu, staranność w utrzymaniu mieli Stanisławostwo Potoccy.”*

Natomiast w poemacie „Puławy”:

*Olesin! Twoje, czas temu niedługi,
Kwieciste krzewy i zielone smugi,
Błotnistą zewsząd otoczone rzeką,
Były pustynią zarosłą i dziką.
Gust właścicieli wśród tych licznych tworów*

Gminny program opieki nad zabytkami

*Nie znając jeszcze Albionu wzorów,
Biorąc, w naturze co było nadobne,
Utworzył ustroń świeżą i ozdobną.
Próżno tam szukasz gmachów niebotycznych,
Korynckich kolumn i posągów licznych,
Albo miejskiego wpośród wsi hałasu;
Ale w obrębie przyjemnego lasu
Znajdziesz budowle skromne i czyste,
Gałęźmi swymi wierzby wiekuiste
Chłodzą je. Przed nimi smugi rozwinięte
I mostów łęki zuchwale zagięte
Przeglądają się w wód kryształach czystych...*

Piękno Olesina opisuje też w swoich strofach nieznany poeta:

*„Ileż świetnych widoków, drzew majestatycznych,
Krętych ścieżek, manowców, strumyków rozlicznych,
Ulic we dwa rzędy kwiatami sadzonych,
Altanków, wiejskich domków i mostków zwodzonych,
Wszystko to precudowne; w którejkolwiek stronie
Wszystko wiejską prostotą naokoło zionie...”*

Można to oglądać na akwarelach i rycinach Zygmunta Vogla i Stanisława Kostki Potockiego ilustrujących stan historyczny rezydencji. Każdy członek rodziny Stanisława Kostki Potockiego miał w tym parku – ogrodzie własną budowlę, którą zamieszkiwał:

- Murowany piętrowy dom kryty częściowo strzechą Stanisława Kostki Potockiego ukończono w 1785 r. Położony malowniczo nad sadzawką otoczony roślinnością sprawiał wrażenie największej budowli założenia.
- Drewniany piętrowy dom Aleksandry Potockiej, kryty strzechą, położony na wzgórzu, oblany z trzech stron wodą, funkcjonował już w 1787 r.
- Drewniany otynkowany domek parterowy Aleksandra Potockiego o charakterze dworku kryty strzechą z 1786 r. zastąpiony w 1799 r. innym murowanym usytuowany na wyniosłym brzegu rzeki.
- Drewniany domek kryty strzechą brygadiera Jana Potockiego, brata Stanisława Kostki Potockiego stojący nad wodą.

- Drewniana oranżeria z przylegającym do niej murowanym przedsionkiem z czterokolumnowym jońskim portykiem ukończona w 1788 r. istniała jeszcze w 1832 r.
- Okrągła wieżyczka.
- Kościółek ukończony w 1786 r. i budowany na nowo w 1799 r. w rodzaju altany, do dekoracji użyto kory.
- Domek Gotycki.
- Domek Rybaka wybudowany w 1811 r.
- Młyn.
- Domek księżnej marszałkowej Lubomirskiej.
- Rozlokowane po całym założeniu liczne altany: altana z masztem, altana chińska, altana gotycka. Były to pawilony drewniane, czasem tynkowane bądź dekorowane korą.
- Dom Gościnny istniejący w 1793 r.
- Austeria.
- Budynki gospodarcze: kuchnia wymurowana w 1802 r. oficynki dla kucharza i ogrodnika, domek dla lokajów.

Przepływająca rzeka Kurówka i kilka połączonych ze sobą sadzawek w obrębie ogrodu spowodowały konieczność ich komunikacji licznymi mostami. Niektóre z nich były bardzo efektowne zwłaszcza Most Wielki z 1788 r. – murowany, udekorowany rzeźbami */wazon, siedząca kobieta/* i Most Gotycki drewniany. Interesującym elementem małej architektury była grotta, którą spływała rzeczka zasilająca sadzawki. Ukształtowana ona była jako malownicza ruina monumentalnej budowli, której wielkie kamienne fragmenty ze śladami dekoracji rozrzucone były wokół. Nastrój malowniczości potęgował zróżnicowany drzewostan.

W parku znajdowało się niewiele pomników i rzeźb figuralnych: pomnik ku czci Izabelli i Julii Potockich, „bożek leśny”. Natomiast było kilka kamiennych wazonów na postumentach. Jeden z nich z 1799 r. poświęcony był przyjacielowi gospodarzy Kazimierzowi Ustrzyckiemu.

Ogród zmienił swój charakter po 1800 r. z ogrodu sielankowego został przekształcony w romantyczny o rozległych perspektywach widokowych. Drzewami zostały zasłonięte mniej efektowne budynki gospodarcze i sąsiadujący z tym założeniem pałac kurowski. Były komponowane nowe klomby.

Stanisław Kostka Potocki interesował się Olesinem do śmierci w 1821 r. Dbał o stan

budowli, które stopniowo niszczały pod wpływem czasu, bądź uszkodzone przemarszem obcych wojsk. Po jego śmierci o posiadłość dbała żona Aleksandra Potocka. Po upadku Powstania Listopadowego w 1831 r., przestał istnieć dwór Czartoryskich w Puławach i letnia rezydencja w Olesinie straciła rację bytu. Budowle wzniesione w większości z nietrwałych materiałów popadły w ruinę.

Wokół założenia ogrodowo -pałacowego wraz z układem wodnym rozlokowany był folwark, który składał się z trzech kompleksów rolnych:

- pierwsza część rozciągała się na północ i wschód od dworu do gościńca lubelskiego oraz probostwa kurowskiego po pola markuszowskie,
- druga część rozciągała się na zachód i południe za parkiem od stawu miejskiego do wygonu zwierzęcego i pól w stronę gościńca puławskiego,
- trzecia część usytuowana była między miejskimi polami i pastwiskiem. Do tego kompleksu rolnego należał folwark józefowski zawierający stawy, pola i łąki pod Lasem Klementowickim.

Od 1803 r. do śmierci w 1809 r. Ignacy Potocki zamieszkiwał w Klementowicach. W 1806 r. dobra kurowskie wraz z pałacem */z wyłączeniem Olesina/* po zlicytowaniu ich za długi nabywa Antoni Kuczyński, po którym dziedziczy Barbara Moraczewska. Olesin jako zespół rezydencjalno-krajobrazowy pozostaje nadal własnością Stanisława Kostki Potockiego. Zostaje sprzedany w 1833 r. przez Aleksandra Potockiego Grzegorzowi Zbyszewskiemu z Markuszowa mającemu za żonę Barbarę Moraczewską. Ulega on stopniowej ruinie. Wtedy to nastąpiło nie tylko przestrzenne, lecz także własnościowe zintegrowanie obu zespołów rezydencjonalnych będących wcześniej *odrębnymi* założeniami braci Ignacego i Stanisława Kostki Potockich. Zespół pałacowy przetrwał częściowo do naszych czasów. Natomiast Olesin uległ w XIX w. prawie całkowitemu zanikowi. Wprawdzie obydwie założenia łączyły się krajobrazowo w czasach funkcjonowania letniej rezydencji Stanisława Kostki Potockiego jednak w genezie powstania i kompozycji były założeniami odrębnymi posiadającymi zupełnie odmienne krajobrazowe związanie z odmiennym ukształtowaniem terenu.

Po śmierci w 1854 r. Barbary z Moraczewskich Zbyszewskiej właścicielem dóbr kurowskich zostaje ród Iżyckich */1855-1865 r./*.

Następnie właścicielem okrojonego uwłaszczeniami carskimi w 1864 r. majątku kurowskiego została rodzina Baczyńskich */1865-1918 r./* dzierżawiony przez Porazińskich

/1905-1914 r./

W latach 1918-1933 dobra ziemskie kurowskie były własnością Marii Konstancji z Jełowickich Orssetti */zarządzane przez zięcia Wacława Kusza i jego żonę Rozalię Marię Orssetti/*. Natomiast po śmierci właścicielki w 1933 r. do czasu ich nacjonalizacji w 1944 r. jej spadkobierców oraz Bogdana Rakowskiego, który do wybuchu II wojny światowej w znacznej części ich spłacił.

W 1922 r. klasycystyczny pałac kurowski został rozbudowany poprzez dodanie od stron elewacji bocznych niesymetrycznych parterowych aneksów.

W czasie rozbudowy następuje wymiana pokrycia dachu nad korpusem pałacowym. Gont został zastąpiony blachą.

Powojenne podziały ograniczyły i przekształciły w znacznym stopniu tereny dawnego założenia od strony północnej i północno-wschodniej. Częściowemu uszkodzeniu uległa XVIII-wieczna kasztanowcowa aleja dojazdowa do pałacu od strony Kurowa, XVIII-wieczna czterorzędowa aleja lipowa łącząca niegdyś trakt lubelski z ośrodkiem dóbr kurowskich, dziś nie wiedzie do pałacowego dziedzińca. Znacznej regulacji uległ również w okresie powojennym położony w dolinie Kurówki rozległy układ wodny otaczający zespół pałacowo-parkowy od strony południowo-zachodniej i południowo-wschodniej. Istniejące obecnie stawy z groblami są pozostałościami dawnego systemu wodnego Olesin częściowo przekształconego głównie ze względu na poszerzenie stawów w ich linii brzegowej od strony północnej. Obecna aleja prowadząca od pałacu w kierunku zachodnim była bardziej odsunięta od linii brzegowej stawów. Obecne założeniu są nasadzenia topolowe wokół klombu przed pałacem oraz samosiewy na terenie parku zacierające ślady dawnej kompozycji.

Pomimo tego występuje integralność parku w jego obecnych granicach włącznie z nasypem od strony północno-zachodniej i posadowionym na nim obeliskiem zwieńczonym krzyżem z 1854 r.

W obrębie stawu położonego najbliżej pałacu znajduje się nie funkcjonująca oczyszczalnia ścieków. Na osi frontowej alei prowadzącej do pałacu znajduje się kamienno-betonowa asfaltowa estrada.

Pałac budowany w latach 1768-1773 zalicza się do wczesnego klasycyzmu. Dziś w Olesinie trudno doszukać się śladów wykwintnej rezydencji wiejskiej doby oświecenia.

Przetrwała tylko nazwa obejmująca teraz także dawny pałac kurowski, który zachował się do dziś w gruntownie zmienionej formie.

W dniu 21.08.2000 r. Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Lublinie udzielił zezwolenia na badania archeologiczne w miejscu dawnej oficyny pałacowej. Obiekt miał ok. 30 m długości i 10 m szerokości i znajdował się na północny wschód od pałacu. Prace wykopaliskowe zostały przeprowadzone w okresie od 28 sierpnia do 14 października 2000 r. W ich wyniku stwierdzono, iż pod oficyną wykonaną po 1756 r. istniały dwie wcześniejsze budowle. Najstarszym reliktem okazał się północno-wschodni narożnik obiektu wykonanego głównie z kamieni wapiennych datowany na XV-XVI w. Drugim chronologicznie obiektem w znacznej mierze wykonanym z cegły, którego relikty zostały odkryte w wyniku wykopów był dwór pochodzący z XVII w. W położonym najdalej w kierunku wschodnim wykopie odsłonięto mury wiązane już wyłącznie z oficyną pałacową powstałą ok. poł. XVIII /*po 1756r.*/

Natomiast nadzorowane archeologicznie badania geotechniczne pałacu pozwoliły zarejestrować relikty muru starszego od XVIII wiekowej rezydencji stanowiący jak się przypuszcza pozostałość zabudowy o charakterze obronnym lub gospodarczym.

Prowadzone badania archeologiczne w miejscu dawnej oficyny pozwoliły określić zabytki ruchome. Stanowią je fragmenty ceramiki naczyniowej datowanej na okres późnośredniowieczny w większości na przełom XIV/XV bądź XV w., kafli piecowych z XVI w. posiadające liczne analogie w zdobnictwie pieców renesansowych jak i fragmenty wyrobów szklanych m.in. kielicha i „gomółki” okiennej. Spośród nielicznych zabytków późnośredniowiecznych na wyróżnienie zasługuje część brzegowa garnka wykonana z gliny kaolinitowej oraz fragmenty renesansowych kafli piecowych bogato ornamentowanych motywami roślinnymi i pokrytych wielobarwną, ołowiowo-cynową glazurą. Zwraca uwagę staranne ich wykonanie jak i ornamentyka w postaci rozet kwiatowych o grubych mięsistych i wielobarwnych kwiatach. Zupełnie wyjątkowy zabytek stanowi fragment kafla z przedstawieniem sceny pasyjnej ukrzyżowania Chrystusa.

5.4 Cmentarz żydowski – kirkut

Usytuowany na działce nr 970/3 o pow. 0,6932 ha w Kurowie przy ul. Blich, której właścicielem jest Gmina Kurów – księga wieczysta LU1P/00047612/9 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg Wieczystych. Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 10.04.1991 r.

Gminny program opieki nad zabytkami

znak: KL.IV.5349/12/91 w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – wpisany do rejestru zabytków Województwa Lubelskiego pod nr A/1030, do gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie karty adresowej dobra kultury nr A/1030 cmentarz żydowski – kirkut oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Poprzedni cmentarz żydowski usytuowany w pobliżu świątyni żydowskiej oraz nowy, zostały podobnie jak i synagoga zniszczone podczas eksterminacji ludności żydowskiej w czasie okupacji niemieckiej. Nagrobki ani też ogrodzenie cmentarza nie zachowały się do dnia dzisiejszego. Zostały one na przełomie 1942/1943 r. wywiezione przez okupanta hitlerowskiego na wykonanie podbudowy drogi relacji Kurów – Klementowice w pobliżu przeprawy mostowej na rzece Struga Kurów /Grabówka/. Kirkut położony w Kurowie przy ul. Blich jest jedynym materialnym śladem istnienia w tej miejscowości bardzo niegdyś licznej grupy ludności żydowskiej. Miejsce cmentarza żydowskiego kirkuta jest trudne do zidentyfikowania w terenie i wymaga oznaczenia.

5.5 Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Olesinie

Usytuowany na działce nr 97 o pow. 0,23 ha w Olesinie gmina Kurów – Księga Wieczysta LU1P/00040909/5 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach - Wydział Ksiąg Wieczystych.

Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie znak: KL.IV.5349/18/90 z dnia 21.09.1990 r. w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A/1013, do gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie karty adresowej dobra kultury nr A/1013 oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

– cmentarz wojenny z I wojny światowej żołnierzy austriackich, niemieckich i rosyjskich poległych w dniach 1-3 sierpnia 1915 r. w Olesinie, Płonkach i Klementowicach podczas walk toczonych pomiędzy armiami niemiecko-austriacką i rosyjską. Na cmentarzu położonym w Olesinie przy drodze krajowej Nr 12/17 zachowały się mogiły ziemne z cementowymi krzyżami – pochówek żołnierzy niemiecko-austriackich oraz bez mogił i krzyży - pochówek żołnierzy rosyjskich w północno-wschodniej części cmentarza. Ponadto

nagrobki z piaskowca oficerów A. Siede, O. Oelerkinga, P. Bischoffa i R. Schrotera. Znajduje się tam również kaplica murowana z 1915 r. Cmentarz stanowi przykład cmentarza wojennego o założeniu zbliżonym do prostokąta i prostym układzie wnętrza. W okresie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej cmentarz poddano generalnej modernizacji wykonując na nagrobkach krzyże cementowe oraz wykonując ogrodzenie z murowanego czerwonej cegły parkanu. Obecnie ogrodzenie z siatki drucianej. Kaplica i ogrodzenie cmentarza wymaga remontu.

6. Zabytki nieruchome – nie wpisane do rejestru zabytków – włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków

Miejscowość:	Obiekt:	Uwagi:
Klementowice	Zespół stacji kolejowej	Elementy zespołu: dworzec, bagażownia, ładownia, piwnice (4ob.): zespół na działce nr 1057/29
Klementowice.nr 20	Budynek byłej szkoły i przedszkola gminnego	działka nr 484/4
Klementowice	Cegielnia z wyposażeniem	Zespół budynków i budowli: piec Hoffmana z przyległym budynkiem administracyjnym, wiatami i kominem, budynek do formowania cegły, suszarnia cegły, budynek socjalny i magazyn
Klementowice. nr 310	Wiatrak holender drewniany. ob. młyn elektryczny	
Klementowice	Park (dworski)	
Klementowice	Cmentarz przy kościele parafialnym pw. św. Klemensa i św. Małgorzaty	cmentarz kościelny
Klementowice	Cmentarz rzymskokatolicki	
Kurów. ul. Lubelska	Budynek	dawna kuchnia plebańska
Kurów	Stary cmentarz żydowski	
Kurów	Cmentarz przykościelny	
Kurów	Cmentarz parafialny	
Kurów	Pomnik upamiętniający walkę partyzantów GL (AL) pod Grabiną 31.03.1944 r.	na cmentarzu parafialnym

Kurów	Pomnik poświęcony pamięci więźniów Zamku Lubelskiego rozstrzelanych 6.03.1944 r.	Na Rynku, przy trakcie Lublin - Warszawa
Kurów	Kapliczka upamiętniająca bitwę z 3.03.1831 r.	przy drodze Lublin - Warszawa
Kurów	Głaz pamiątkowy poświęcony Ignacemu Potockiemu	skwer przy Rynku
Olesin	Kapliczka (kaplica) na cmentarzu z I wojny światowej	wg karty ewidencyjnej obiekt położony w miejscowości Kurów:cmentarz w rejestrze zab.

- *Kaplica na cmentarzu wojennym z I wojny światowej* – usytuowana na działce nr 97 o pow. 0,23 ha w Olesinie gmina Kurów, księga wieczysta LU1P/00040909/5 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg Wieczystych. Na działce tej znajduje się cmentarz wojenny z I wojny światowej żołnierzy austriackich, niemieckich i rosyjskich. Jest objęta ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Budynek plebański murowany z 1927 r. dom parafialny /dawne muzeum parafialne/ w zespole kościoła parafialnego w Kurowie* – usytuowany na działce nr 2949 o pow. 0,4763 ha, której właścicielem jest Parafia Rzymskokatolicka w Kurowie – księga wieczysta – LU1P/00035284/3 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg Wieczystych. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Park dworski w Klementowicach* - usytuowany na działce nr 438/1o pow. 2,08 ha, której właścicielem jest osoba fizyczna, księga wieczysta LU1P/00000084/7 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg Wieczystych. Jest objęty ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Cmentarz parafialny rzymskokatolicki w Klementowicach* - usytuowany w pobliżu zespołu kościelnego na działkach nr 692/8 i 692/9 o łącznej pow. 6,0732 ha, której właścicielem jest Parafia Rzymskokatolicka w Klementowicach, księga wieczysta LU1P/00024689/2 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg wieczystych. Nie jest objęty ochroną

w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Stary cmentarz żydowski w Kurowie* – usytuowany był na działkach obecnie zabudowanych stanowiących własność osób fizycznych. Dawny cmentarz żydowski – kirkut funkcjonował od czasu ufundowania świątyni żydowskiej – synagogi w bezpośrednim jej sąsiedztwie w Kurowie przy obecnej ulicy Nowej. Zniszczony podobnie jak i synagoga podczas eksterminacji ludności żydowskiej w czasie okupacji niemieckiej. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Cmentarz parafialny rzymskokatolicki w Kurowie* – usytuowany na działkach nr 3688, 3689 o powierzchni 2.416 ha, których właścicielem jest Parafia Rzymskokatolicka w Kurowie – księga wieczysta LU1P/00035284/3 prowadzona przez Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg wieczystych. Cmentarz nie jest wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Nie zachowały się najstarsze nagrobki a jedynie figura Matki Boskiej Bolesnej z 1786 r. ufundowana przez szewca kurowskiego Mateusza Kaczmarskiego. Cmentarze funkcjonowały bezpośrednio przy kościołach parafialnych, które mieściły się w centrach osadnictwa. Dopiero przepisami prawnymi z końca XVIII w. */Dekret Cesarza Austro-Węgier Franciszka Józefa II z 1783 r. Na Lubelszczyźnie zaczął obowiązywać od 1795 r. – po trzecim rozbiórce Polski/* zaborcze władze austriackie ze względów sanitarno-epidemiologicznych wprowadziły nakaz likwidacji cmentarzy przykościelnych i przysynagogałnych oraz lokowania nowych cmentarzy poza obrębem zabudowy. Na uwagę zasługuje również kaplica grobowa murowana rodziny Baczyńskich z 1880 r. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Pomnik walki poległych partyzantów GL i AL* na cmentarzu parafialnym rzymskokatolickim w Kurowie przy ul. I Armii WP. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Pomnik pamięci więźniów Zamku Lubelskiego* – powieszonych na skwerze i rozstrzelanych przy ul. Puławskiej - Nadrzecnej w Kurowie w dniu 6 marca 1944 r. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Kapliczka murowana sprzed 1788 r., upamiętniająca także bitwę z 1831 r.* usytuowana w Kurowie przy ul. Lubelskiej obok której pochowano 14 polskich ułanów poległych podczas zwycięskiej bitwy stoczonej dnia 3 marca 1831 r. przez wojsko polskie pod dowództwem gen. Józefa Dwernickiego nad wojskami rosyjskimi w okresie Powstania Listopadowego. Działka nr 946 o pow. 2.6965 ha stanowiąca pas drogowy drogi krajowej nr 12/17 – własność Skarb Państwa w trwałym Zarządzie Dyrekcji Okręgowej Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Lublinie. Księga wieczysta LU1P/00111084/8 prowadzona przez Wydział KW Sądu Rejonowego w Puławach. Jest objęta ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Głaz pamiątkowy na postumencie granitowym poświęcony Ignacemu Potockiemu, właścicielowi dóbr Kurowa, współtwórcy Konstytucji 3 Maja 1791 r.* w 200-rocznicę jej uchwalenia. Posadowiony na skwerze w Kurowie, działka nr 2853/1 o pow. 0.2246 ha stanowiąca własność Gminy Kurów. Księga wieczysta KW LU 19/00047874/3. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego.

- *Zespół stacji kolejowej w Klementowicach.*

W 1889 r. uruchomiono kolej nadwiślańską z przystankiem w Klementowicach. Zachowane obiekty wchodzące w skład zespołu stacji kolei nadwiślańskiej w większości powstały w latach siedemdziesiątych XIX w. Są to: drewniany budynek dworcowy stacji, murowano-drewniana ładownia z rampą i murowana piwnica. Budynek bagażowni powstał w latach dwudziestych XX w.

Zespół stacji kolejowej obecnie będący w użytkowaniu i administracji PKP usytuowany jest na działce nr 1057/29 o pow. 12,0046 ha stanowiącej własność PKP dla której Sąd Rejonowy w Puławach - Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą LU1P/00090711/9

W 2008 r. wykonano i włączono do wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie kartę ewidencyjną zabytku – zespół stacji kolejowej w Klementowicach. Jest objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

- *Budynek drewniany dawna szkoła i przedszkole w Klementowicach*, wybudowany w 1932 r. i przeznaczony na siedzibę szkoły powszechnej w okresie międzywojennym oraz szkoły

Gminny program opieki nad zabytkami

podstawowej i przedszkola w okresie powojennym.

Usytuowany jest na działce nr 485/4 o pow. 0,13 ha stanowiącej własność Gminy Kurów, dla której Sąd Rejonowy w Puławach – Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą LU1P/00048986/8. W 2008 r. wykonano i włączono do wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie kartę ewidencyjną zabytku budynku byłej szkoły i przedszkola. Nie jest objęty ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

7. Zabytki nieruchome archeologiczne – tj. stanowiska archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków – włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków na podstawie ewidencji AZP.

Od 1980 r. Instytut Archeologii UMCS rozpoczął szczegółową rejestrację zabytków archeologicznych w ramach ogólnokrajowej akcji Archeologicznego Zdjęcia Polski /AZP/. Polegała ona na rejestrowaniu i zadokumentowaniu każdego przypadkowego znaleziska będącego zabytkiem archeologicznym. Sprzyjały temu prace polowe oraz inwestycje budowlane. Do tej pory odnotowano ok. 150 zaewidencjonowanych stanowisk archeologicznych na terenie gminy w tym blisko 1/3 to stanowiska w Klementowicach. Główna forma ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego to miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Zbadany jest teren całej gminy. Obszar gminy obejmuje sześć arkuszy /AZP/.

np.	Miejscowość*	gmina	Obszar AZP	Nr stan.na obszarze	Nr stan. w miejsc.	Dodatkowe informacje
1	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	108	20	
2	Barłogi	Kurów	73-78	37	4	
3	Barłogi	Kurów	73-78	38	5	
4	Barłogi	Kurów	74-78	52	1	
5	Barłogi	Kurów	74-78	53	2	

6	Barłogi	Kurów	74-78	54	3	
7	Bronisławka	Kurów	73-78	1	2	
8	Bronisławka	Kurów	73-78	2	3	
9	Bronisławka	Kurów	73-78	3	4	
10	Bronisławka	Kurów	73-78	4	5	
11	Bronisławka	Kurów	72-78	12	1	
12	Brzozowa Gać	Kurów	74-78	12	1	
13	Choszczów	Kurów	73-78	5	1	
14	Choszczów	Kurów	73-78	6	2	
15	Choszczów	Kurów	73-78	7	3	
16	Choszczów	Kurów	73-78	8	4	
17	Choszczów	Kurów	73-78	9	5	
18	Choszczów	Kurów	73-78	10	6	
19	Choszczów	Kurów	73-78	11	7	
20	Choszczów	Kurów	73-78	12	8	
21	Choszczów	Kurów	73-78	13	9	
22	Choszczów	Kurów	73-78	14	10	
23	Choszczów	Kurów	73-78	15	11	
24	Choszczów	Kurów	73-78	16	12	
25	Choszczów	Kurów	73-78	17	13	
26	Choszczów	Kurów	73-78	18	14	
27	Choszczów	Kurów	73-78	19	15	
28	Choszczów	Kurów	73-78	20	16	
29	Choszczów	Kurów	73-78	23	19	
30	Choszczów	Kurów	73-78	24	20	
31	Dęba	Kurów	73-78	28	1	
32	Dęba	Kurów	73-78	29	2	
33	Dęba	Kurów	73-78	30	3	
34	Dęba	Kurów	73-78	31	4	
35	Dęba	Kurów	73-78	32	5	
36	Dęba	Kurów	73-78	33	6	

37	Dęba	Kurów	73-78	34	7	
38	Dęba	Kurów	73-78	35	8	
39	Dęba	Kurów	73-78	36	9	
40	Drzewce Kopanina	Kurów	75-77	138	1	
41	Drzewce Kopanina	Kurów	75-77	139	2	
42	Drzewce Kopanina	Kurów	75-77	140	3	
43	Józefów	Kurów	75-77	83	1	
44	Józefów	Kurów	75-77	84	2	
45	Józefów	Kurów	75-77	128	3	
46	Karmanowice	Kurów	75-77	38	18	
47	Klementowice	Kurów	75-77	1	1	
48	Klementowice	Kurów	75-77	2	2	
49	Klementowice	Kurów	75-77	3	3	
50	Klementowice	Kurów	75-77	4	4	
51	Klementowice	Kurów	75-77	5	5	
52	Klementowice	Kurów	75-77	6	6	
53	Klementowice	Kurów	75-77	7	7	
54	Klementowice	Kurów	75-77	8	8	
55	Klementowice	Kurów	75-77	9	9	
56	Klementowice	Kurów	75-77	10	10	
57	Klementowice	Kurów	75-77	11	11	
58	Klementowice	Kurów	75-77	12	12	
59	Klementowice	Kurów	75-77	13	13	
60	Klementowice	Kurów	75-77	14	14	
61	Klementowice	Kurów	75-77	15	15	
62	Klementowice	Kurów	75-77	16	16	
63	Klementowice	Kurów	75-77	17	17	
64	Klementowice	Kurów	75-77	18	18	
65	Klementowice	Kurów	75-77	19	19	
66	Klementowice	Kurów	75-77	20	20	
67	Klementowice	Kurów	75-77	21	21	

68	Klementowice	Kurów	75-77	22	22	
69	Klementowice	Kurów	75-77	23	23	
70	Klementowice	Kurów	75-77	24	24	
71	Klementowice	Kurów	75-77	25	25	
72	Klementowice	Kurów	75-77	26	26	
73	Klementowice	Kurów	75-77	61	3	
74	Klementowice	Kurów	75-77	85	27	
75	Klementowice	Kurów	75-77	86	28	
76	Klementowice	Kurów	75-77	87	29	
77	Klementowice	Kurów	75-77	88	30	
78	Klementowice	Kurów	75-77	95	31	
79	Klementowice	Kurów	75-77	96	32	
80	Klementowice	Kurów	75-77	97	33	
81	Klementowice	Kurów	75-77	98	34	
82	Klementowice	Kurów	75-77	99	35	
83	Klementowice	Kurów	75-77	100	36	
84	Klementowice	Kurów	75-77	101	37	
85	Klementowice	Kurów	75-77	102	38	
86	Klementowice	Kurów	75-77	103	39	
87	Klementowice	Kurów	75-77	104	40	
88	Klementowice	Kurów	75-77	114	41	
89	Klementowice	Kurów	75-77	115	42	
90	Klementowice	Kurów	75-77	116	43	
91	Klementowice	Kurów	75-77	117	44	
92	Klementowice	Kurów	75-77	146	45	
93	Klementowice	Kurów	75-77	147	46	
94	Kłoda	Kurów	74-78	42	1	
95	Kłoda	Kurów	74-78	43	2	
96	Kolonia Bronica	Kurów	75-78	5	1	
97	Kolonia Buchałowice	Kurów	75-77	133	1	
98	Kolonia Buchałowice	Kurów	75-77	134	2	

99	Kolonia Buchałowice	Kurów	75-77	135	3	
100	Kolonia Buchałowice	Kurów	75-77	136	4	
101	Kolonia Buchałowice	Kurów	75-77	137	5	
102	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	59	1	
103	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	60	2	
104	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	63	5	
105	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	64	6	
106	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	65	7	
107	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	66	8	
108	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	67	9	
109	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	81	10	
110	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	82	11	
111	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	89	12	
112	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	90	13	
113	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	91	14	
114	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	92	15	
115	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	93	16	
116	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	105	17	
117	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	106	18	
118	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	107	19	
119	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	108	20	
120	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	118	21	
121	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	119	22	
122	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	120	23	
123	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	129	24	
124	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	130	25	
125	Kolonia Klementowice	Kurów	75-77	141	26	
126	Krupa	Kurów	74-78	37	2	
127	Krupa	Kurów	74-78	38	3	
128	Krupa	Kurów	74-78	39	4	
129	Krupa	Kurów	74-78	40	5	

130	Krupa	Kurów	74-78	41	6	
131	Kurów	Kurów	74-77	9	19	
132	Kurów	Kurów	74-77	10	20	
133	Kurów	Kurów	74-77	11	21	
134	Kurów	Kurów	74-77	12	22	
135	Kurów	Kurów	74-77	13	23	
136	Kurów	Kurów	74-77	14	24	
137	Kurów	Kurów	74-77	15	25	
138	Kurów	Kurów	74-77	16	26	
139	Kurów	Kurów	74-77	17	27	
140	Kurów	Kurów	74-78	1	1	
141	Kurów	Kurów	74-78	4	2	
142	Kurów	Kurów	74-78	5	3	
143	Kurów	Kurów	74-78	6	4	
144	Kurów	Kurów	74-78	7	5	
145	Kurów	Kurów	74-78	8	6	
146	Kurów	Kurów	74-78	9	7	
147	Kurów	Kurów	74-78	10	8	
148	Kurów	Kurów	74-78	11	9	
149	Kurów	Kurów	74-78	19	10	
150	Kurów	Kurów	74-78	20	11	
151	Kurów	Kurów	74-78	21	12	
152	Kurów	Kurów	74-78	22	13	
153	Kurów	Kurów	74-78	23	14	
154	Kurów	Kurów	74-78	24	15	
155	Kurów	Kurów	74-78	25	16	
156	Kurów	Kurów	74-78	26	17	
157	Kurów	Kurów	74-78	31	18	
158	Kurów	Kurów	74-78	60	28	
159	Kurów	Kurów	74-78	65	29	
160	Kurów (dawniej Krupa)	Kurów	74-78	27	1	

161	Łąkoć	Kurów	73-78	42	1	
162	Łąkoć	Kurów	73-78	43	2	
163	Łąkoć	Kurów	73-78	44	3	
164	Łąkoć	Kurów	73-78	45	4	
165	Łąkoć	Kurów	73-78	46	5	
166	Łąkoć	Kurów	73-78	47	6	
167	Łąkoć	Kurów	73-78	48	7	
168	Łąkoć	Kurów	73-78	49	8	
169	Łopatki	Kurów	76-77	196	12	
170	Marianka	Kurów	73-78	25	1	
171	Marianka	Kurów	73-78	26	2	
172	Marianka	Kurów	73-78	27	3	
173	Markuszów	Kurów	74-78	49	1	
174	Markuszów	Kurów	74-78	50	2	
175	Markuszów „Michałówka”	Kurów	75-78	12	3	
176	Michałki	Kurów	74-78	45	2	
177	Nowy Dwór	Kurów	74-77	36	1	
178	Płaski	Kurów	75-78	19	4	
179	Płonki	Kurów	75-78	2	1	
180	Płonki	Kurów	75-78	11	2	
181	Płonki	Kurów	75-78	17	3	
182	Płonki	Kurów	75-77	94	1	
183	Płonki	Kurów	75-77	131	2	
184	Płonki	Kurów	75-77	132	3	
185	Podbórz (obecnie Szumów)	Kurów	74-78	36	1	
186	Podbórz (obecnie Szumów)	Kurów	74-78	36	1	
187	Szumów	Kurów	74-78	13	1	
188	Szumów	Kurów	74-78	14	1a	
189	Szumów	Kurów	74-78	15	2	
190	Szumów	Kurów	74-78	16	3	

191	Szumów	Kurów	74-78	17	3a	
192	Szumów	Kurów	74-78	18	4	
193	Szumów	Kurów	74-78	28	5	
194	Szumów	Kurów	74-78	30	7	
195	Szumów	Kurów	74-78	66	8	
196	Wólka Nowodworska	Kurów	74-78	32	1	
197	Wólka Nowodworska	Kurów	74-78	33	2	
198	Wólka Nowodworska	Kurów	74-78	34	3	
199	Wólka Nowodworska	Kurów	74-78	35	4	
200	Wólka Nowodworska	Kurów	74-78	67	5	
201	Wygoda	Kurów	74-77	40	1	
202	Wygoda	Kurów	74-77	41	2	
203	Zastawie	Kurów	73-78	39	1	
204	Zastawie	Kurów	73-78	40	2	
205	Zastawie	Kurów	73-78	41	3	

8. Zabytki nieruchome włączone do gminnej ewidencji zabytków.

Zarządzeniem Nr 1/2017 z dnia 2 stycznia 2017 r. Wójt Gminy Kurów przyjął Gminną Ewidencję Zabytków dla Gminy Kurów w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych architektonicznych i archeologicznych z terenu Gminy Kurów.

ZABYTKI NIERUCHOME ARCHITEKTONICZNE WŁĄCZONE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Lp. (nr karty)	Nazwa zabytku	Miejscowość (obręb)	Adres / numer działki	Funkcja / czas powstania
1	Kościół parafii p.w. Św. Klemensa i Św. Małgorzaty	Klementowice	061406-2.0008.692/2	Kościół parafialny Okolo 1929 r.
2	Dzwonnica przy kościele parafialnym	Klementowice	061406-2.0008.692/2	Dzwonnica Okolo 1870 r.
3	Kościół parafii p.w. Narodzenia NMP i Św. Michała	Kurów	061406-2.0009.2574	Kościół parafialny Koniec XVII w.
4	Mur z bramkami – ogrodzenie kościoła parafialnego p.w. Narodzenia NMP i Św. Michała Archanioła wraz z murowaną kapliczką słupową	Kurów	061406-2.0009.2574	Mur XVII w. Bramki XVIII w. Kapliczka Koniec XIX w.
5	Plebania	Kurów	061406-2.0009.2575/4	Plebania - Okolo 1783 r.
6	Dawna szkoła i wikariat	Kurów	061406-2.0009.2949,2574	biblioteka gminna, biblioteka parafialna, muzeum Przed 1738 r.
7	Dzwonnica przy kościele parafialnym	Kurów	061406-2.0009.2574	Dzwonnica XVIII w.
8	Dawna kuchnia plebańska	Kurów	061406-2.0009.2575/4	1927 r.

Gminny program opieki nad zabytkami

9	Drzewostan i cmentarz przykościelny	Kurów	061406-2.0009.2574	Drzewostan - pocz. XX w. Cmentarz – Połowa XV w.
10	Nowy cmentarz żydowski	Kurów	061406_2.0009.970/3	Cmentarz - Koniec XIX w.
11	Pałac w zespole pałacowo - parkowym	Olesin	061406_2.0012.148/1	Pałac - Druga połowa XVIII w. – XX w.
12	Aleja lipowa w zespole pałacowo - parkowym	Olesin	061406_2.0012.206	Aleja dojazdowa do pałacu XVII w.
13	Park wraz z reliktowymi głazami w zespole pałacowo - parkowym	Olesin	061406_2.0012.148/1	Park dworski - XVIII w.
14	Układ wodny z groblami i ukształtowaniem terenu w zespole pałacowo – parkowym	Olesin	061406_2.0012.181	Stawy w założeniu parkowym XVIII w.
15	Cmentarz z I wojny światowej	Olesin	061406_2.0012.97	Cmentarz - 1915 r.
16	Kaplica na cmentarzu z I wojny światowej	Olesin	061406_2.0012.97	Kaplica - 1915 r.
17	Dworzec w zespole stacji kolejowej	Klementowice	061406_2.0008.1057/23	Dworzec - 1877 r.
18	Bagażownia w zespole stacji kolejowej	Klementowice	061406_2.0008.1057/23	Bagażownia - 1877 r.
19	Ładownia w zespole stacji kolejowej	Klementowice	061406_2.0008.1057/23	Ładownia - 1877 r.
20	Piwnice w zespole stacji kolejowej	Klementowice	061406_2.0008.1057/25	Piwnice - Lata 70 XIX w.

21	Dawna szkoła	Klementowice	061406_2.0008.485/4	1935 r.
22	Drewniany wiatrak – Holender	Klementowice	061406_2.0008.960/1	Młyn – nieczynny 1917 r.
23	Park po zespole parkowo - pałacowym	Klementowice	061406_2.0008.438/1, 1062, 450/1, 1063, 438/13, 438/12	Park - Początek XIX w.
24	Cmentarz przykościelny	Klementowice	061406-2.0008.692/2	Cmentarz - 1418 r.
25	Cmentarz parafialny	Klementowice	061406-2.0008.692/2	Cmentarz - Poł XIX w.
26	Stary cmentarz żydowski	Kurów	061406-2.0008.2882, 2883, 2884, 2885, 2886, 2887, 2888, 2789, 2790, 2791, 2792, 2793, 2794, 2795, 2796	Cmentarz - Druga połowa XVI w.
27	Cmentarz parafialny	Kurów	061406-2.0009.3688	Cmentarz - Poł XIX w.
28	Pomnik poświęcony więźniom zamku lubelskiego	Kurów	061406-2.0009.2858/1	Miejsce pamięci - 1965 r.
29	Kapliczka upamiętniająca bitwę z 03.03.1831 r.	Kurów	061406-2.0009.946	Kapliczka - Przed 1788 r.
30	Głaz pamiątkowy poświęcony Ignacemu Potockiemu	Kurów	061406-2.0009.2853/1	Miejsce pamięci - 1991 r.
31	Figura poświęcona ofiarom wojny 1939-1945	Kurów	061406-2.0009.2574	Miejsce pamięci – 1950 r.
32	Kapliczka słupowa	Kurów	061406-2.0009.2957	Kapliczka
33	Kapliczka słupowa	Kurów	061406-2.0009.1189/7	Kapliczka – 1916 r.

34	Kapliczka Św. Jana Nepomucena	Kurów	061406-2.0009.2448/2	Kapliczka
35	Dawna mykwa	Kurów	Ul. Warszawska 5,	dom mieszkalny Połowa XIX w.
36	Dawny magistrat	Kurów	Ul. Lubelska 35	Urząd Gminy 1912 r.
37	Dawny zajazd pocztowy	Kurów	Ul. lubelska 29	lokale usługowe
38	Dawny dom ludowy	Kłoda	Kłoda 12A	świątlica wiejska 1926 r.
39	Most łukowy		061406_2.0015.232	Most - 1905 r.
40	Dawna drogomistrzówka	Olesin	061406_2.0013.46	Obwód drogowy GDDKiA 1912 r.
41	Kapliczka Iżyckich	Olesin	061406_2.0012.148/1	Kapliczka – 1854 r.
42	Dawny młyn wodny	Olesin	Olesin 65A, 24-170 Kurów	Młyn – Początek XIX w.
43	Dawna szkoła	Płonki	Płonki 101, 24-170 Płonki	świątlica wiejska 1937 / 1938 r.
44	Kapliczka słupowa	Płonki	061406_2.0013.212	Kapliczka – XIX w.
45	Kapliczka słupowa	Płonki	061406_2.0013.233	Kapliczka – XIX w.
46	Willa	Kurów	Ul. Lubelska 25	Budynek mieszkalny Lata 20/30 XX w.

ZABYTKI NIERUCHOME ARCHEOLOGICZNE WŁĄCZONE DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

lp. (nr karty adresowej zabytku)	Nazwa zabytku	Miejscowość (obręb) wg kolejności alfabetycznej	Numer stanowiska wg AZP	Funkcja/czas powstania
1	stanowisko archeologiczne	BARŁOGI	73-78/37-4	pradziejowy ślad osadniczy
2	stanowisko archeologiczne	BARŁOGI	73-78/38-5	pradziejowy ślad osadniczy, nowożytny ślad osadniczy
3	stanowisko archeologiczne	BARŁOGI	74-78/52-1	osada pradziejowa
4	stanowisko archeologiczne	BARŁOGI	74-78/53-2	osada pradziejowa
5	stanowisko archeologiczne	BARŁOGI	74-78/54-3	pradziejowy ślad osadniczy
6	stanowisko archeologiczne	BRONISŁAWKA	73-78/1-2	pradziejowy ślad osadniczy, nowożytny ślad osadniczy
7	stanowisko archeologiczne	BRONISŁAWKA	73-78/2-3	nowożytny ślad osadniczy
8	stanowisko archeologiczne	BRONISŁAWKA	73-78/3-4	nowożytny ślad osadniczy
9	stanowisko archeologiczne	BRONISŁAWKA	73-78/4-5	osada nowożytna
10	stanowisko archeologiczne	BRZozowa Gać	74-78/11-9	ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza

Gminny program opieki nad zabytkami

11	stanowisko archeologiczne	BRZozowa Gać	74-78/12-1	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
12	stanowisko archeologiczne	BRZozowa Gać	74-78/16-3	pradziejowy ślad osadniczy, osada wczesnośredniowieczna
13	stanowisko archeologiczne	BRZozowa Gać	74-78/17-3a	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
14	stanowisko archeologiczne	BRZozowa Gać	74-78/18-4	pradziejowy ślad osadniczy
15	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/11-11	pradziejowe cmentarzysko
16	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/131-2	pradziejowy ślad osadniczy
17	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/133-1	pradziejowy ślad osadniczy
18	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/135-3	pradziejowy ślad osadniczy
19	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/136-4	osada pradziejowa
20	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/137-5	pradziejowy ślad osadniczy
21	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/138-1	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
22	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/15-15	osada pradziejowa
23	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-77/39-19	osada pradziejowa
24	stanowisko archeologiczne	BUCHAŁOWICE	75-78/5-1	pradziejowy ślad osadniczy, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
25	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/10-6	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza, nowożytny ślad osadniczy

26	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/11-7	osada nowożytna
27	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/12-8	osada nowożytna
28	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/13-9	osada nowożytna
29	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/14-10	osada nowożytna
30	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/15-11	osada nowożytna
31	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/16-12	śląd osadniczy z średniowiecza, nowożytny ślad osadniczy
32	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/17-13	osada nowożytna
33	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/18-14	osada nowożytna
34	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/19-15	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza, osada nowożytna
35	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/20-16	pradziejowy ślad osadniczy, osada nowożytna
36	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/21-17	osada nowożytna
37	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/22-18	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza, osada nowożytna
38	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/23-19	nowożytny ślad osadniczy, nowożytny ślad osadniczy
39	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/24-20	pradziejowy ślad osadniczy, nowożytny ślad osadniczy
40	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/5-1	osada wczesnośredniowieczna

Gminny program opieki nad zabytkami

41	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/6-2	nowożytny ślad osadniczy
42	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/7-3	osada nowożytna, nowożytny ślad osadniczy
43	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/8-4	osada nowożytna
44	stanowisko archeologiczne	CHOSZCZÓW	73-78/9-5	ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza, osada nowożytna
45	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-77/10-10	skarb monet nowożytnych
46	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/28-1	osada nowożytna
47	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/29-2	pradziejowy ślad osadniczy, osada nowożytna
48	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/30-3	osada nowożytna
49	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/31-4	osada nowożytna
50	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/32-5	nowożytny ślad osadniczy
51	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/33-6	nowożytny ślad osadniczy
52	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/34-7	osada nowożytna
53	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/35-8	osada nowożytna
54	stanowisko archeologiczne	DEŁBA	73-78/36-9	osada nowożytna
55	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/100-36	osada pradziejowa

56	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/10-10	pradziejowy ślad osadniczy
57	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/101-37	ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
58	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/102-38	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
59	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/103-39	pradziejowe cmentarzysko
60	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/104-40	osada pradziejowa
61	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/105-17	osada pradziejowa
62	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/106-18	osada pradziejowa
63	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/107-19	pradziejowy ślad osadniczy
64	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/108-20	osada pradziejowa
65	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/108-20b	osada pradziejowa
66	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/1-1	pradziejowy ślad osadniczy
67	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/114-41	osada pradziejowa
68	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/115-42	pradziejowy ślad osadniczy
69	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/116-43	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
70	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/117-44	pradziejowy ślad osadniczy

Gminny program opieki nad zabytkami

71	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/118-21	pradziejowy ślad osadniczy
72	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/119-22	pradziejowy ślad osadniczy
73	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/120-23	pradziejowy ślad osadniczy
74	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/12-12	osada pradziejowa
75	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/128-3	osada pradziejowa
76	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/129-24	pradziejowy ślad osadniczy
77	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/130-25	pradziejowy ślad osadniczy, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
78	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/13-13	osada pradziejowa
79	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/141-26	osada pradziejowa
80	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/14-14	osada pradziejowa
81	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/146-45	pradziejowy ślad osadniczy
82	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/147-46	osada pradziejowa
83	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/16-16	pradziejowy ślad osadniczy, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
84	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/17-17	osada pradziejowa, osada średniowieczna
85	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/18-18	pradziejowy ślad osadniczy, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza

Gminny program opieki nad zabytkami

86	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/19-19	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
87	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/20-20	pradziejowe cmentarzysko
88	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/21-21	pradziejowy ślad osadniczy, osada wczesnośredniowieczna
89	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/2-2	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
90	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/22-22	osada pradziejowa
91	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/23-23	osada wczesnośredniowieczna
92	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/24-24	osada pradziejowa
93	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/25-25	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
94	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/26-26	pradziejowy ślad osadniczy
95	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/3-3	osada pradziejowa
96	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/38-18	osada pradziejowa
97	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/4-4	pradziejowe cmentarzysko
98	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/5-5	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
99	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/59-1	osada pradziejowa
100	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/60-2	osada pradziejowa

Gminny program opieki nad zabytkami

101	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/61-3	osada wczesnośredniowieczna
102	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/63-5	osada pradziejowa
103	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/64-6	osada pradziejowa
104	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/65-7	pradziejowy ślad osadniczy
105	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/6-6	pradziejowe cmentarzysko
106	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/66-8	osada pradziejowa
107	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/67-9	osada pradziejowa, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
108	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/7-7	osada pradziejowa
109	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/81-10	osada pradziejowa
110	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/82-11	pradziejowy ślad osadniczy
111	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/85-27	ślad osadniczy z średniowiecza
112	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/86-28	pradziejowy ślad osadniczy
113	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/87-29	osada wczesnośredniowieczna
114	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/8-8	osada pradziejowa
115	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/88-30	pradziejowy ślad osadniczy

Gminny program opieki nad zabytkami

116	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/89-12	osada pradziejowa
117	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/90-13	pradziejowe cmentarzysko
118	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/91-14	pradziejowy ślad osadniczy
119	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/92-15	pradziejowe cmentarzysko
120	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/93-16	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
121	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/94-1	osada pradziejowa, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
122	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/95-31	osada wczesnośredniowieczna
123	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/96-32	osada pradziejowa
124	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/97-33	osada pradziejowa
125	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/98-34	osada średniowieczna
126	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/9-9	pradziejowe cmentarzysko, osada pradziejowa
127	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	75-77/99-35	osada pradziejowa
128	stanowisko archeologiczne	KLEMENTOWICE	76-77/196-12	pradziejowy ślad osadniczy
129	stanowisko archeologiczne	KŁODA	74-78/39-4	pradziejowy ślad osadniczy
130	stanowisko archeologiczne	KŁODA	74-78/40-5	pradziejowy ślad osadniczy

131	stanowisko archeologiczne	KŁODA	74-78/41-6	pradziejowy ślad osadniczy
132	stanowisko archeologiczne	KŁODA	74-78/42-1	śląd osadniczy z średniowiecza
133	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/10-20	osada pradziejowa
134	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/11-21	osada wczesnośredniowieczna
135	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/12-22	osada wczesnośredniowieczna
136	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/13-23	osada wczesnośredniowieczna
137	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/14-24	pradziejowy ślad osadniczy, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
138	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/15-25	osada wczesnośredniowieczna, osada pradziejowa, osada średniowieczna
139	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/16-26	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
140	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/17-27	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
141	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-77/9-7	osada pradziejowa
142	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/10-8	pradziejowy ślad osadniczy
143	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/1-1	pradziejowy ślad osadniczy
144	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/19-10	osada wczesnośredniowieczna
145	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/20-11	pradziejowy ślad osadniczy, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza

Gminny program opieki nad zabytkami

146	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/21-12	pradziejowy ślad osadniczy
147	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/22-13	pradziejowy ślad osadniczy
148	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/23-14	śląd osadniczy z średniowiecza
149	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/24-15	nowożytny ślad osadniczy
150	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/25-16	osada średniowieczna
151	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/26-17	śląd osadniczy z średniowiecza
152	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/27-1	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna, osada nowożytna
153	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/30-7	śląd osadniczy z średniowiecza
154	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/31-18	pradziejowy ślad osadniczy
155	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/37-2	pradziejowe cmentarzysko, osada pradziejowa, osada średniowieczna, osada nowożytna
156	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/5-3	osada pradziejowa, ślad osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
157	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/60-28	osada nowożytna
158	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/65-29	nowożytny ślad osadniczy
159	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/68-30	dawna osada historyczna
160	stanowisko archeologiczne	KURÓW	74-78/9-7	pradziejowy ślad osadniczy

161	stanowisko archeologiczne	KURÓW	75-77/83-1	pradziejowy ślad osadniczy
162	stanowisko archeologiczne	KURÓW	75-77/84-2	osada pradziejowa
163	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/39-1	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza, nowożytny ślad osadniczy
164	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/42-1	osada nowożytna
165	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/43-2	pradziejowy ślad osadniczy, osada nowożytna
166	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/44-3	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza, ślad osadniczy z średniowiecza,
167	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/45-4	pradziejowy ślad osadniczy, nowożytny ślad osadniczy
168	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/46-5	osada nowożytna
169	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/47-6	osada nowożytna
170	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/48-7	osada nowożytna
171	stanowisko archeologiczne	ŁĄKOĆ	73-78/49-8	pradziejowy ślad osadniczy
172	stanowisko archeologiczne	MARIANKA	73-78/25-1	osada nowożytna
173	stanowisko archeologiczne	MARIANKA	73-78/26-2	osada nowożytna
174	stanowisko archeologiczne	MARIANKA	73-78/27-3	nowożytny ślad osadniczy, osada nowożytna
175	stanowisko archeologiczne	OLESIN	74-78/4-2	osada pradziejowa, osada średniowieczna. snn

176	stanowisko archeologiczne	PŁONKI	74-78/3-2	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza, nowożytny śląd osadniczy
177	stanowisko archeologiczne	PŁONKI	75-77/132-3	osada pradziejowa
178	stanowisko archeologiczne	PŁONKI	75-78/11-2	pradziejowy śląd osadniczy
179	stanowisko archeologiczne	PŁONKI	75-78/17-3	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
180	stanowisko archeologiczne	PŁONKI	75-78/19-4	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
181	stanowisko archeologiczne	PŁONKI	75-78/2-1	osada pradziejowa
182	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-77/41-2	osada pradziejowa
183	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/13-1	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
184	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/14-1a	pradziejowy śląd osadniczy, osada wczesnośredniowieczna
185	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/15-2	pradziejowy śląd osadniczy
186	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/28-5	śląd osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza
187	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/36-1	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna, osada nowożytna
188	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/38-3	pradziejowy śląd osadniczy
189	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/66-8	pradziejowy śląd osadniczy
190	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/68-9	osada pradziejowa, osada średniowieczna

Gminny program opieki nad zabytkami

191	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/69-10	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
192	stanowisko archeologiczne	SZUMÓW	74-78/70-11	osada pradziejowa, osada wczesnośredniowieczna
193	stanowisko archeologiczne	WÓŁKA NOWODWORSKA	74-77/36-6	pradziejowy ślad osadniczy
194	stanowisko archeologiczne	WÓŁKA NOWODWORSKA	74-77/40-1	osada pradziejowa
195	stanowisko archeologiczne	WÓŁKA NOWODWORSKA	74-78/32-1	pradziejowy ślad osadniczy
196	stanowisko archeologiczne	WÓŁKA NOWODWORSKA	74-78/34-3	pradziejowy ślad osadniczy
197	stanowisko archeologiczne	WÓŁKA NOWODWORSKA	74-78/35-4	pradziejowy ślad osadniczy
198	stanowisko archeologiczne	WÓŁKA NOWODWORSKA	74-78/67-5	pradziejowy ślad osadniczy
199	stanowisko archeologiczne	ZASTAWIE	73-78/40-2	osada nowożytna
200	stanowisko archeologiczne	ZASTAWIE	73-78/41-3	osada nowożytna
201	stanowisko archeologiczne	ZASTAWIE	74-78/43-2	osada wczesnośredniowieczna, osada nowożytna

9. Zabytki ruchome

Zalicza się do nich podlegające ochronie i opiece dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego sztuki użytkowej oraz przedmioty posiadające wysoką wartość historyczną i naukową, będące świadectwem poziomu kultury materialnej np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i order, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami, wystrój architektoniczny, mała architektura /rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny – rzeźby ogrodowe, fontanny, pomniki, przydrożne kapliczki, nagrobki/.

Decyzją z dnia 24 stycznia 1969 r. znak: KL V-7 /132/69 Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – zespół kościelny w Kurowie – kościół parafialny wraz z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica, murem z bramkami i drzewostanem w obrębie cmentarza kościelnego jako przykład późnorenansowego kościoła trzynawowego, który w trakcie XVII-wiecznej rozbudowy zyskał bogato rozczłonkowany trójkątny szczyt, będący głównym elementem dekoracyjnym skromnej architektury zewnętrznej, został wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A/409.

W zespole kościelnym w Kurowie ochroną konserwatorską objętych jest 136 obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych pod Nr B/251/ dnia 27 maja 2005 r./ w tym:

- obrazy: Wniebowzięcia NMP, Św. Michała Archanioła, Św. Jana Nepomucena, Św. Rodziny, Św. Tekli /autorstwa Fryderyka Baumana 1765-1845/, Św. Piotra Apostoła, Św. Franciszka z Asyżu, NMP Ostrobramskiej, Wskrzeszenia Piotrawina za wstawiennictwem Św. Stanisława Biskupa i Męczennika, ks. Grzegorza Piramowicza, Ignacego Potockiego, Modlitwa Mnichów,
- Drewniany krzyż z wizerunkiem Pana Jezusa,
- Dziesięciogłosowe organy,
- Nagrobek Stanisława Zbąskiego /1540-1585/,
- Misa chrzcielna z I poł. XIX w.,
- Figurka Najświętszego Serca Pana Jezusa,
- Figurka Św. Franciszka z Asyżu.

Gminny program opieki nad zabytkami

Natomiast w zespole kościelnym w Klementowicach ochroną konserwatorską objęto 44 obiekty wpisane do rejestru zabytków ruchomych pod Nr B/219 /dnia 27 kwietnia 2005 r./ w tym:

- Chrzcielnica,
- Obrazy: NMP, Św. Małgorzaty, NMP Różańcowej, NMP Anielskiej,
- ambona,
- organy ośmiogłosowe.

10. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki.

Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Obejmuje ono tradycje i przekazy ustne, zwyczaje, obyczaje, obchody świąteczne, religijne, okolicznościowe, środowiskowe, narodowe, wydarzenia rodzinne, kulinaria oraz umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem /garbarstwo, futrzarstwo, kuśnierstwo, szewstwo/, nazewnictwo związane z lokalną historią i tradycją.

Z uwagi na jego ulotność zachodzi konieczność jego dokumentowania w celu zachowania i kultywowania jego elementów.

11. Miejsca pamięci narodowej

11.1 Miejsca pamięci narodowej związane z pochówkiem osób

- Tablice nagrobkowe na elewacji zewnętrznej kościoła w Kurowie poświęcone ks. G. Piramowiczowi oraz jego matce Annie;
- Tablica nagrobkowa na elewacji zewnętrznej kościoła w Kurowie poświęcona pamięci chorążego z Powstania Kościuszkowskiego Stanisława Boleszczyc Jankowskiego;

- Figura murowana sprzed 1788 r., przy której pochowano 14 ułanów poległych podczas bitwy z wojskami rosyjskimi w dniu 3 marca 1831 r. */Powstanie Listopadowe/* położona w Kurowie przy ul. Lubelskiej;
- Mogiła powstańca z 1863 r. – Jana Zdzitowieckiego położona na cmentarzu parafialnym w Kurowie;
- Pomnik na mogile Antoniego Dybalskiego, poległego w 1918 r., usytuowany na cmentarzu w Kurowie;
- Pomnik na mogile osób częściowo nieznanych, które zginęły podczas bombardowania Kurowa w 1939 r., położony na cmentarzu parafialnym w Kurowie;
- Pomnik na mogile 4 żołnierzy Wojska Polskiego poległych podczas bombardowania Kurowa w 1939 r., położony na cmentarzu parafialnym w Kurowie */Kaprala podchor. 27 Pułku Kawalerii Emila Brudno, ułana 27 Pułku Kawalerii Michała Kipiec, ułana 27 Pułku Kawalerii Mariana Rozbilickiego i ułana 27 Pułku Kawalerii Waleriana Woronkowicza/*;
- Pomnik na mogile żołnierza Wojska Polskiego, który zmarł na skutek ran odniesionych podczas bombardowania Kurowa w 1939 r. */podchor. Józefa Barana z 27 Pułku Kawalerii/* położony na cmentarzu parafialnym w Kurowie.
- Pomnik na mogile Bolesława Kozaka ps. Kawka Komendanta Gminnego BCh w Kurowie zamordowanego przez Niemców 18.03.1943 r. w Bronisławie, położony na cmentarzu parafialnym w Kurowie.
- Pomnik na mogile zbiorowej żołnierzy GL i AL poległych w 31.03.1944 r. w Grabinie gm. Garbów, położony na cmentarzu parafialnym w Kurowie;
- Pomnik na mogile zbiorowej żołnierzy AK zamordowanych dnia 4 maja 1944 r. przez oddział AL w Owczarni gm. Józefów położony na cmentarzu parafialnym w Kurowie */Józefa Zuchniarza ps. „Sęp”, Mariana Mazurkiewicza ps. „Świda” i Romana Piechowicza ps. „Sprytny”/*;
- Pomniki na mogiłach żołnierzy AK – Ignacego Mazurkiewicza, Tadeusza Wierzbickiego, Mariana Burdzickiego, Michała Stępniewskiego, Gustawa Chmurzyńskiego i Edmunda Kotyzy pomordowanych przez niemieckich i rodzimych oprawców, położone na cmentarzu parafialnym w Kurowie.
- Pomnik na mogile żołnierzy AK – WIN por. Mieczysława Mazurkiewicz ps. „Nicpoń” z Kurowa, Henryka Piotra Arenta ps. „Kostek” z Kurowa, Mariana Wajsa ps. „Bej”

z Puław, por. Michała Dudzińca ps. „Mito” pomordowanych 15 II 1946 r. w Buchałowicach przez oddziały UB i KBW, położony na cmentarzu parafialnym w Kurowie;

- Mogiła 3 żołnierzy AK-WIN z Oddziału „SZATANA” Kazimierza Woźniaka: Bronisław Banucha ps. „Bronek” z Trzcinka gm. Michów, Jan Kozak z Płonek gm. Kurów, Józef Pacek z Rudna gm. Michów zamordowanych 10 sierpnia 1946 roku w Kozim Borze przez oddział UB – KBW, położona na cmentarzu parafialnym w Kurowie;
- Cmentarz położony w Olesinie z I wojny światowej żołnierzy austriackich, niemieckich i rosyjskich (z 1915 r.);
- Pomnik na mogile Henryka Zetnika i Leopolda Jarosika legionistów J. Piłsudskiego z I wojny światowej na skraju lasu k. Klementowic od strony Pożoga;
- Pomnik na mogile kapitana artylerii Wojsk Polskich /1789-1855/ na cmentarzu w Klementowicach;
- Pomnik na mogile żołnierza AK Franciszka Walaska ps. „Zawiślak” na cmentarzu w Klementowicach.

11.2 Miejsca pamięci narodowej nie związane z pochówkiem osób

- Obelisk z kamienia z ziemią katyńską oraz płaskorzeźba Matki Bożej Katyńskiej upamiętniająca poległych i pomordowanych w Rosji. Usytuowana w zespole kościelnym w Kurowie;
- Obelisk z kamienia z płaskorzeźbą ks. Jerzego Popiełuszki – zespół kościelny w Kurowie;
- Obelisk z kamienia upamiętniający płk. Stefana Rodaka ps. „Rola” i ppłk. Zygmunta Kozaka ps. „Walter” – żołnierzy BCh. Usytuowany w zespole kościelnym w Kurowie;
- Upamiętnienia na kamieniach oraz Dęby Pamięci por. Władysława Kołodzieja, por. Józefa Grada i por. Józefa Jaźwierskiego przy zespole kościelnym w Kurowie żołnierzy Wojska Polskiego – jeńców pomordowanych przez funkcjonariuszy NKWD Rosji Sowieckiej w Katyniu i Starobielsku;
- Pomnik – głaz pamiątkowy ku czci Ignacego Potockiego – współtwórcy Konstytucji 3 Maja 1791 r. ufundowany w 1991 r., położony na skwerze w Kurowie;

- Tablica poświęcona pamięci Powstańców Powstania Styczniowego 1863 r. na figurze z 1916 r. na Nowym Rynku w Kurowie ufundowana w 1998 r.;
- Tablica na zewnętrznej elewacji kościoła w Kurowie poświęcona pamięci poległych żołnierzy w walce o niepodległość oraz wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1918-1920 r., ufundowana w 1930 r.;
- Pomnik 10 więźniów Zamku Lubelskiego żołnierzy AK i BCh powieszonych na Starym Rynku w Kurowie 6 marca 1944 r. przez hitlerowskiego okupanta, ufundowany w 1964 r.;
- Pomnik 33 więźniów Zamku Lubelskiego rozstrzelanych 6 marca 1944 r. przez hitlerowskiego okupanta w Kurowie na skarpie przy ul. Puławskiej ufundowany w 1990 r.;
- Pomnik pamięci poległych w walce z hitlerowskim okupantem mieszkańców Łąkoci w latach 1939-44 usytuowany w Łąkoci, modernizowany w 2006 r. i 2016 r.
- Pomnik mieszkańców i partyzantów BCh poległych w obronie wsi Barłogi przed pacyfikacją przez wojska hitlerowskie dn. 9 lipca 1943 r. i 14 czerwca 1944 r. w Barłogach zmodernizowany w 2006 r.
- Upamiętnienie żołnierza BCh Juliana Chabrosa ps. „Sęk” tablica na elewacji Domu Ludowego w Buchałowicach;
- Pomnik poświęcony pamięci powieszonych i rozstrzelanych dn. 6.03.1944 r. w Kurowie usytuowany w Lesie Kurowskim celem upamiętnienia ich czasowego pochówku. Obecnie prawdopodobnie spoczywa tam jedna ofiara;
- Upamiętnienie żołnierza BCh Tadeusza Jeżyny ps. „Oksza”, „Pirat” – tablica na elewacji budynku Zespołu Szkół Agrobiznesu.
- Obelisk z kamienia upamiętniający ofiary katastrofy lotniczej pod Smoleńskiem 10 kwietnia 2010 r. usytuowany przy zespole kościelnym w Kurowie.

12. Muzeum ks. Grzegorza Piramowicza

Na terenie Gminy Kurów funkcjonuje placówka muzealna. Jest ona usytuowana w jednej z sal budynku dawnej szkoły ks. Grzegorza Piramowicza. Ta klasycystyczna budowla wzniesiona została w 1783 r. dzięki hojności jego przyjaciela i miejscowego dziedzica Ignacego Potockiego z przeznaczeniem na potrzeby szkoły parafialnej. Wówczas

ks. Grzegorz Piramowicz, będący proboszczem kurowskim, uruchomił tam funkcjonowanie szkoły elementarnej przy parafii w Kurowie. Z upływem lat coraz większe znaczenie miała w tej szkole nauka rzemiosła. Natomiast w 1837 r. utworzono przy niej szkołę rzemieślniczo-niedzielną z przeznaczeniem dla uczniów rzemiosła tzw. *terminatorów*.

Ks. Grzegorz Piramowicz /1735-1801/ był z pochodzenia Ormianinem urodzonym we Lwowie, jezuitą, pedagogiem, działaczem oświatowym i politycznym, współtwórcą Konstytucji 3 Maja 1791 r., pisarzem, sekretarzem Komisji Edukacji Narodowej /*pierwszego na świecie nowożytnego ministerstwa oświaty*/ i współtwórcą jej ustaw, sekretarzem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, autorem podręczników dla uczniów i opracowań metodycznych dla nauczycieli oraz pomysłodawcą nowatorskich na ówczesne czasy metod nauczania.

Zgodnie z tradycją tego miejsca w muzeum znajdują się eksponaty poświęcone fundatorowi budynku Ignacemu Potockiemu, założycielowi szkoły ks. Grzegorzowi Piramowiczowi oraz tradycyjnym wielowiekowym rzemiosłom kurowskim: garbarstwu, szewstwu i kuśnierstwu. Eksponaty te są użyczane przez mieszkańców gminy, których pradziadkowie, dziadkowie w tradycyjny sposób wyprawiali w Kurowie skóry, pracując nad obróbką mechaniczną skór owczych i futerkowych przy pomocy tradycyjnych narzędzi ręcznych, bądź wykonując buty również ręcznym sposobem przy pomocy prostych narzędzi. Są to pamiątki rodzinne w postaci zdjęć, dokumentów cechowych, dyplomów bądź legitymacji. Najstarszy z posiadanych dokumentów to „Księga Powinności”, pochodząca z 1797 roku. Obecnie znajduje się tam 75 różnego rodzaju eksponatów.

Muzeum stanowiąc ważny element ich ochrony pełni również istotną rolę w zakresie działań popularyzatorskich i edukacyjnych. Prezentuje ono nasze dziedzictwo kulturowe o znaczeniu lokalnym dotyczącym naszej wielowiekowej tradycyjnej wytwórczości rzemieślniczej jakimi były i są wyroby ze skóry /*obuwie, kozuchy i inne wyroby ze skór licowych, futerkowych i owczych*/. Prezentuje nie tylko wybitne osoby związane z tym miejscem, ale i dawną oraz współczesną kulturę materialną wytwarzanych tu produktów lokalnych ale również służy budowaniu lokalnej tożsamości i identyfikacji. Istotne jest zatem ustalenie miejsca nie tylko dla gromadzenia i eksponowania pamiątek związanych z lokalną tradycją ale także realizowania rozmaitych projektów służących miejscowej edukacji.

III. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT jest skrótem angielskich słów **Strengths** /mocne strony/, **Weaknesses** /słabe strony/, **Opportunities** /szanse w otoczeniu/, **Threats** /zagrożenia w otoczeniu/.

Stanowi ona efektywną metodę identyfikacji słabych i silnych stron dziedzictwa kulturowego gminy oraz badania szans i zagrożeń jakie przed nim stoją.

Jest syntezą szczegółowej analizy obecnego stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz określonego w celu strategicznym /*priorytecie programowym*/ kierunku działania.

1. Mocne strony:

- występowanie na terenie gminy cennych, unikalnych obiektów o znacznych wartościach architektonicznych, historycznych i artystycznych oraz o cennych walorach krajobrazowych,
- interesujący układ urbanistyczny Kurowa II poł. XV w. o zachowanym historycznym rozplanowaniu,
- cenne wartości zabytkowych obiektów architektury sakralnej /*zespoły kościelne*

w Kurowie i Klementowicach/

- występowanie zabytków będących świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości,
- wartościowy zespół ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych,
- określenie w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w planach zagospodarowania przestrzennego gminy zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej */ustawa o planowaniu przestrzennym – art. 10 ust. 4 i art. 15 ust. 4/*,
- korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i atrakcyjne tereny krajobrazowe,
- zachowane poczucie tożsamości kulturowej lokalnej społeczności,
- położenie na pograniczu dwóch krain fizjograficznych nizinnej i wyżynnej powodujące występowanie zróżnicowanego, ciekawego krajobrazu naturalnego,
- występowanie obszarów o intensywnej malowniczej rzeźbie lessowej wpływającej na atrakcyjność turystyczną regionu,
- kompleksy leśne, w których występują obszary chronionego krajobrazu i użytki ekologiczne,
- zróżnicowany i bogaty krajobraz kulturowy,
- różnorodność biologiczna,
- kilkudziesięcioletnia tradycja działalności zespołów muzyczno-artystycznych */chór – ponad 100 lat, orkiestra dęta – ponad 100 lat, zespół tańca ludowego, zespół śpiewaczy w Kurowie, Klementowicach i Bronisławce/* oraz stowarzyszeń */OSP Kurów – 105 lat, OSP Klementowice – 90 lat, OSP Kłoda – 80 lat, OSP Płonki – 70 lat, OSP Kol. Klementowice – 60 lat, Garbarnia Kurów – 64 lata/* promujących gminę na zewnątrz,
- działalność lokalnych organizacji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego */Kurowskie Towarzystwo Regionalne/*.

2. Szanse:

- czynniki pozytywnego oddziaływania na środowisko kulturowe,
- rewaloryzacja obiektów zabytkowych,
- zasób obiektów zabytkowych składających się na tożsamość krajobrazu kulturowego,
- atrakcyjnie ukształtowany krajobraz kulturowy gminy,
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki wynikające z dużej bazy noclegowej w tym gospodarstw agroturystycznych,
- wzrost zainteresowania turystyką kulturową,
- wykorzystanie walorów krajobrazu kulturowego gminy do rozwoju różnych form turystyki,
- bezpośrednia bliskość atrakcyjnego trójkąta turystycznego: Nałęczów – Kazimierz Dolny – Puławy,
- uwzględnienie problematyki ochrony środowiska kulturowego w strategii rozwoju gminy, programach ochrony środowiska gminy i planach rozwoju poszczególnych miejscowości gminy,
- uwzględnienie zagadnień ochrony środowiska kulturowego w studium i planach zagospodarowania przestrzennego gminy,
- rozwój świadomości ekologicznej i kulturowej wśród mieszkańców gminy */ścieżki edukacyjno-kulturowe, informacja o zabytkach/*,
- rozwijanie świadomości znaczenia środowiska kulturowego dla rozwoju gminy,
- możliwość finansowania remontów obiektów zabytkowych ze środków pochodzących z różnych źródeł zewnętrznych,
- możliwość finansowania prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych ze środków gminnych,
- punkt informacji turystycznej,
- poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzenie nowoczesnych systemów informacji turystycznej.

3. Słabe strony:

- przekształcenia w obrębie układu urbanistycznego Kurowa II poł. XV w. powstałe między innymi w wyniku modernizacji szlaków komunikacyjnych i infrastruktury okołodrogowej oraz wprowadzenie nowej zabudowy nie uwzględniającej zasady

zharmonizowania nowych inwestycji z dziedzictwem kulturowym,

- niedostateczna ochrona zabytkowych zespołów pałacowo-parkowego w Olesinie i parkowego w Klementowicach oraz wartościowych obszarów krajobrazu kulturowego ze względu na brak dla nich planów rewaloryzacji i rewitalizacji,
- słaby stan zachowania zespołu pałacowo-parkowego w Olesinie,
- tendencja do wypierania budownictwa drewnianego przez zabudowę współczesną,
- brak skutecznych sposobów egzekwowania właściwej ochrony i konserwacji zabytkowych obiektów od ich właścicieli,
- brak wystarczających nakładów na ochronę zabytków,
- słabe powiązanie edukacji szkolnej z edukacją kulturową,
- nie uchwalenie dotychczas ustawy repriwatyzacyjnej dotyczącej zasad odszkodowań i zwrotu nieruchomości znacjonalizowanych Dekretem PKWN z dnia 6.09.1944 r. o reformie rolnej */zespół pałacowo-parkowy w Olesinie/*,
- dominacja turystyki jednodniowej i weekendowej,
- niewystarczająca promocja walorów kulturowych,
- niedostateczne wykorzystanie potencjału wynikającego z bogatego dziedzictwa kulturowego i historycznego oraz atrakcyjnych warunków przyrodniczo-krajobrazowych,
- niedostateczna promocja gminy Kurów,
- niedostateczna infrastruktura turystyczna.

4. Zagrożenia

- czynniki negatywnego oddziaływania na środowisko kulturowe,
- niedostateczne środki finansowe indywidualnych i publicznych właścicieli zabytków nieruchomych na działania w zakresie ich ochrony i opieki nad nimi,
- mała ilość środków finansowych pochodzących z budżetu UE na renowację zabytków nieruchomych,
- niski poziom świadomości społecznej w przedmiocie znaczenia środowiska kulturowego dla rozwoju gminy,
- zbyt wolne tempo rewaloryzacji obszarów środowiska kulturowego gminy,
- konieczność znacznych nakładów finansowych na rewaloryzację obiektów zabytkowych,

- brak potencjalnych inwestorów na zagospodarowanie w formie dzierżawy zespołu pałacowo-parkowego w Olesinie,
- bardzo wysokie koszty rewitalizacji obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego,
- duża konkurencja o środki zewnętrzne.

IV. ZAŁOŻENIA PROGRAMU

1. Cel generalny programu

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy stanu istniejącego dziedzictwa kulturowego gminy Kurów oraz w oparciu o analizę mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń, a także mając świadomość niedostatecznego wykorzystania potencjału posiadanych jego zasobów, wyznaczono **Cel Generalny Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kurów: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy jako element trwałego i zrównoważonego jej rozwoju.**

2. Cele strategiczne /priorytety programu/, kierunki działań i zadania

Cel generalny programu będzie realizowany przez wyznaczone **dwa cele strategiczne /priorytety programu/**, dla których opracowano **kierunki działań /realizują cele strategiczne/** i wyznaczono **zadania**.

- **Cel strategiczny Priorytet I:** *Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy jako element trwałego i zrównoważonego rozwoju gminy.*
- **Cel strategiczny Priorytet II:** *Zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy jako element trwałego i zrównoważonego jej rozwoju.*

2.1 Cel strategiczny priorytet I programu

Rozwój społeczny i aktywizacja gospodarcza gminy wymagają podejmowania działań umożliwiających umacnianie walorów dziedzictwa kulturowego niematerialnego

Gminny program opieki nad zabytkami

i materialnego. Umożliwi to zachowanie najcenniejszych jego wartości. Cel ten będzie osiągnięty poprzez wdrażanie działań służących jego ochronie, które muszą również funkcjonować w świadomości mieszkańców gminy. Miara realizacji tego celu staną się wskaźniki wzrostu atrakcyjności gminy wśród jej mieszkańców i odwiedzających.

Cel strategiczny priorytet I: *Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy jako element trwałego i zrównoważonego rozwoju gminy.*

Będzie on możliwy do spełnienia przez następujące **kierunki działań**:

- zapewnienie warunków organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- zapewnienie warunków prawnych umożliwiających trwałe zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- promowanie dziedzictwa kulturowego gminy.

Kierunek działania: „Zapewnienie warunków organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków” będzie realizowany przez następujące **zadania**:

- prowadzenie monitoringu stanu zachowania i przeznaczenia zabytków stanowiących własność gminy wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnej ewidencji zabytków celem ochrony przed zagrożeniami,
- monitoring i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy poprzez wprowadzanie do niej nowych obiektów będących elementami dziedzictwa kulturowego gminy oraz wykreślanie z ewidencji obiektów nieistniejących bądź generalnie przebudowanych,
- stopniowe rozszerzanie zakresu funkcjonowania muzeum ks. G. Piramowicza związanego z gromadzeniem i eksponowaniem pamiątek związanych z lokalną tradycją i historią oraz realizowanie projektów służących edukacji związanej z propagowaniem dziedzictwa gminy,
- stała opieka nad miejscami pamięci narodowej związanej jak i nie związanej z pochówkiem osób,
- prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkach, zespołach zieleni i obiektach pamięci narodowej,

- informacja o obiektach zabytkowych gminy za pomocą środków przekazu /"Zeszyty Kurowskie", kwartalnik „O nas...”, Internet, wydawnictwa gminne/.

Kierunek działania: „Zapewnienie warunków prawnych umożliwiających trwałe zachowanie dziedzictwa kulturowego” będzie realizowany przez następujące **zadania**:

- umieszczanie w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy zapisów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego,
- umieszczenie w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy zapisów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego,
- umieszczanie w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego Kurów – Centrum zapisów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania: „Promowanie dziedzictwa kulturowego gminy” będzie realizowany przez następujące **zadania**:

- promowanie dziedzictwa niematerialnego gminy,
- opracowanie i organizacja tras i ścieżek edukacyjnych z wykorzystaniem obiektów dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego i opracowania dotyczącego dziedzictwa kulturowego gminy,
- oznakowanie obiektów zabytkowych,
- zintensyfikowanie wykorzystywania przestrzeni Starego Rynku w Kurowie – centrum układu urbanistycznego miasta jako miejsca do nadania mu istotnych funkcji społeczno-ekonomicznych,
- wspieranie działalności wydawniczej dotyczącej dziedzictwa kulturowego gminy,
- wspieranie projektów edukacyjnych dotyczących upowszechniania dziedzictwa kulturowego gminy,
- opracowanie mapy zabytków gminy,
- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwych źródłach finansowania prac renowacyjnych przy zabytkach,
- udostępnienie informacji o zabytkach gminy na jej stronie internetowej.

2.2 Cel strategiczny priorytet II programu

Gmina posiada cenne zasoby dziedzictwa kulturowego będące własnością gminy jak również innych podmiotów. Obejmuje ono obiekty zabytkowe jak i przestrzeń publiczną. Mogą one być elementem trwałego i zrównoważonego rozwoju gminy. Wymagają jednak pilnej potrzeby rewaloryzacji. Aby to zrealizować potrzeba znacznych nakładów finansowych.

Cel strategiczny priorytet II: *Zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy jako element trwałego i zrównoważonego jej rozwoju* będzie możliwy do spełnienia poprzez następujące **kierunki działań:**

- rewaloryzacja obiektów dziedzictwa kulturowego gminy stanowiących jej własność bądź przekazanych w użyczenie,
- zwiększanie wpływu dziedzictwa kulturowego gminy na jej rozwój gospodarczy.

Kierunek działania: „**Rewaloryzacja obiektów dziedzictwa kulturowego gminy stanowiących jej własność bądź innych podmiotów**” będzie realizowana przez następujące **zadania:**

- podejmowanie starań o pozyskanie dotacji zewnętrznych na renowację obiektów zabytkowych gminy,
- rewaloryzacja krypty ks. Grzegorza Piramowicza usytuowanej w podziemiach kościoła parafialnego w Kurowie wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/409,
- rewaloryzacja figury sprzed 1788 r. usytuowanej w Kurowie przy ul. Lubelskiej, przy której pogrzebanych jest 14 ułanów poległych w bitwie dnia 3 III 1831 r. z wojskami rosyjskimi,
- rewaloryzacja cmentarza żydowskiego – kirkutu w Kurowie przy ul. Blich wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/1030 poprzez jego wygrodzenie i oznaczenie ,
- dokonanie upamiętnienia Żydów kurowskich deportowanych w 1942 r. do obozu zagłady przez niemieckiego okupanta,
- dokonanie upamiętnienia mieszkańców gminy Kurów ratujących Żydów przed

zagładą,

- rewaloryzacja cmentarza wojennego z I wojny światowej i umiejscowionej na nim kaplicy w Olesinie, na którym pochowani są żołnierze austriaccy, niemieccy i rosyjscy polegli podczas walk w dniach 1-3 sierpnia 1915 r., wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod Nr A/1013.

Kierunek działania: „Zwiększanie wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój gospodarczy gminy” będzie realizowany przez następujące **działania**:

- tworzenie i promocja produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe,
- wydanie folderu turystycznego na temat dziedzictwa kulturowego gminy,
- organizacja cyklicznych imprez promujących dziedzictwo kulturowe, lokalne tradycje oraz atrakcje środowiska naturalnego,
- zorganizowanie wystawy – „Prehistoria na terenie gminy Kurów”.

V. REALIZACJA I FINANSOWANIE PROGRAMU

1. Monitoring i ewaluacja programu

Monitoring to kluczowy element wdrażania programu. Opiera się na systematycznym jakościowym i ilościowym zbieraniu danych dotyczących jego realizacji oraz porównywaniu osiąganych wskaźników z zakładanymi. Dane z monitoringu służą do oceny skuteczności i efektywności realizowanych zadań. Istotą systemu monitoringu programu jest określenie czy i w jakim stopniu realizowane są zadania, a przez nie osiągnęte cele strategiczne. Na podstawie analiz stanu obecnego i zakładanego w programie formułowane są ewentualne wnioski dotyczące zmian w celach operacyjnych i strategicznych niniejszego dokumentu.

Podstawowymi elementami systemu monitoringu są:

- instytucje zaangażowane w proces monitoringu programu,
- system sprawozdawczości oraz wskaźników i różnego rodzaju analizy na podstawie, których będzie monitorowany program.

Za monitorowanie programu odpowiedzialny jest Wójt Gminy Kurów, który ma do dyspozycji swój organ pomocniczy Urząd Gminy Kurów.

Gminny program opieki nad zabytkami

Będzie miał on za zadanie dokonywanie **bieżącego monitoringu operacyjnego**, stopnia wdrażania programu, a w szczególności realizacji zadań. Podstawą tego monitoringu będzie system sprawozdawczości, zestaw wskaźników oraz różnego rodzaju analizy osiągnięcia wskaźników monitoringowych, źródeł statystycznych. Informacje o postępach realizacji programu będą przekazywane do publicznej wiadomości z końcem każdego roku na zebraniach z mieszkańcami i na sesjach Rady Gminy Kurów. Monitoring operacyjny może stać się podstawą aktualizacji dokumentu jeżeli w wyniku uzyskanych danych uwidoczni się potrzeba uzupełnienia lub aktualizacji zapisów, które będą istotne z punktu widzenia celu generalnego.

Natomiast **monitoring strategiczny** /w odróżnieniu od operacyjnego/ jest oceną realizacji programu odnośnie jego dopasowania do bieżących, średniookresowych i długookresowych potrzeb mieszkańców gminy oraz w tym kontekście stopnia wypełnienia celów strategicznych w niej zawartych służących realizacji celu generalnego. Monitoring strategiczny będzie realizowany w cyklach dłuższych.

Zakres wielu ustaleń programu wykracza poza kompetencje gminy. Dlatego partnerami w jego realizacji będzie Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Lublinie oraz jego organ pomocniczy – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Lublinie – oddział terenowy – Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie, organizacje pozarządowe oraz właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych.

Sformułowane cele strategiczne programu wymagają podjęcia szeregu działań, które winny stać się priorytetami na bliższą i dalszą przyszłość. Zapoczątkuje to wieloletni proces, dzięki któremu zabytki będą otaczane coraz lepszą opieką. Proces ten powinien podlegać systematycznej weryfikacji celem dostosowania do aktualnych potrzeb i możliwości finansowych gminy. Pozytywne podejście do spraw związanych z opieką nad zabytkami i wykazywana troska o zachowanie dziedzictwa kulturowego w należyтым stanie daje wszelkie podstawy do efektywnego i sprawnego realizowania programu opieki nad zabytkami przy pomocy wytyczonych celów strategicznych /programów priorytetowych/, kierunków działań i realizowanych w ich wyniku konkretnych zadań.

Monitoring strategiczny w dobie dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych może stać się podstawą aktualizacji tego dokumentu ponieważ zmiany zachodzące w okresach kilkuletnich mogą być na tyle istotne, że konieczne będzie uaktualnienie jego zapisów.

Aby monitorowanie stało się skutecznym narzędziem w procesie wdrażania programu musi się charakteryzować wiarygodnością informacji opierającej się na niepodważalnych danych oraz aktualnością informacji, które będą zbierane, przekazywane i oceniane w sposób ciągły umożliwiając podjęcie na czas działań korygujących.

Systematycznie przeprowadzany monitoring realizacji zadań i osiągniętych przez nie celów strategicznych może być podstawą ewaluacji zapisów programu. **Ewaluacja** to systematyczna ocena tego dokumentu z punktu widzenia przyjętych kryteriów w celu jego ewentualnej aktualizacji. W konsekwencji może ona prowadzić do zmian w jego zapisach. Ważną kwestią, która wywiera wpływ na każdą ewaluację jest wybór kryteriów. Stanowią one pewien rodzaj standardów, według których dokonuje się oceny dokumentu. Powinny być one sformułowane jasno i precyzyjnie. Najczęściej stosowane kryteria ewaluacji:

- efektywność */ocenia poziom ekonomiczności dokumentu/*,
- skuteczność */ocenia w jakim stopniu cele na etapie programowania zostały osiągnięte/*,
- użyteczność */pozwala ocenić do jakiego stopnia efekty dokumentu odpowiadają rzeczywistym potrzebom/*,
- trwałość */ocenia czy pozytywne efekty projektu mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tego projektu w dłuższym okresie na rozwój gminy/*,
- oddziaływanie */pozwala ocenić związek pomiędzy celem ogólnym, a celami szczegółowymi/*.

W ramach zarządzania programem ewaluacja będzie realizowana w układzie standardowym na bieżąco i będzie ewentualnie prowadzić do zmian dokumentu, weryfikacji zadań */zmiana, usunięcie, wprowadzenie nowych/*, zmiany celów strategicznych */priorytetów/*, znaczącej aktualizacji konstrukcji celów i zadań programu. Będzie również realizowana po upływie połowy okresu, jak i po zakończeniu okresu wdrażania dokumentu. Ponadto będą prowadzone ewaluacje cząstkowe odnoszące się do szczegółowych zagadnień. Będą one prowadzone przez Wójta Gminy Kurów przy pomocy Urzędu Gminy Kurów oraz gminnych jednostek organizacyjnych.

2. Finansowanie programu

Program opieki nad zabytkami gminy jako określonego terytorium administracyjnego dotyczy wielu podmiotów będących właścicielami bądź posiadaczami zabytków ruchomych i nieruchomych */dziedzictwo kulturowe materialne/* ale także *dziedzictwa kulturowego niematerialnego*, które są usytuowane na terenie gminy, bądź są wytworem podmiotów funkcjonujących na jej terytorium. Dlatego też finansowanie programu nie może odnosić się tylko do budżetu gminy, lecz będą to również dotacje: rządowe, organizacji pozarządowych, Unii Europejskiej, środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli, prywatne środki finansowe i zbiórki publiczne.

VI. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

1. ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W OLESINIE

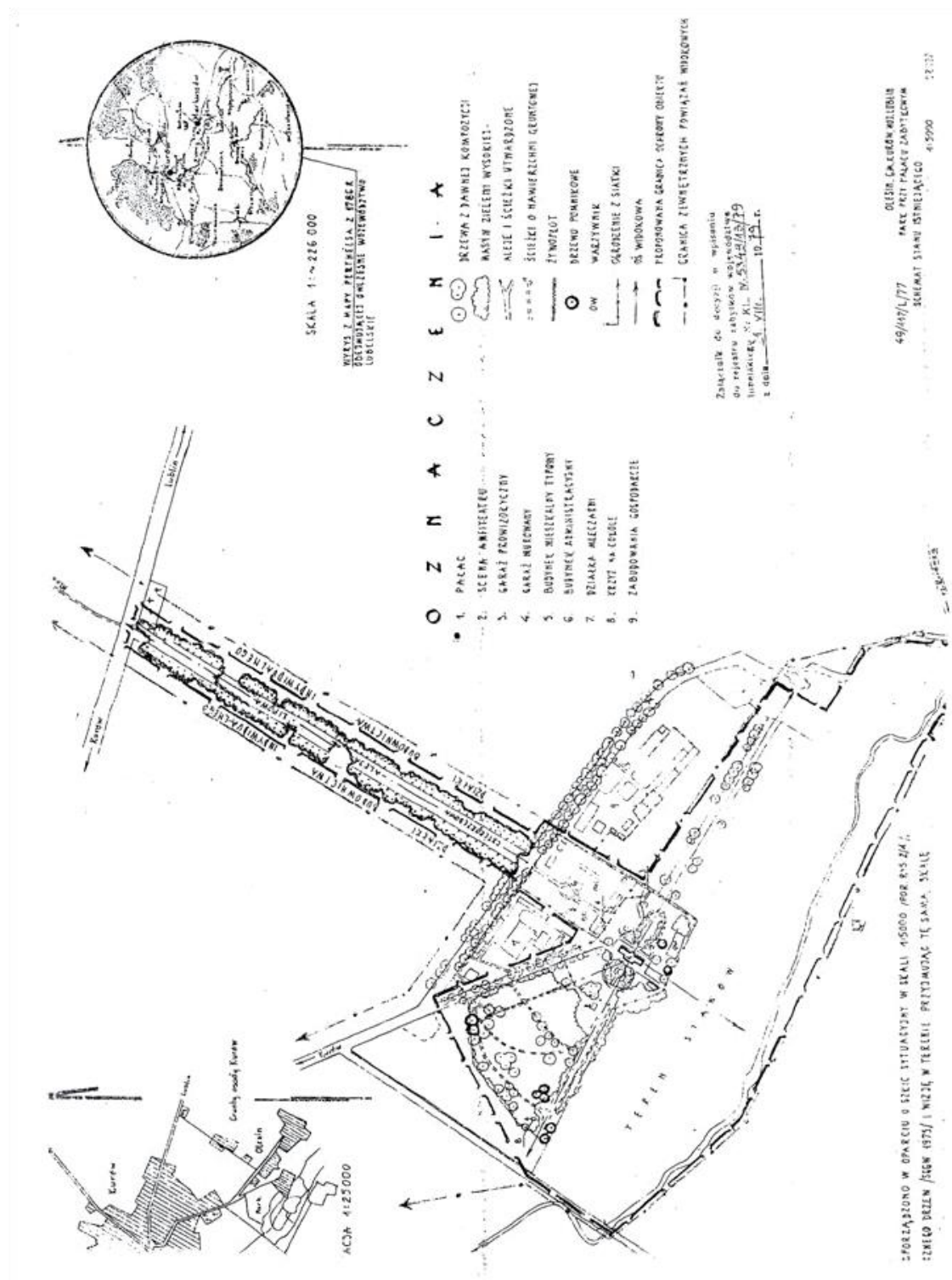
1. Pałac w Olesinie. Fot. T. Orłowska. Połowa lat 70-tych XX w.

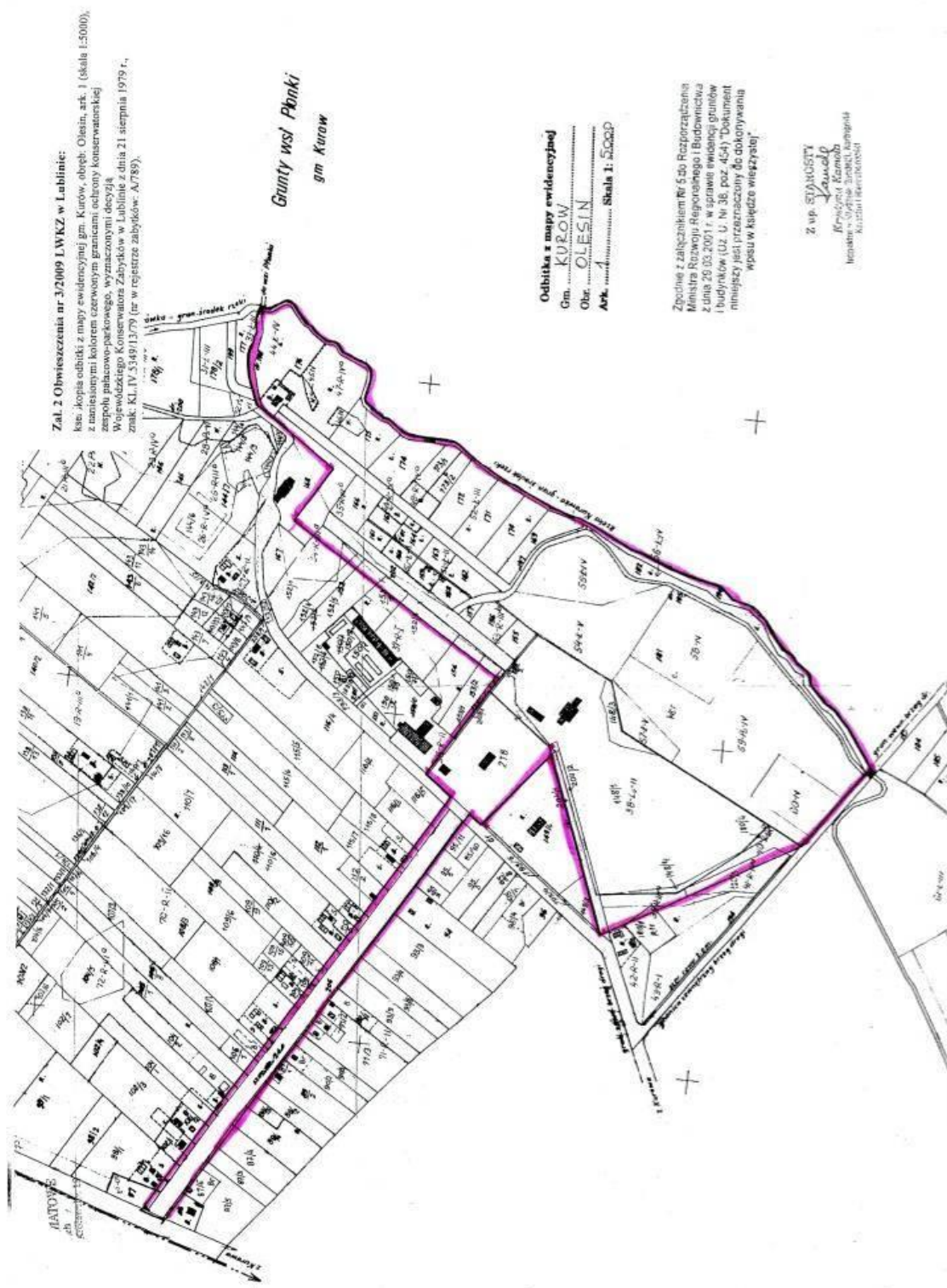
2. Zespół pałacowo-parkowy wraz z układem wodnym i groblami w Olesinie. Fot. P. Fabiszewski. 2007 r.

3. Zespół pałacowo-parkowy wraz z układem wodnym i groblami w Olesinie. Fot. P. Fabiszewski. 2007 r.

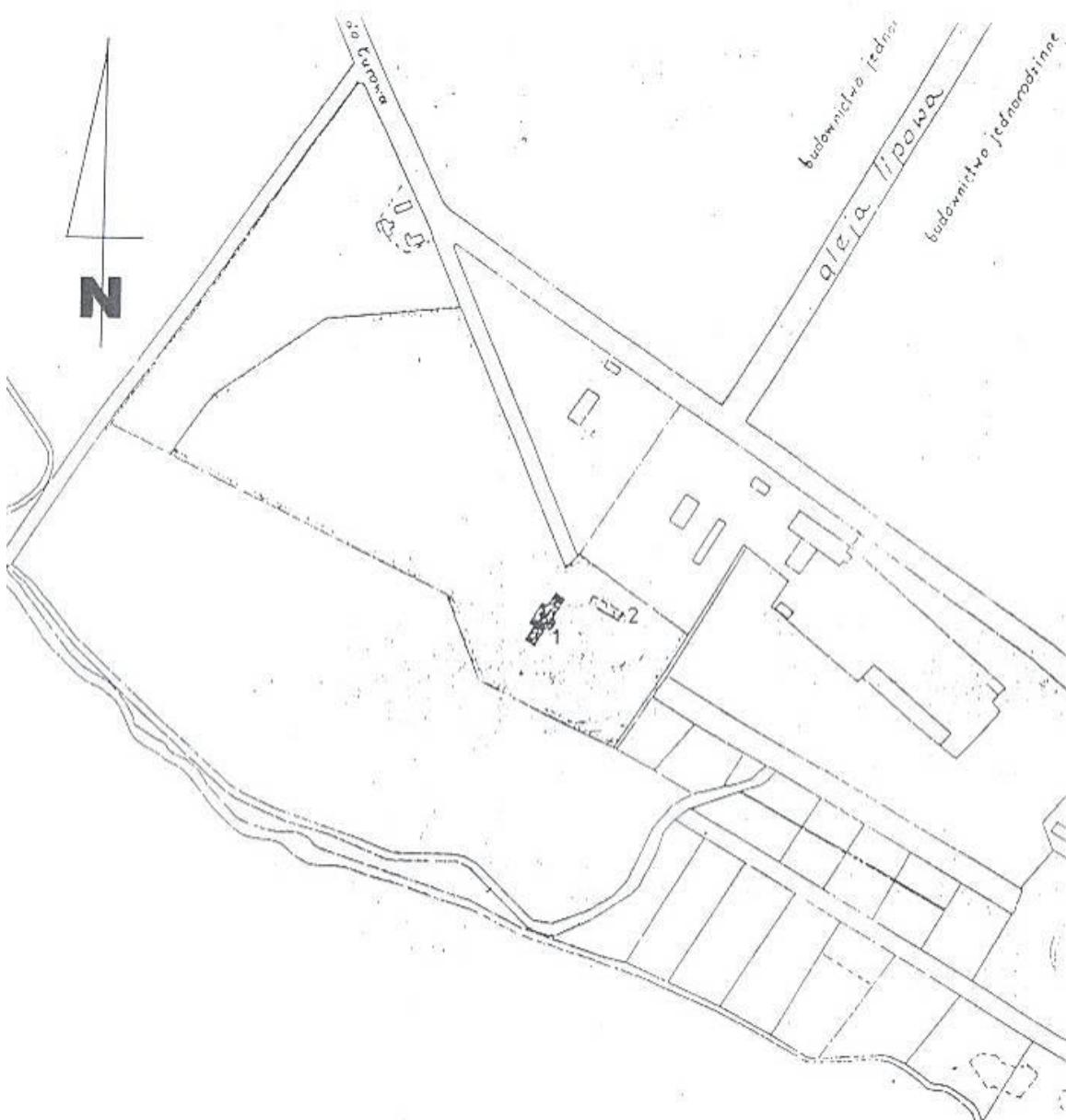
4. Schemat zespołu pałacowo-parkowego i alei lipowej – załącznik do decyzji z dn. 21.08.1979 r. o wpisaniu do rejestru zabytków zespołu pałacowo-parkowego w Olesinie.

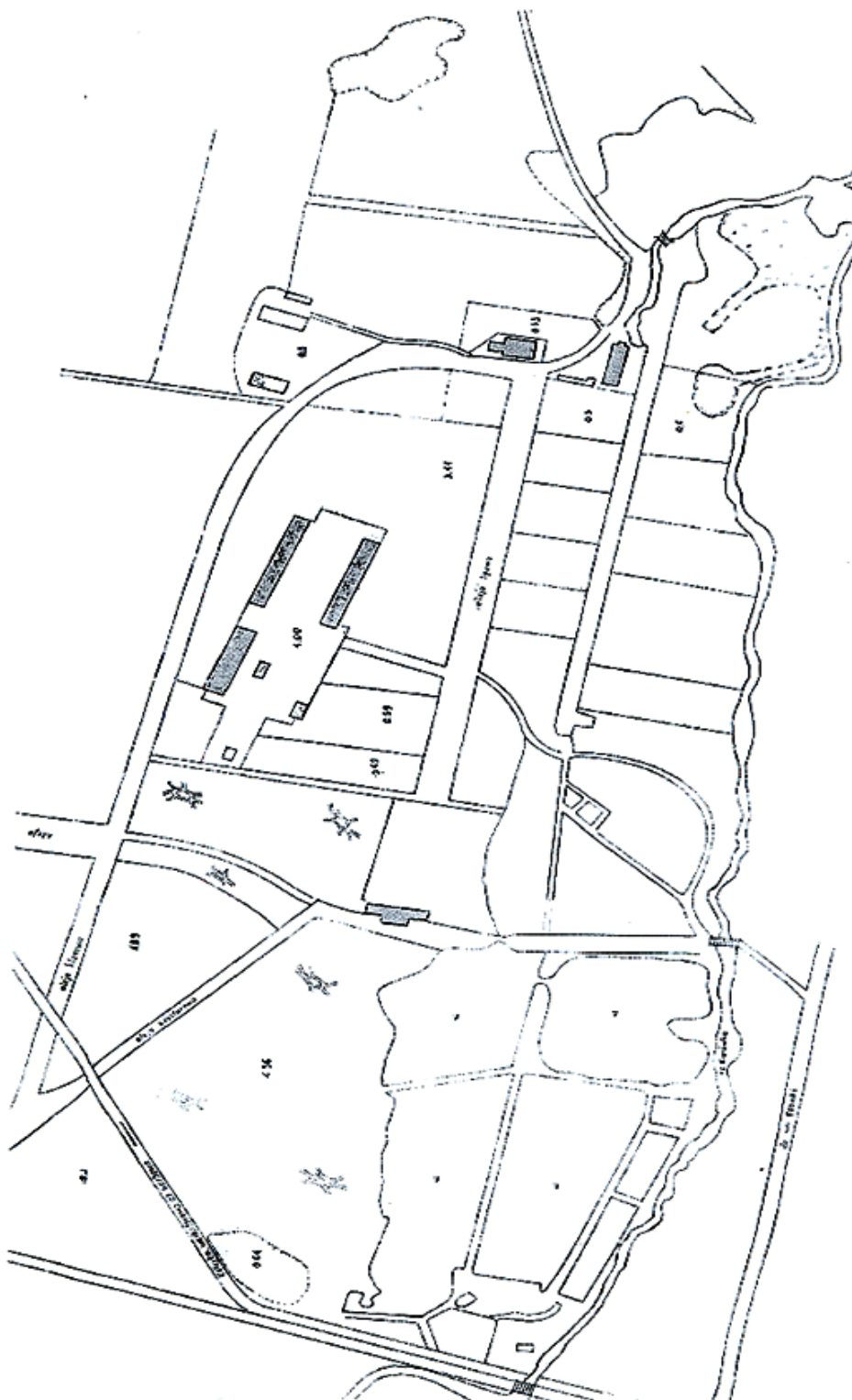
5. Granice ochrony konserwatorskiej zespołu pałacowo-parkowego w Olesinie. Załącznik z obwieszczenia Nr 3/2009 LWKZ w Lublinie

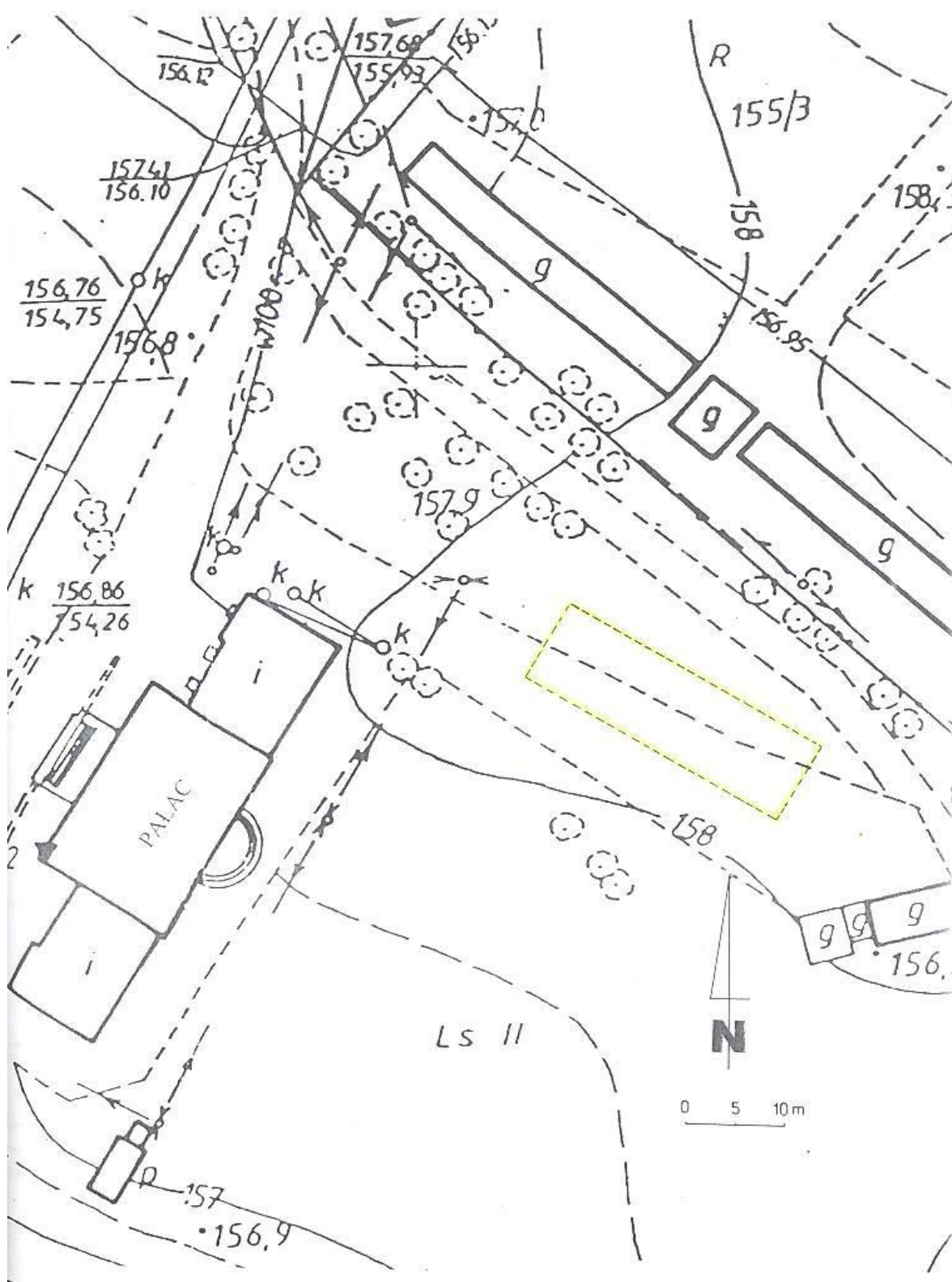
6. Mapa ewidencyjna wsi Olesin z zaznaczonym pałacem i oficyną (lata 60-te). Obręb Olesin gm. Kurów.

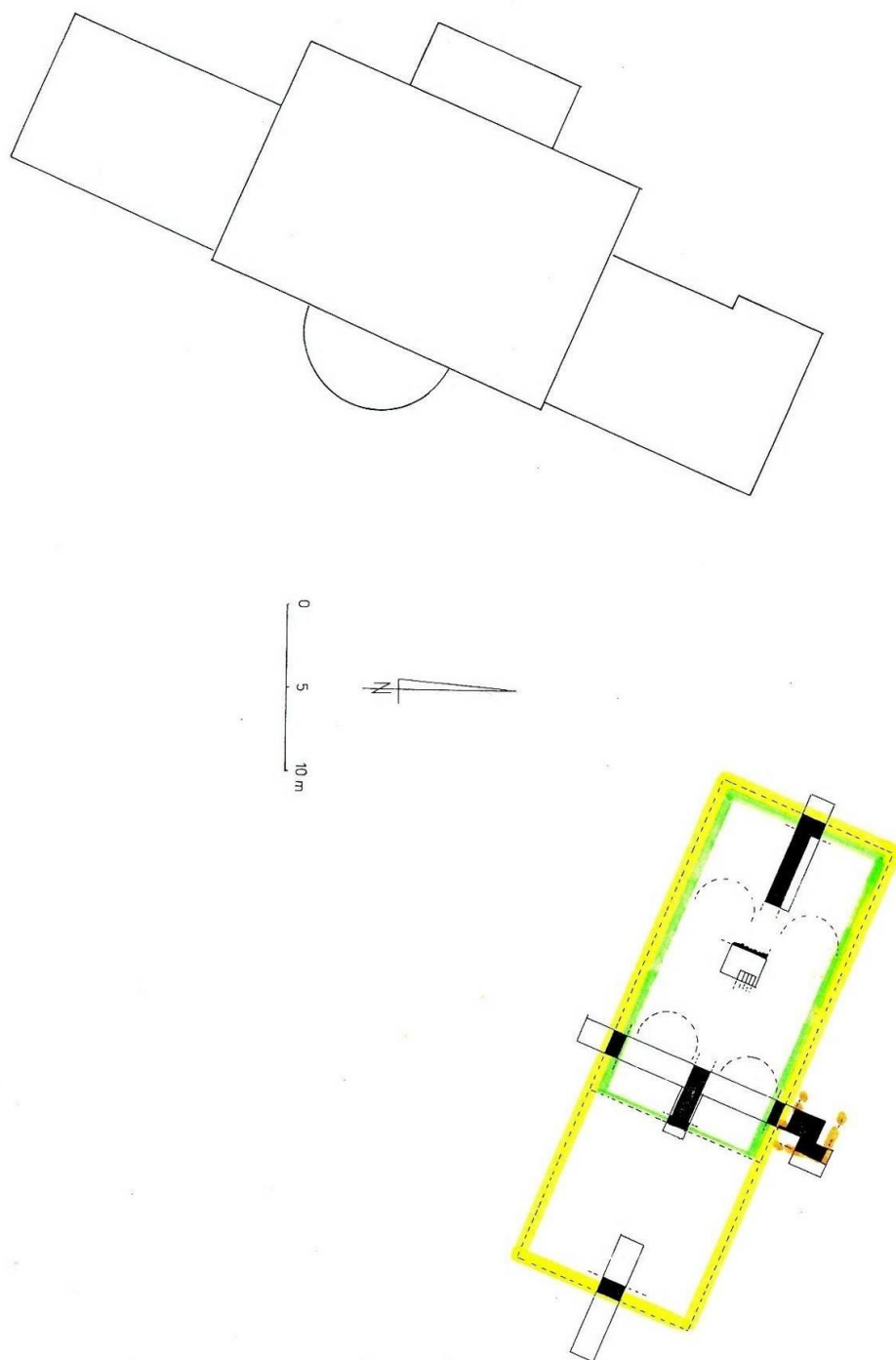
7. Plan z roku 1962. 1 – pałac, 2 – oficyna. Skala 1:5000.

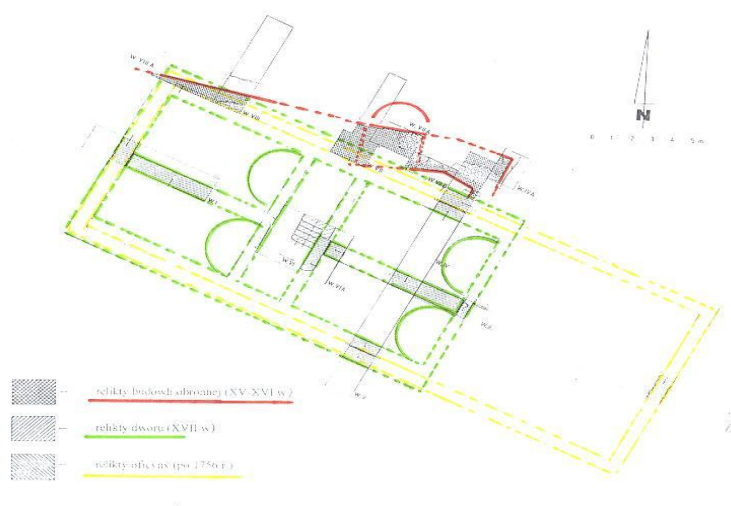
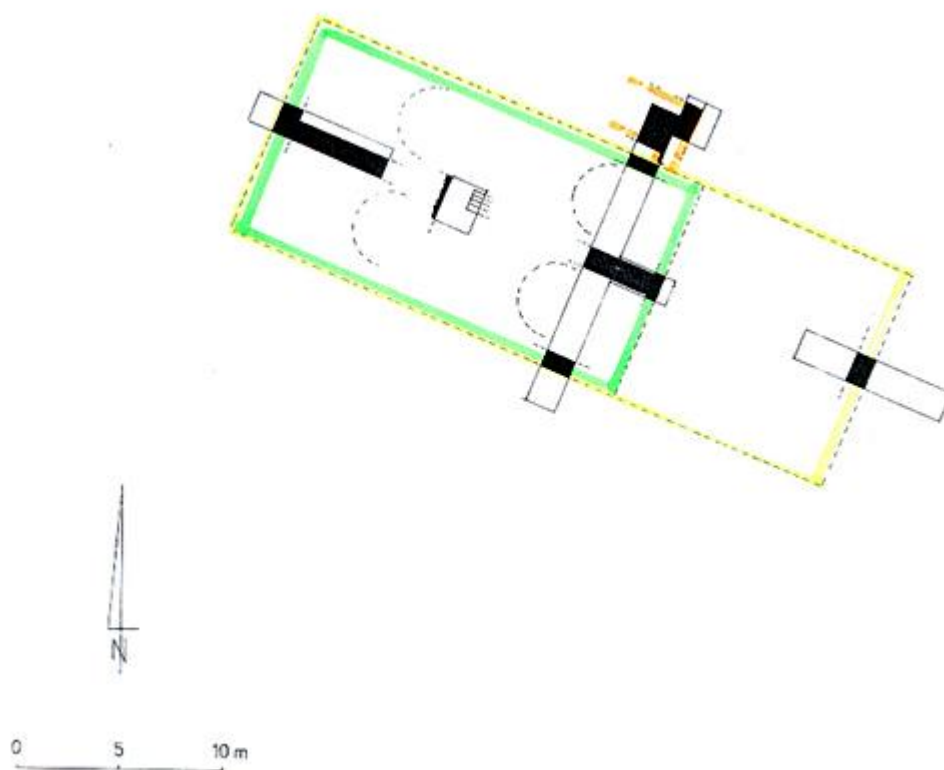
8. Przerys ze szkiców rozparcelowanego majątku Kurów z dn. 14.12.1946 r. Archiwum
Wydz. Ks. Wiecz. Sądu Rejonowego w Puławach. Przerys A. Obrębskiej.

9. Orientacyjna lokalizacja oficyny pałacowej w Olesinie. Skala 1:500.

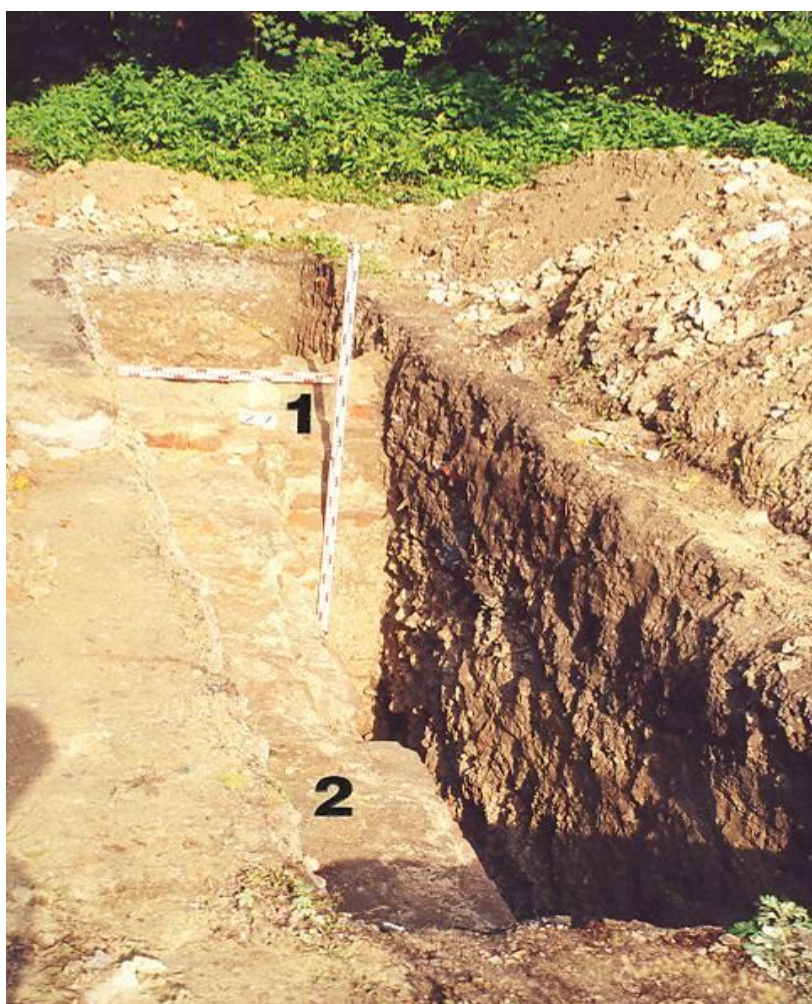
10. Orientacyjna lokalizacja pałacu i oficyny pałacowej. Dokumentacja z badań z archeologicznych reliktyw oficyny pałacu w Olesinie – 2000 r. Mariusz Matuszewski, Edmund Mikrus.

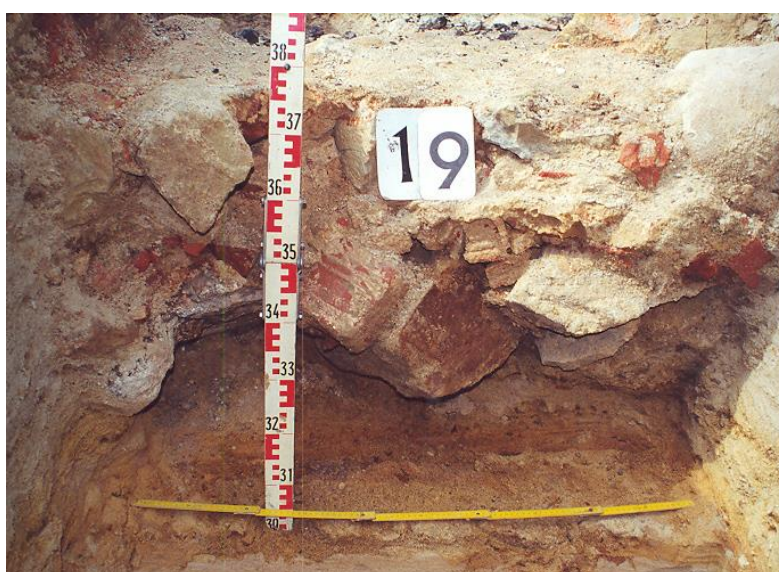
11. Lokalizacja oficyny pałacowej. Dokumentacja z badań z archeologicznych reliktyw oficyny pałacu w Olesinie – 2000 r. Mariusz Matuszewski, Edmund Mikrus.

12. Dokumentacja z badań archeologicznych reliktyw oficyny pałacu w Olesinie – 2000 r.

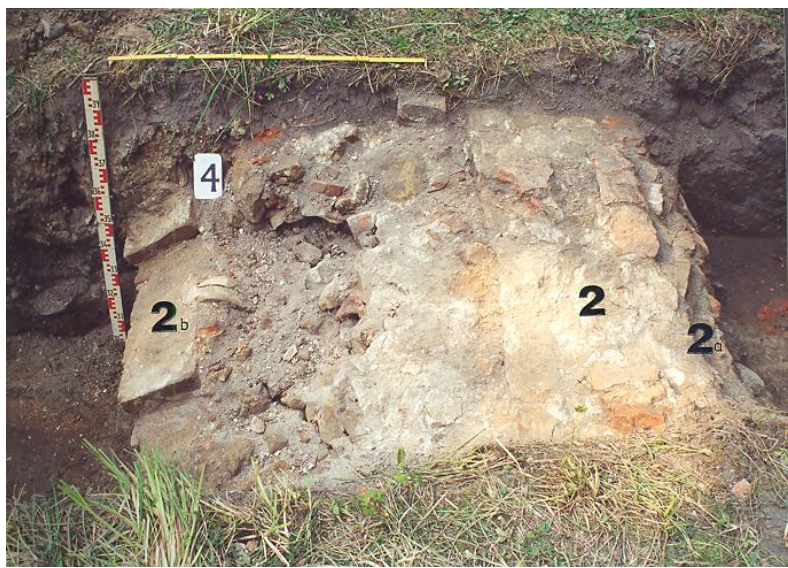
Mariusz Matuszewski, Edmund Mikrus.

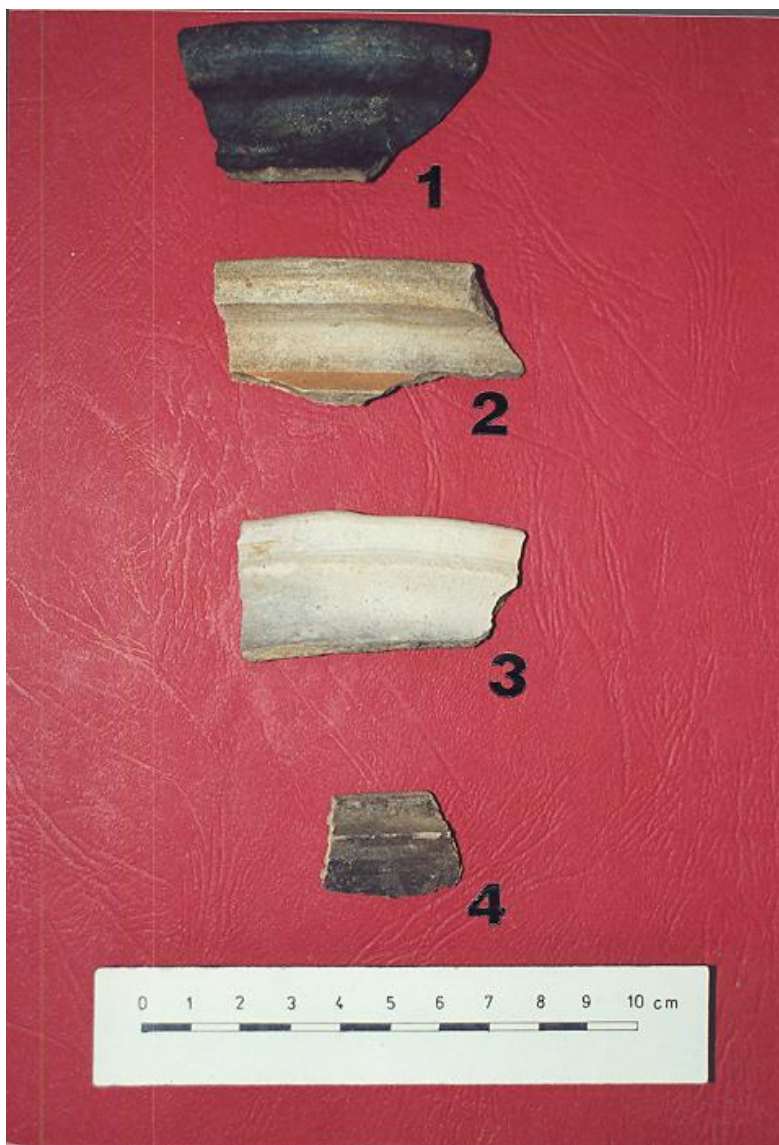

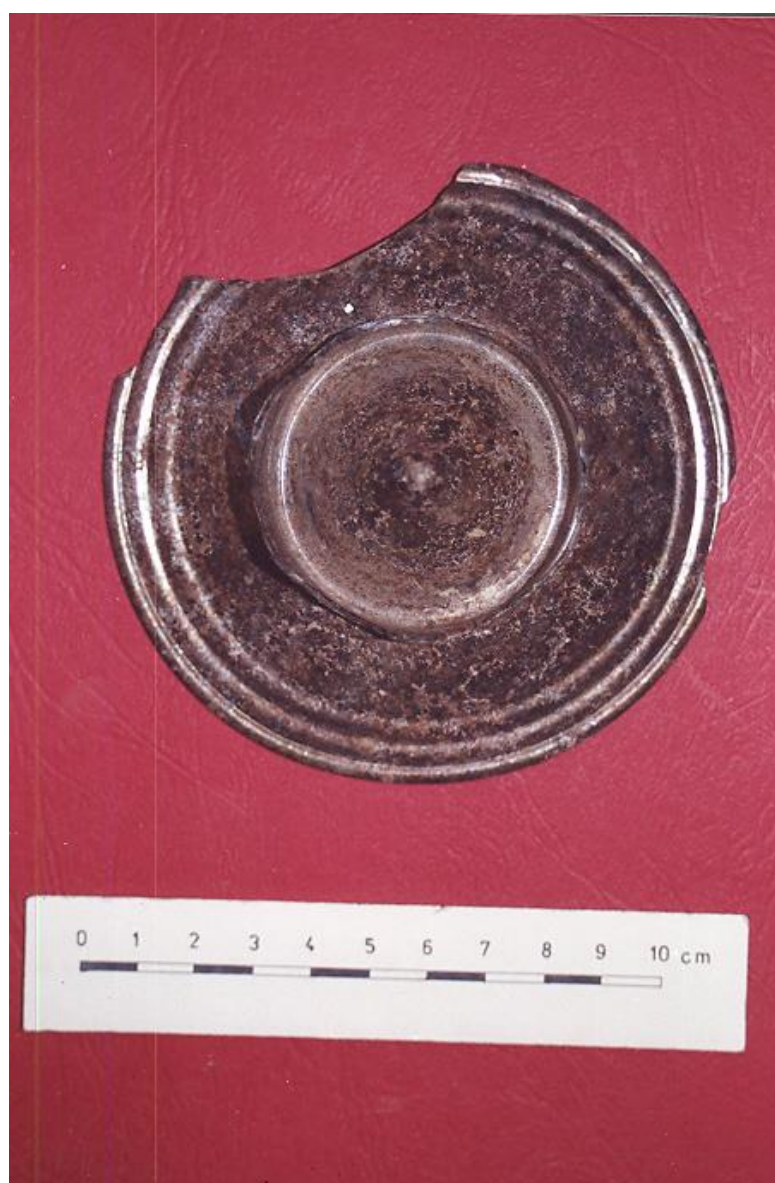
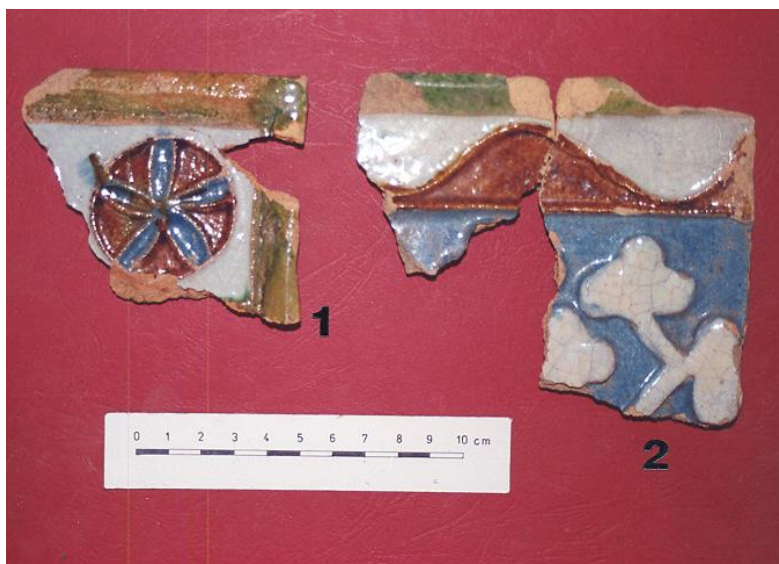

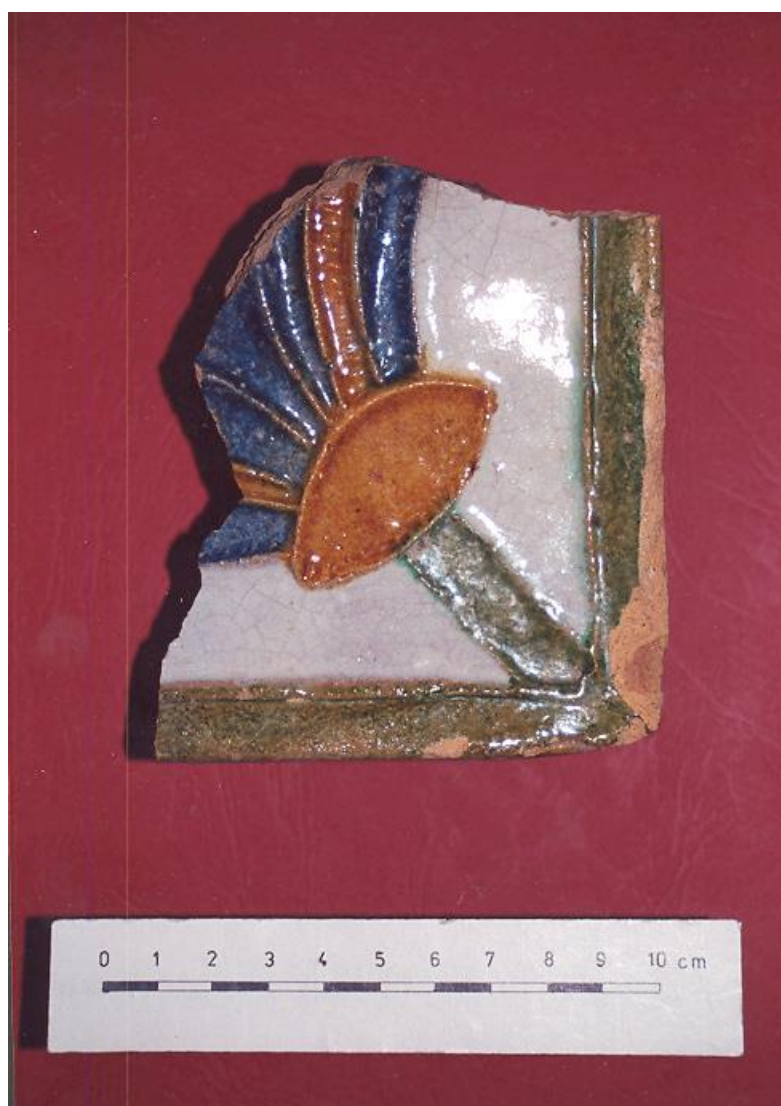
13. Zabytki ruchome pozyskane w wyniku badań archeologicznych oficyny i pałacu w Kurowie – Olesinie – 2000 r. Dokumentacja z badań z archeologicznych reliktyw oficyny pałacu w Olesinie – 2000 r. Mariusz Matuszewski, Edmund Mikrus.

14. Nieistniejące założenie ogrodowo-parkowe Stanisława Kostki Potockiego wraz z obiektami w Olesinie – rysunki Zygmunta Vogla.

/K. Sroczyńska – Podróże malownicze Zygmunta Vogla. Warszawa 1980 r./

Widok domu Stanisława Kostki Potockiego od strony frontowej Zygmunta Vogel

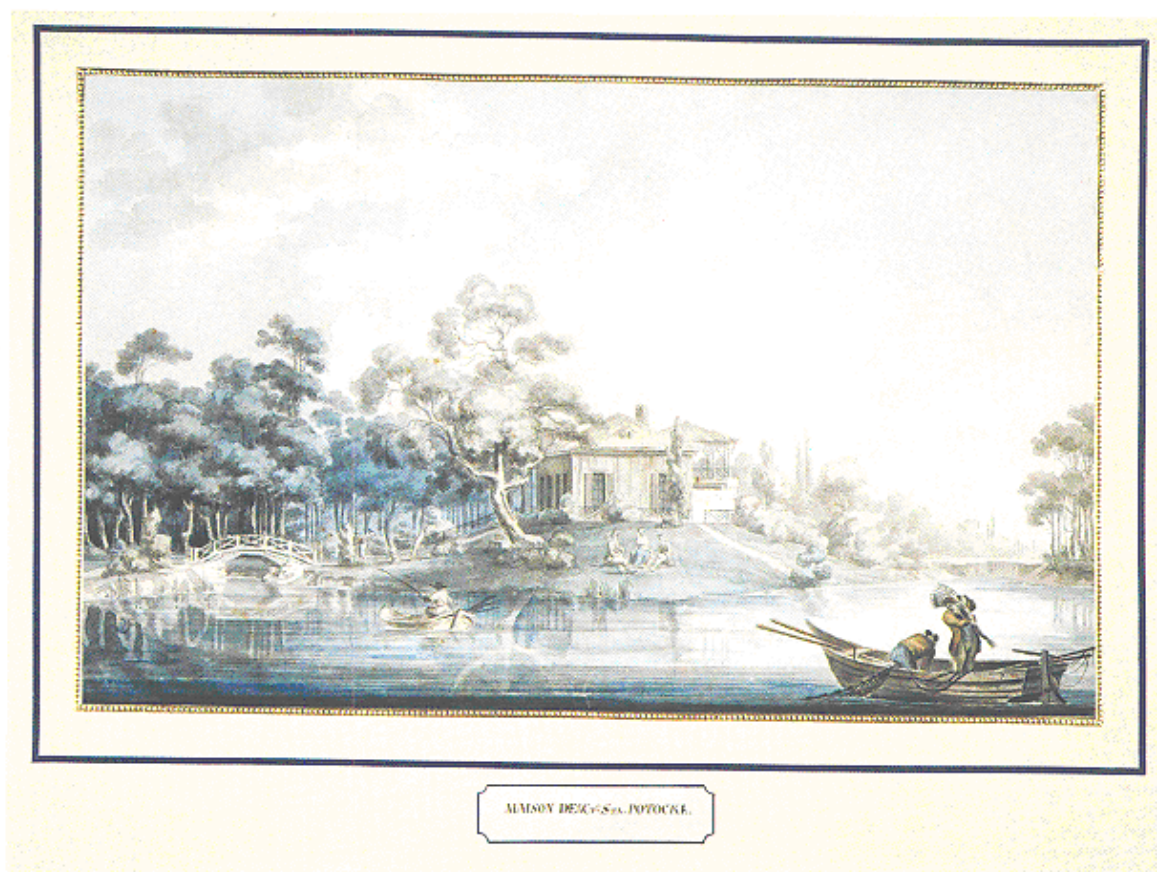
Widok fasady domu Stanisława Kostki Potockiego od strony sadzawki Z. Vogel

Widok domu St. K. Potockiego od strony parowu Z.Vogel

Widok domu Stanisławowej Potockiej Z.Vogel

MAISON DE Mlle S^{te}. POTOCKA.

Widok domu Stanisławowej Potockiej przed wybudowaniem Wielkiego Mostu Z.Vogel

15. Aleja lipowa w Olesinie. Fot. A. Małecki. 2009 r.

2. ZESPÓŁ KOŚCIELNY W KUROWIE

16. Zespół kościelny w Kurowie. Fot. P. Fabiszewski. 2007 r.

17. Kościół parafialny w Kurowie. Fot. G. Sadurski. Przełom lat 50/60 XX w.

18. Kościół parafialny w Kurowie. Fot. A. Małecki. 2009 r.

19. Kościół parafialny w Kurowie. Fot. A. Małecki. 2009 r.

20. Wnętrze kościoła parafialnego w Kurowie. Fot. G. Sadurski. Przełom lat 50/60 XX w.

21. Wnętrze kościoła parafialnego w Kurowie. Fot. A. Małecki. 2009 r.

22. Ołtarz główny z obrazami Wniebowzięcia NMP, Św. Michała Archaniola i Św. Jana Nepomucena oraz drewniany krzyż z wizerunkiem Chrystusa.

Fot. A. Małecki 2009 r.

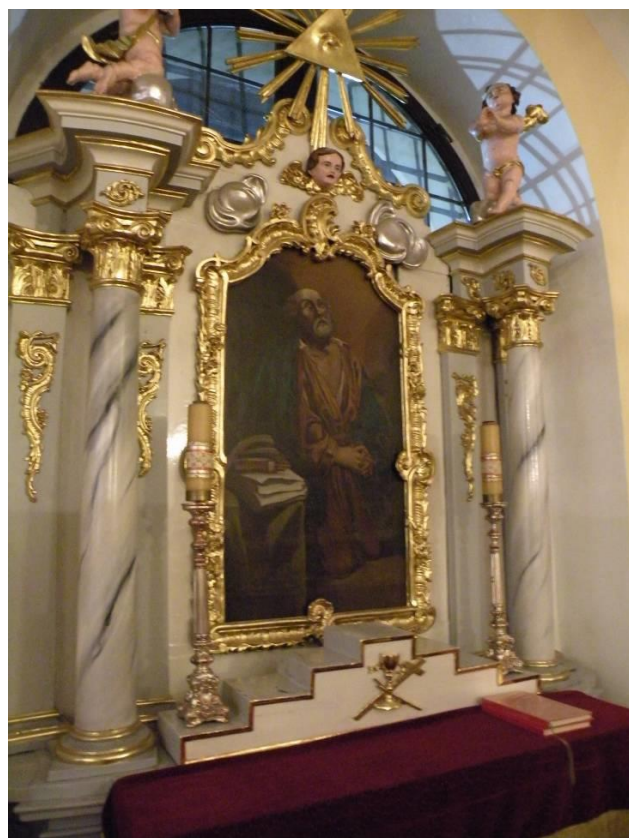
23. Prawa nawa boczna. Ołtarz Św. Rodziny, Wskrzeszenia Piotrawina za wstawiennictwem Św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Pierwszy filar po prawej stronie Ołtarz Św. Franciszka z Asyżu. Figurka NMP. Fot. A. Małecki 2009 r.

24. Lewa nawa boczna. Ołtarz z obrazem Pana Jezusa Miłosiernego. Figurka Św. Antoniego. Obraz Św. Piotra Apostoła. Figurka Najświętszego Serca Pana Jezusa. Pierwszy filar po lewej stronie obraz NMP Ostrobramskiej. Figurka Św. Jana Bosko. Fot. A. Małecki 2009 r.

Gminny program opieki nad zabytkami

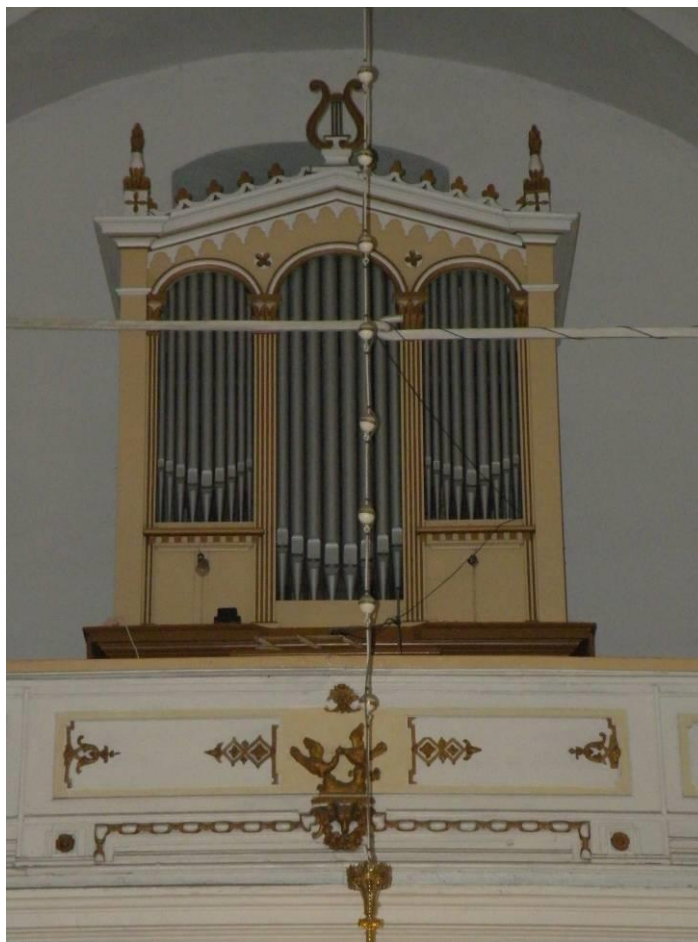

25. Ambona. Fot. A. Małecki 2009 r.

26. Empora chórowa. Fot. A. Małecki 2009 r.

27. Organy 10-głosowe. Fot. A. Małecki 2009 r.

28. Nagrobek Stanisława Zbąskiego /1540-1585/. Fot. A. Małecki 2009 r.

29. Misa chrzcielna. Fot. A. Małecki 2009 r.

30. Św. Tekla /Fryderyka Bauman 1765-1845/. Fot. A. Małecki 2009 r.

31. Tablica epitafijna. Fot. A. Małecki 2009 r.

32. Portret ks. G. Piramowicza. Fot. G. Skwarek 2001 r.

33. Naczynie na wodę święconą. Fot. A. Małecki 2009 r.

34. Krzyż drewniany z wizerunkiem Chrystusa. Fot. A. Małecki 2009 r.

35. Dzwonnica (dwudziestolecie międzywojenne) Fot. G. Sadurski.

36. Akwarela kościoła i dzwonnicy (T. Hajnrych). 2006 r. Fot. A. Małecki 2009 r.

37. Dzwonnica w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

38. Brama wjazdowa na plebańnię od ul. Lubelskiej (dwudziestolecie międzywojenne).

Fot. G. Sadurski.

39. Brama wjazdowa na plebańnię od ul. Lubelskiej. Fot. A. Małecki 2009 r.

40. Plebania (dwudziestolecie międzywojenne) Fot. G. Sadurski.

41. Plebania w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

**OGRODZENIE MUROWANE KOŚCIOŁA. BRAMA Z BRAMKAMI.
KAPLICZKA**

42. Brama wjazdowa na cmentarz przykościelny z bramkami. Fot. A. Małecki 2009 r.

43. Bramka na cmentarz przykościelny od strony ul. Żabiej. Fot. A. Małecki 2009 r.

44. Bramka na cmentarz przykościelny od strony plebanii. Fot. A. Małecki 2009 r.

45. Kapliczka na cmentarzu przykościelnym w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

46. Płyta upamiętniająca „Pochowane kości” z dawnego cmentarza przykościelnego w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

47. Dawna szkoła ks. G. Piramowicza /Wikariat/ (dwudziestolecie międzywojenne)

Fot. G. Sadurski.

48. Dawna szkoła ks. G. Piramowicza /Wikariat/. Fot. A. Małecki 2009 r.

49. Dawna szkoła ks. G. Piramowicza. Fot. A. Małecki 2009 r.

3. ZESPÓŁ KOŚCIELNY W KLEMENTOWICACH

50. Kościół parafialny w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2009 r.

51. Dzwonnica w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2009 r.

52. Wnętrze kościoła parafialnego w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2013 r.

53. Ołtarz główny. Obraz NMP w kościele parafialnym w Klementowicach.

Fot. A. Małecki 2013 r.

54. Ołtarz boczny prawa nawa. Obraz NMP Anielskiej w kościele parafialnym w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2013 r.

55. Ołtarz boczny lewa nawa. Obraz NMP Różańcowej w kościele parafialnym w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2013 r.

56. Ambona /projekt Tylmana z Gameren. Wykonanie Wilhelm Barsz z Warszawy – 1689 r./ w kościele parafialnym w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2013 r.

57. Chrzcielnica /projekt Tylmana z Gameren. Wykonanie Wilhelm Barsz z Warszawy – 1689 r./ w kościele parafialnym w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2013 r.

58. Figura NMP z 1905 r. przy zespole kościelnym w Klementowicach.

Fot. A. Małecki 2009 r.

4. CMENTARZ WOJENNY W OLESINIE

59. Cmentarz wojenny z 1915 r. żołnierzy austriackich, niemieckich i rosyjskich w Olesinie. Fot. A. Małecki 2009 r.

60. Kaplica na cmentarzu wojennym w Olesinie. Fot. A. Małecki 2009 r.

61. Nagrobek na cmentarzu wojennym w Olesinie. Fot. A. Małecki 2009 r.

62. Nagrobek na cmentarzu wojennym w Olesinie. Fot. A. Małecki 2009 r.

63. Nagrobek na cmentarzu wojennym w Olesinie. Fot. A. Małeckie 2009 r.

64. Nagrobek na cmentarzu wojennym w Olesinie. Fot. A. Małecki 2009 r.

5. CMENTARZE PARAFIALNE W KUROWIE I KLEMENTOWICACH

65. Brama wjazdowa na cmentarz parafialny w Kurowie (dwudziestolecie międzywojenne). Fot. G. Sadurski

66. Brama wjazdowa na cmentarz parafialny w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

67. Figura Matki Boskiej Bolesnej z 1784 r. na cmentarzu parafialnym w Kurowie.

Fot. A. Małecki 2009 r.

68. Figura Matki Boskiej Bolesnej z 1784 r. na cmentarzu parafialnym w Kurowie.

Fot. A. Małecki 2009 r.

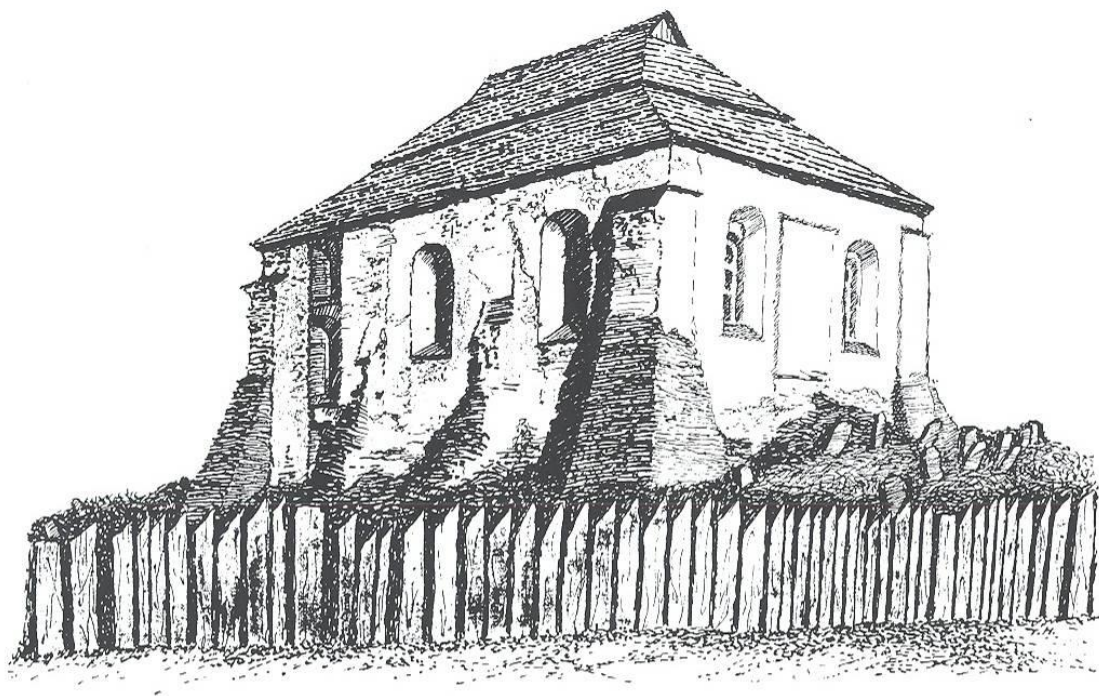
69. Grobowiec rodziny Rakowskich na cmentarzu parafialnym w Kurowie.

Fot. A. Małecki 2009 r.

70. Kościół parafialny w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2009 r.

6. SYNAGOGA, STARY I NOWY KIRKUT W KUROWIE

71. Synagoga i stary kirkut – sprzed 1931 r. Obecnie nie istniejące.

Rysunek T. Hajnrycha. II poł. XX w.

72. Synagoga i stary kirkut – sprzed 1931 r. Obecnie nie istniejące. Fot. G. Sadurski.

73. Nowy kirkut, Kurów ul. Blich. Fot. A. Małecki

7. ZABYTKOWY UKŁAD URBANISTYCZNY KUROWA

74. Zabytkowy układ urbanistyczny Kurowa. Fot. P. Fabiszewski 2007 r.

75. Zabytkowy układ urbanistyczny Kurowa. Fot. P. Fabiszewski 2015 r.

76. Targ na Nowym Rynku w Kurowie. Lata 60. XX w. Fot. G. Sadurski

77. Targ na Nowym Rynku w Kurowie. Lata 60. XX w. Fot. G. Sadurski.

78. Zabudowa centrum Kurowa z widokiem na ul. Lubelską (dwudziestolecie międzywojenne). Fot. G. Sadurski.

79. Ul. Blich w Kurowie. Lata 60. XX w. Fot. G. Sadurski.

80. Ul. I Armii WP dawna ul. Dworska w Kurowie. Lata 60. XX w. Fot. G. Sadurski

81. Ul. B. Głowackiego dawna Kłodzka w Kurowie, Lata 60. XX w. Fot. G. Sadurski

82. Ul. Lubelska w Kurowie (lata trzydzieste XX w.) Fot. G. Sadurski

83. Most na ul. Warszawskiej, obok łaźnia w Kurowie (dwudziestolecie międzywojenne).

Fot. G. Sadurski.

84. Ul. Lubelska i róg ul. Szumowskiej w Kurowie (dwudziestolecie międzywojenne).

Fot. G. Sadurski.

85. Ul. Warszawska – dom Antoniego Burdzickiego, w głębi posterunek policji w Kurowie (dwudziestolecie międzywojenne). Fot. G. Sadurski.

86. Ul. Dworska w Kurowie (dwudziestolecie międzywojenne). Fot. G. Sadurski.

87. Ul. Szumowska w Kurowie (dwudziestolecie międzywojenne). Fot. G. Sadurski.

8. INNE OBIEKTY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

88. Budynek urzędu Gminy Kurów. Fot. A. Małecki 2009 r.

89. Dawna szkoła powszechna i przedszkole w Klementowicach. Fot. A. Małecki 2009 r.

90. Zespół stacji kolejowej w Klementowicach – dworzec kolejowy.

Fot. A. Małecki 2009 r.

91. Dom dróżnika w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

92. Zajazd pocztowy w Kurowie ul. Lubelska. Fot. A. Małecki 2009 r.

93. Willa przy ul. Lubelskiej 25 w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

94. Budynek „Łaźni” w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

95. Studnia na pompę ul. Blich Fot. A. Małecki 2009 r.

96. Studnia na pompę ul. Kowalska. Fot. A. Małecki 2017 r.

97. Most łukowy z 1905 r. na drodze gminnej relacji Brzozowa Gać – Wólka Nowodworska. Fot. A. Małecki 2009 r.

98. Szkoła podstawowa w Kłodzie. Fot. A. Małecki 2009 r.

99. Dawna Szkoła Podstawowa w Dąbie. Obecnie świetlica. Fot. A. Małecki 2009 r.

100. Dawna Szkoła Podstawowa w Płonkach.

101. Dawna Szkoła Podstawowa w Buchalovicach.

102. Insignia Wójta Gminy Kurów. Lata międzywojenne.

Wykonanie firma brązownicza Bracia Łopieńscy Warszawa. Foto A. Małecki 2009 r.

9. OBIEKTY MAŁEJ ARCHITEKTURY

103. Kapliczka przy skrzyżowaniu ul. Kościuszki i Głębokiej w Kurowie.

Fot. A. Małecki 2009 r.

104. Kapliczka przy ul. Lubelskiej w Kurowie sprzed 1788 r. upamiętniająca bitwę pomiędzy wojskami polskimi i rosyjskimi z dn. 3 marca 1831 r. /miejsce pochówku 14 ułanów polskich/. Fot. A. Małecki 2009 r.

105. Kapliczka na Nowym Rynku w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

106. Kapliczka z 1952 r. w Kol. Józefów /Kurów ul. Fabryczna/. Fot. A. Małecki 2009 r.

107. Kapliczka w Małej Kłodzie /Kurów ul. Głowackiego/. Fot. A. Małecki 2009 r.

108. Kapliczka w Kłodzie. Fot. A. Małecki 2009 r.

109. Kapliczka w Płonkach w pobliżu przeprawy mostowej na rzece Kurówce.

Fot. A. Małecki 2009 r.

110. Kapliczka z 1956 r. w Płonkach /Górna Droga/. Fot. A. Małecki 2009 r.

111. Kapliczka upamiętniająca pierwotne miejsce zabudowy Płonek usytuowana na działce Pana Dariusza Głowackiego. Fot. M. Chmurzyński /2010 r./

112. Kapliczka w Kol. Klementowice. Fot. A. Małecki 2009 r.

113. Kapliczka w Choszczowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

114. Kapliczka. Fot. G. Sadurski

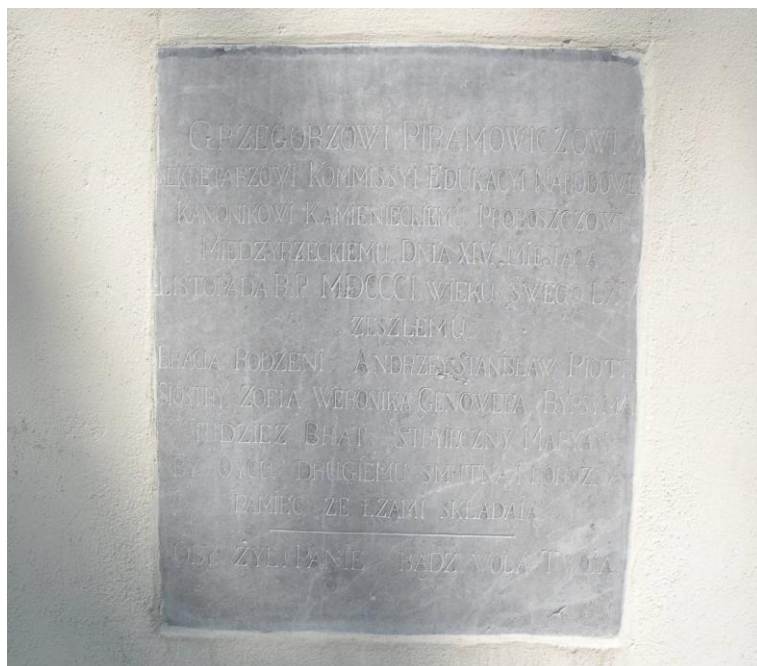
115. Figura Św. Jana Nepomucena w Kurowie przy skrzyżowaniu ul. Puławskiej i Fabrycznej. Fot. A. Małecki 2009 r.

10. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

116. Głaz pamiątkowy Ignacego Potockiego – Stary Rynek w Kurowie.

Fot. A. Małecki 2009 r.

117. Tablica upamiętniająca Ks. G. Piramowicza na elewacji zewnętrznej kościoła w

Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

118. Tablica upamiętniająca chorążego kościuszkowskiego na elewacji zewnętrznej kościoła w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

119. Tablica na zewnętrznej ścianie kościoła w Kurowie z 1930 r. upamiętniająca poległych żołnierzy w walce o niepodległość oraz w wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1919-1920. Fot. A. Małecki 2009 r.

120. Figura Chrystusa przy zespole kościelnym w Kurowie upamiętniająca ofiary wojny 1939-1944. Fot. A. Małecki 2009 r.

121. Pomnik 10 ofiar egzekucji dnia 6 marca 1944 r. – więźniów Zamku Lubelskiego, żołnierzy AK i BCh powieszonych przez niemieckiego okupanta – Stary Rynek w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

122. Krzyż upamiętniający 33 ofiary egzekucji dnia 6 marca 1944 r. – więźniów Zamku Lubelskiego, żołnierzy AK i BCh rozstrzelanych przez niemieckiego okupanta na skarpie przy ul. Puławskiej/Nadrzecznej w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

123. Pomnik w Lesie Kurowskim – pierwotne miejsce pochówku 43 ofiar egzekucji dn. 06.03.1944 r. powieszonych na Starym Rynku /10/ i rozstrzelanych na ul. Puławskiej/Nadrzecznej /33/ w Kurowie oraz obecnie jednej ofiary tych wydarzeń. Fot. A. Małecki 2009 r.

124. Pomnik upamiętniający poległych w walce z hitlerowskim okupantem w latach 1939-1944 w Łąkoci. Fot. A. Małecki 2009 r.

125. Tablica epitafijna z lat 80. XX w. upamiętniająca żołnierzy AK – Placówki Kurów – wewnątrz kościoła parafialnego w Kurowie. Fot. A. Małecki 2009 r.

VII. BIBLIOGRAFIA

1. St. Turski – Ziemia Lubelska – Kwartalnik Wyżyna czy równina czyli krainy fizyczno-geograficzne województwa lubelskiego 2002 r.
2. St. Wójcicki – Zeszyty Kurowskie – Zeszyt Nr 9. Kurów 1998 r.
3. K.A. Boreczek – 1997 r. – Zeszyty Kurowskie nr 7-8. Kurów 1997 r.
4. K.A. Boreczek – część I 1700-1918 r., część II 1918-1956 r. Kurów 1996 r.
5. K.A. Boreczek – Gmina Kurów powstanie, organizacja, funkcjonowanie. Kurów 2000 r.
6. Jakub Zemła, Tomasz Zwiech, Artur Obidziński, Marek Kamola, Maria Kalinowska – Inwentaryzacja Przyrodnicza Gmin Województwa Lubelskiego – Gmina Kurów. Warszawa 1998 r.
7. Maria Jarosz – Inwentaryzacja złóż surowców mineralnych z uwzględnieniem elementów ochrony środowiska – Ministerstwo Środowiska Przedsiębiorstwo Geologiczne w Warszawie – Zakład w Lublinie.
8. Jadwiga Teodorowicz-Czerepińska - Studium historyczno-urbanistyczne Kurowa. Lublin
9. Stanisław Kuraś – Dzieje Lubelszczyzny – Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu. Lublin
10. Józef Kus – Dokument lokacyjny miasta Kurowa z 1442 r. Kurów 1992 r.
11. Ks. Jerzy Misiurek – Parafia Klementowice /1418-2008/.
12. Biuro Promocji Miasta Lublin – Pamięci Żydów Województwa Lubelskiego.
13. Rzeczpospolita – Żydzi polscy zeszyt nr 37 z 23-XII-2008 r. Kirkuty domy życia wiecznego.
14. K.A. Boreczek – Kurów od początku XVIII w. do poł. XX w. Kurów 1996 r.
15. T.S. Jaroszewski – Chrystian Piotr Aigner. Architekt warszawskiego klasycyzmu. Warszawa 1970 r.
16. S. Lorentz – Działalność Stanisława Kostki Potockiego w dziedzinie architektury „Rocznik historii Sztuki PAN – I/1956 r. Warszawa
17. K. Sroczyńska – Podróże malownicze Zygmunta Vogla. Warszawa 1980 r.
18. A. Obrębska – Park zabytkowy Olesin. Gm. Kurów, woj. Lubelskie, Lublin 1972 r.

19. T. Augustyniek – Badania architektoniczne pałacu w Kurowie /Olesinie/ woj. lubelskie. Lublin 1992 r.
20. K.A. Boreczek – Właściciele Kurowa i jego dóbr ziemskich. Lublin – Kurów – 2005 r
21. A. Duklewska - Rezydencja Potockich w Olesinie. Kurów 2005 r.
22. St. Wójcicki – Raport o gminie Kurów. Kurów 2009 r.
23. Mariusz Matyaszewski, Edmund Mitrus. – Dokumentacja z badań archeologicznych reliktów oficyny pałacu w Kurowie- Olesinie. Lublin 2000 r. I i II
24. Tadeusz Wiśniewski – Instytut Archeologii UMCS – Pradzieje Gminy Kurów
25. Praca zbiorowa – Poczet Arcybiskupów Gnieźnieńskich Prymasów Polski. Warszawa 2003r.
26. Gustaw Sadurski – Kurów dwudziestolecia międzywojennego w fotografii Gustawa Sadurskiego. Kurów 1992 r.
27. T.S. Jaroszewski - Olesin, /w:/ biuletyn Historii Sztuki, Warszawa 1962 r. Nr 1
28. K. Bajera - Koder – Olesin. Województwo Lubelskie, Ewidencja parku. Lublin 1975-6 r.
29. D. Fijałkowski, M. Kseniak – Parki wiejskie Lubelszczyzny- Stan, ochrona i rewaloryzacja biocenotyczna. Warszawa 1982 r.
30. J. Teodorowicz- Czerepińska, Pałac w Kurowie- Olesinie, Lublin 1992 r.
31. B. Winiarczyk - Zespół pałacowo- parkowy z XVII-XX w. w Olesinie, karta ewidencyjna i dwa załączniki. Lublin 1996 r.
32. B. Winiarczyk - Pałac w zespole pałacowo-parkowym z II poł. XVIII- XX w. w Olesinie, karta ewidencyjna i dwa załączniki, Lublin 1996 r.
33. M. Matyaszewski – wyniki badań archeologicznych reliktów oficyny pałacu w Kurowie- Olesinie. Lublin 2003 r.
34. Z. Janeczek – Ignacy Potocki Marszałek Wielki Litewski 1750-1809. Katowice 1992 r.
35. I. Czuma – Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego. Lublin 1932 r.
36. Leonard de Verdon Jacques – Krótka monografia wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim. Warszawa 1902 r.
37. K. Myśliwski. Polski Słownik Biograficzny. Biogram P. Kurowski. T XVI. Warszawa 1971 r.

38. A. A. Witusik – Z raptularza historyka. Pani na Kurowie Anna Stanisławska_Zbąska oraz Właściciel Kurowa i Klementowice. Lublin 1982 r.
39. R. Kołodziejczyk – Zmiana miast na osady w Królestwie Polskim. Kwartalnik Historyczny. T I. Warszawa 1961 r.
40. K. A. Boreczek – Materiały źródłowe do dziejów Kurowa. Lublin- Kurów 2003 r.
41. K. A. Boreczek, A. A. Witusik – Grzegorz Pirałowicz i jego epoka. Kurów 2001 r.
42. Stanisław Wójciki – Program ochrony środowiska gminy Kurów. Kurów 2007 r.
43. J. Serafinowicz – Opinia w sprawie wydania pozwolenia na dokonanie podziału zespołu pałacowo- parkowego w Olesinie. Lublin 2004 r. Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Lublinie.
44. A. Małecki – Dokumentacja fotograficzna. 2009 r. Urząd Gminy Kurów
45. T. Orłowska – Dokumentacja fotograficzna pałacu w Olesinie. Końskowola Połowa lat 70-tych XX w.
46. P. Fabiszewski – Dokumentacja fotograficzna Gminy Kurów wykonana z motolotni. 2007 r.
47. A. Maciejewski, G. Pawlak – Kurier Drogowy Nr 5. Warszawa 2009 r.
48. A. Lewtak – Wiatraki na Ziemi Puławskiej. Końskowola 2017 r.